

ՏԵՂԱԿԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿՈՒՄ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՈՒՍԿԵՐԻ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄ

Աշխատանքներն իրականացվել է Ավստրիական զարգացման գործակալության /ԱԶԳ/ և ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի /ՅՈՒՆԻՍԵՖ/ ֆինանսական աջակցությամբ «Աղետների ռիսկի նվազեցման ազգային պլանֆորմ» /ԱՌՆԱՊ/ հիմնադրամի կողմից իրականացվող «Անվտանգ ուսումնառության միջավայր երեխաների համար և դեռահասների մասնակցությունը» ծրագրի «Տեղական մակարդակում կլիմայական ռիսկի գնահատում» բաղադրիչի սահմաններում:

ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

Վերանայվել է «Տեղական մակարդակում ռիսկի կառավարման» /ՏՄՌԿ/ մեթոդաբանությունը, այն կլիմայի գործոնով հարստացնելու և առկա գործիքակազմը կլիմայական ռիսկերի բացահայտման համար օգտագործելու նպատակով:

Վերանայված մեթոդաբանությամբ կլիմայական ռիսկերի բացահայտման ուսումնասիրություններ են իրականացվել Ալավերդի քաղաքում և Թումանյան խոշորացված համայնքում:

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ՝

Աշոտ Սարգսյան

ԱՌԿ ավագ փորձագետ

Սուսան Մնացականյան

ԱՌԿ փորձագետ

Վահան Հարությունյան

ԱՌՆԱՊ հիմնադրամի ԱՌԿ մասնագետ

Տեղական մակարդակում կլիմայական ռիսկերի բացահայտման ուղեցույցի մշակում և վերջինիս ներառում ՏՄՌԿ մեթոդաբանության մեջ

Աշխատանքն իրականացվել է Ավստրիական զարգացման գործակալության /ԱԶԳ/ և ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի /ՅՈՒՆԻՍԵՖ/ ֆինանսական աջակցությամբ «Աղետների ռիսկի նվազեցման ազգային պլանֆորմ» /ԱՌՆԱՊ/ հիմնադրամի կողմից իրականացվող «Անվտանգ ուսումնառության միջավայր երեխաների համար և դեռահասների մասնակցությունը» ծրագրի «Տեղական մակարդակում կլիմայական ռիսկի գնահատում» բաղադրիչի սահմաններում:

Ծրագիրն իրականացվել է ի նպաստ ՀՀ Կառավարության 2021թ. մայիսի 13-ի թիվ 749-Լ որոշման /«Կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության ազգային գործողությունների ծրագիրը և 2021-2025 թվականների միջոցառումների ցանկը հաստատելու մասին»/, գլուխ 9, 2.2. կետի կատարման՝ «Բնակավայրերի համար կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության ծրագրերի մշակման ուղեցույցի պատրաստում և տրամադրում տեղական ինքնակառավարման մարմիններին»:

Իրագործողներ.

Աշոտ Սարգսյան՝ Աղետների ռիսկի կառավարման /ԱՌԿ/ ավագ փորձագետ

Սուսան Մնացականյան՝ ԱՌԿ փորձագետ

Վահան Հարությունյան՝ ԱՌՆԱՊ հիմնադրամի ԱՌԿ մասնագետ

ՏՄՌԿ վերանայված մեթոդաբանությամբ կլիմայական ռիսկի բացահայտման ուսումնասիրություն է իրականացվել Ալավերդի քաղաքում և Թումանյան խոշորացված համայնքում: Ծրագիրն կամավորության սկզբունքով իրենց մասնակցությունն են բերել Ալավերդու և Թումանյանի՝ այս նպատակով հատուկ պատրաստվածություն անցած տեղական թիմերը:

Տևողություն՝ 2021 թվականի հունիսի 15-ից – նոյեմբերի 25-ը

Պիլոտային ծրագրի անցկացման վայր՝ Ալավերդի քաղաք և Թումանյան խոշորացված համայնքի Թումանյան, Քարինջ, Մարց, Լորուտ, Շամուտ, Ահնիձոր, Աթան բնակավայրեր:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն.....	4
I. ՏՄՌԿ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏԵՂԱԿԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿՈՒՄ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՎԵՐՋԻՆԻՍ ԿԻՐԱՌԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ.....	6
II. ՏՄՌԿ ԽԿԲ ԳՈՐԾԻՔԱԿԱԶՄՈՒՄ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԲԱՂԱԴՐԻՉԻ ՆԵՐԱՌՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ.....	12
II.1. ԽԿԲ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ ԿԼԻՄԱՅԻ ԲԱՂԱԴՐԻՉԸ ՆԵՐԱՌԵԼՈՒ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐ.....	12
II.2. ՀԱՎԱՔԱԳՐՎԱԾ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	17
III. ՆԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ ՏՄՌԿ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԻՐԱՌԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ.....	24
IV. ԱԼԱՎԵՐԴԻ ՔԱՂԱՔՈՒՄ ԵՎ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ԽՈՇՈՐԱՑՎԱԾ ՀԱՄԱՅՆՔՈՒՄ ԽԿԲ ՆՈՐԱՑՎԱԾ ԳՈՐԾԻՔՈՎ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԲԱՑԱՀԱՅՏՄԱՆ ՊԻԼՈՏԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ.....	26
IV.1. ԱԼԱՎԵՐԴԻ ՔԱՂԱՔՈՒՄ ԵՎ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ԽՈՇՈՐԱՑՎԱԾ ՀԱՄԱՅՆՔՈՒՄ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԲԱՑԱՀԱՅՏՄԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑ.....	27
IV.1.1. Նախապատրաստում.....	27
IV.1.2. Տվյալների հավաքագրում, ուսումնասիրություն և վերլուծություն.....	28
IV.1.3. Արդյունքների քննարկում և հաստատում.....	28
IV.2. ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ.....	29
IV.2.1. Երկրորդային աղբյուրների տվյալներ.....	29
IV.2.2. Ուղղակի դիտարկում.....	38
IV.2.2.1. Ալավերդի քաղաք.....	38
IV.2.2.2. Թումանյան խոշորացված համայնք.....	40
IV.2.3. Սխեմատիկ պատկերում.....	42
IV.2.4. Քննարկումներ թիրախային խմբերում.....	43
IV.2.4.1. Ալավերդի քաղաք.....	43
IV.2.4.2. Թումանյան խոշորացված համայնք.....	48
IV.2.5. Հարցազրույց համայնքի/բնակավայրի ղեկավարի հետ.....	56
IV.2.5.1. Ալավերդի քաղաք.....	57

IV.2.5.2. Թումանյան խոշորացված համայնք	59
IV.2.6. Սեզոնային օրացույց.....	61
IV.2.7. Պատմական օրացույց/պատմական ուրվագիծ.....	62
IV.2.8. Հաստատութենական աղյուսակ/շրջանակ	63
IV.2.9. Ձանգվածային հարցում բնակիչների շրջանում հարցաթերթիկների միջոցով	65
IV.2.9.1. Ալավերդի քաղաք.....	65
IV.2.9.2. Թումանյան խոշորացված համայնք.....	68
IV.3. ՀԱՎԱՔԱԳՐՎԱԾ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ, ԿԼԻՄԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅԱՆ և ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄ.....	74
IV.3.1. Ալավերդի քաղաքի խոցելիության և կլիմայական ռիսկերի բացահայտում	79

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Վերջին տասնամյակներում Հայաստանի տնտեսությանը զգալի վնաս է հասցնում կլիմայի փոփոխության արդյունքում սաստկացած բնակլիմայական վտանգավոր երևույթները՝ սելավը, կարկտահարությունը, ուժեղ քամիները, հորդառատ անձրևները, ցրտահարությունը, երաշտը և այլն: Արձագանքելով կլիմայի փոփոխություններով պայմանավորված մարտահրավերներին, նաև հետամուտ լինելով ՄԱԿ-ի կլիմայի շրջանակային կոնվենցիայից և Փարիզյան պայմանագրից բխող Հայաստանի պարտավորությունների իրականացմանը, ՀՀ կառավարությունը մի շարք իրավական նախաձեռնություններով է հանդես եկել, սահմանելով այդ մարտահրավերներին դիմակայելու ազգային քաղաքականություններն ու ռազմավարական խնդիրները: Այդ համատեքստում, էական է նշել ՀՀ կառավարության վերջերս ընդունված որոշումները՝ **«Փարիզյան համաձայնագրի ներքո հայաստանի հանրապետության 2021-2030 թվականների ազգային մակարդակով սահմանված գործողությունները հաստատելու մասին»¹** և **«Կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության ազգային գործողությունների ծրագիրը և 2021-2025 թվականների միջոցառումների ցանկը հաստատելու մասին»²**, որոնցով հաստատվում է մոտակա տարիներին իրականացվելիք անելիքների ուղղվածությունը և պլանները ազգային, մարզային և տեղական մակարդակներում: Առանձնահատուկ նշված է կլիմայական ռիսկերի և դրանց դիմակայելուն ուղղված գործողությունների նշանակությունը երկրի, մասնավորապես համայնքների դիմակայուն զարգացման գործում:

Սույն ծրագրի նպատակն է՝ օժանդակել Հայաստանում դիմակայուն համայնքների կայացմանը և զարգացմանը, տեղերում կլիմայական ռիսկերի բացահայտման և այդ ռիսկերին դիմակայելու կարողությունների զարգացման միջոցով: Այդ նպատակին հասնելու համար մշակվել է կլիմայական ռիսկի բացահայտման /ԿՌԲ/ գործիքակազմ և ուղեցույց: Տեղերում ստեղծվել են համայնքային թիմեր, օժտելով վերջիններիս ԿՌԲ գործիքակազմի կիրառման հմտություններով: Թիմերի մասնակցությամբ ԿՌԲ գործիքակազմը փորձարկվել է, նախապես որպես պիլոտային ընտրված, Ալավերդի քաղաքում և Թումանյան խոշորացված համայնքում:

ԿՌԲ գործիքակազմի և ուղեցույցի մշակման հիմք է հանդիսացել 2012 թվականին ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի /ՄԱՀԾ/ կողմից մշակված «Տեղական մակարդակում ռիսկի կառավարում» (ՏՄՌԿ) մեթոդաբանությունը: Այն հետագայում Արտակարգ իրավիճակների նախարարի 2017 թվականի հոկտեմբերի 4-ի թիվ 1106 հրամանով հաստատվել է որպես «Աղետների ռիսկի կառավարումը տեղական մակարդակում» կիրառական ուղեցույց, որը ներկայումս օգտագործվում է Արտակարգ իրավիճակների նախարարության /ԱԻՆ/ համապատասխան ստորաբաժանումների կողմից տեղական մակարդակում ռիսկերը բացահայտելու և դրանք արդյունավետ կառավարելու նպատակով: Մեթոդաբանությունը ճանաչվել է նաև Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության

¹ ՀՀ կառավարության 22 ապրիլի 2021 թ. N 610-Լ, որոշում, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=151985>

² ՀՀ կառավարության 13 մայիսի 2021 թ. N 749-Լ, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=152612>

/ՏԿԵՆ/ կողմից, որպես ռիսկերի կառավարման գործողությունները պլանավորելու, դրանք համայնքային զարգացման պլաններում ներառելու մեխանիզմ:

Անցած տասնամյակի ընթացքում ՏՄՌԿ մեթոդաբանությունը հաջողությամբ կիրառվել է պետական կառավարման և ոչ կառավարական մի շարք կազմակերպությունների կողմից, ներառյալ՝ ԱԻՆ-ը, «Աղետների ռիսկի նվազեցման ազգային պլատֆորմ» /ԱՌՆԱՊ/ հիմնադրամը, ՄԱԶԾ-ն, ՅՈՒՆԻՍԵֆ-ը, Հայկական կարմիր խաչի ընկերությունը /ՀԿԽԸ/, OXFAM-ը, Save the Children-ը, Օքսեֆեն-ը և այլն: Առ այսօր, ՏՄՌԿ մեթոդաբանությամբ ուսումնասիրություն է իրականացվել Հայաստանի շուրջ 300 համայնքներում, ինչը հնարավորություն է ընձեռել յուրաքանչյուր համայնքին՝ իրեն բնորոշ ռիսկերին համապատասխան լուծումներ մշակելու, պլանավորելու և, մասամբ, իրագործելու: Այս մեթոդաբանության կիրառմամբ ԱԻՆ փրկարար ծառայությունը՝ մարզային իր վարչությունների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների և ԱՀՌՆԱՊ-ի հետ համագործակցությամբ, նախաձեռնել է համայնքների /խոշորացվածները ներառյալ/ աղետների ռիսկի կառավարման պլանների մշակման գործընթացը: Աշխատանքները այս ուղղությամբ շարունակվում են:

Պետք է նշել, որ այդ ընթացքում, ՏՄՌԿ-ն, կիրառմանը զուգընթաց, նաև որոշակի փոփոխությունների է ենթարկվել՝ մասնավորապես օգտագործվող գործիքակազմի արդյունավետության բարձրացման առումով: Օրինակ, ՅՈՒՆԻՍԵֆ-ի առաջարկով այն դարձել է ավելի երեխայահեն, գործիքակազմում խորացնելով երեխաների խոցելիությունը բացահայտող գործոններն ուսումնասիրելու հնարավորությունը: Վերջին տարիներին ուսումնասիրությունների ճշգրտության ու հուսալիության մակարդակը բարձրացնելու նպատակով ԱԻՆ-ի և ԱՌՆԱՊ-ի ջանքերով որոշ գործիքներում օգտագործվել են ժամանակակից տեխնոլոգիաների հնարավորությունները, ինչպիսիք են անօդաչու թռչող սարքերը և աշխարհագրական տեղեկատվական համակարգը /GIS/:

Մինչույն ժամանակ, ՏՄՌԿ կիրառման պրակտիկան ցույց է տվել, որ մեթոդաբանությունը, մասնավորապես, ԽԿԲ մասով, թեպետ նախատեսում է կլիմայական ռիսկերն ուսումնասիրելու որոշակի հնարավորություն, այն, այդուհանդերձ, չի բավարարում կլիմայի փոփոխությանը պայմանավորված ռիսկերի ահագնացող մարտահրավերները ճանաչելու համար անհրաժեշտ տվյալների հավաքագրման պահանջներին: Այդ բացը լրացնելու համար է, որ ձեռնարկվել է սույն ծրագիրը՝ ընդլայնելով ՏՄՌԿ հնարավորությունները և տեղական մակարդակում վերջինիս կիրառելիության սահմանները տարածելով կլիմայական ռիսկերի վրա:

I. ՏՄՌԿ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏԵՂԱԿԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿՈՒՄ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՎԵՐՋԻՆԻՍ ԿԻՐԱՌԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ

ՏՄՌԿ մեթոդաբանության հիմքում ընկած է Կարմիր խաչի և կարմիր մահիկի միջազգային ֆեդերացիայի /ԿԻԿՄՄՖ/ կողմից մշակված տեղական մակարդակում աղետների ռիսկի բացահայտման՝ համայնքին սպառնացող վտանգների, այդ վտանգների նկատմամբ վերջինիս խոցելիության և կարողությունների բացահայտման /ԽԿԲ/ գործիքը/գործիքակազմը: Այն մշակվել է, մասնավորապես, գյուղական համայնքներում կիրառելու նպատակով դեռ իննսունականներին: ԽԿԲ-ն մասնակցային գործիք է և չի պահանջում նեղ մասնագիտական իմացություն կամ հատուկ գիտական հաստատությունների ներգրավում: Այդ առումով, կարելի է հաստատագրել, որ ԽԿԲ գործիքով իրականացված ուսումնասիրությունները ռիսկերի ընդհանուր սկրինինգի բնույթի են և ձևավորում են համայնքին սպառնացող ռիսկերի ընդհանուր պատկերը /առաջին մոտավորությամբ/ դրանք ճանաչելի և հասանելի դարձնելով համայնքի բնակչությանը և ղեկավարությանը: ԽԿԲ իրականացման համար անհրաժեշտ տեղեկատվությունը ձևավորվում է փաստացի տվյալների հավաքագրման արդյունքում /առաջնային և երկրորդային աղբյուրներից, ներառյալ վիճակագրությունը/ և չի ենթադրում որևէ խորացված մասնագիտական հետազոտություն: Ի դեպ, ԽԿԲ կիրառման տարիների փորձը ցույց է տվել, որ համայնքի ռիսկայնության նման ձևով ստացված պատկերը բավարար հիմքեր է ստեղծում համայնքի բնակչության և որոշում ընդունողների համար բացահայտված ռիսկերի հետ հաշվի նստելու, դրանք բարձրաձայնելու և դրանց վերաբերյալ համապատասխան քայլեր ձեռնարկելու ուղղությամբ, ընդհուպ մինչև որոշակի ռիսկերի առնչությամբ ավելի ճշգրիտ ուսումնասիրություններ անցկացնելու անհրաժեշտությունը: ԽԿԲ-ն իր մոտեցումներում լինելով համեմատաբար պարզեցված և ոչ ծախսատար, ի սկզբանե նախատեսված է եղել կարմիր խաչի ազգային ընկերությունների համար, իրականացվելով համայնքներում տեղական կամավորների կողմից՝ համայնքի և տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ սերտ համագործակցությամբ և արտակարգ իրավիճակների տեղական մարմինների ուղղորդման ներքո: Այդպես է եղել նաև Հայաստանում, երբ ՀԿԻԸ ջանքերով մարզերում և համայնքներում պիլոտային ծրագրեր էին իրականացվում աղետների ռիսկերի արձագանքման համայնքափեն պլանների և գործողությունների մշակման ուղղությամբ:

ԽԿԲ գործիքի պարզությունը, ոչ ծախսատարությունը, մասնակցային բնույթը և ներդրված ջանքերի դիմաց ստացված արդյունքների կիրառական նշանակությունը /հետագա քայլերի վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու իմաստով/ այն նախադրյալներն են, որոնք գործիքը դարձրել են գրավիչ այլ կազմակերպությունների համար: Արդյունքում, տարիներ ի վեր այն լայնորեն օգտագործվել է թե պետական համապատասխան մարմինների և թե այլ ոչ կառավարական կազմակերպությունների կողմից բազմաթիվ երկրներում: Այսօր էլ ԿԻԿՄՄՖ

ԽՂԲ գործիքը դասվում է տեղական մակարդակում ռիսկերի բացահայտման միջազգայնորեն ճանաչված լավագույն գործիքների շարքում:

Ի տարբերություն ԽԿԲ-ի, ՏՄՌԿ-ն ոչ միայն գնահատման/բացահայտման, այլ նաև պլանավորման մեթոդաբանություն է: Այն թույլ է տալիս ինչպես բացահայտել աղետների ռիսկերը /ԽԿԲ գործիքակազմի օգտագործմամբ/, նաև մեխանիզմներ է պարունակում դրանց դիմակայելու հնարավոր գործողությունները փոխադարձ համադրելու և պլանավորելու համար, ելնելով.

- ռիսկային առաջնահերթությունից
- ֆինանսական, նյութատեխնիկական և մարդկային ռեսուրսների առկայությունից
- լուծումների հնարավոր փոխադարձ ազդեցությունից, և
- համայնքում զարգացման միտումներով/պլաններով նախատեսված գործողությունների հետ ունեցած առնչությունից՝ փոխազդեցության և համապատասխանելիության առումով:

ՏՄՌԿ գործընթացը հաջորդականորեն իրականացվող քայլերի համակցություն է և բաղկացած է հետևյալ փուլերից.

- Նախապատրաստական,
- վտանգների, խոցելիության և կարողությունների բացահայտման և, դրանց վերլուծության արդյունքում, յուրաքանչյուր վտանգի ռիսկայնության վերաբերյալ եզրակացությունների ձևավորման,
- բացահայտված ռիսկերին դիմակայելու համապատասխան գործողությունների մշակման և պլանավորման:

ՏՄՌԿ գործընթացը ավարտվում է աղետների ռիսկի կառավարման /ԱՌԿ/ համայնքային անձնագրի ձևավորմամբ: Համայնքի նկատմամբ ներքին և արտաքին հնարավոր փոփոխություններին հետամուտ լինելու նպատակով, մեթոդաբանությունը նախատեսում է «անձնագրի» երկամյա վավերության ժամկետ, առաջարկելով այն վերանայել ամեն երկու տարին մեկ:

Ինչպես արդեն նշվել է, ՏՄՌԿ-ն ներկայիս իր տեսքով, բավարար հնարավորություններ չի տրամադրում կլիմայի փոփոխության պատճառով առաջացած նոր ռիսկերը բացահայտելու և դրանց համահունչ քայլեր ձեռնարկելու համար: Մեթոդաբանությունը լավարկելու նպատակով ուսումնասիրվել է միջազգային փորձը³ մասնավորապես, կլիմայական ռիսկերի գնահատման գոյություն ունեցող արդի մոտեցումները և դրանցից, տեղական մակարդակում կիրառելիության առումով, ավելի դյուրին ճանաչված ռիսկերի բացահայտման գործիքները: Ուսումնասիրությունների արդյունքում նախապատվությունը տրվել է նույն ԿԽՄՄՖ ԽԿԲ գործիքի կլիմայական բաղադրիչով հարստացված տարբերակին, որը ստեղծվել ԿԽՄՄՖ կողմից բուն ԽԿԲ գործիքը վերանայելու արդյունքում /2007-2012 թ.թ./: ԽԿԲ նոր տարբերակում մի շարք գործիքներ կառուցվածքային փոփոխությունների են ենթարկվել,

³ Դիտարկվել է Կլիմայի փոփոխության փորձագետների միջկառավարական խմբի /IPCC/, ԿԽԿՄՄՖ, ՄԱԶԾ, Քաղաքապետերի դաշնագիր հանուն կլիմայի և էներգիայի /CoM/ և այլ էքսպերտային խմբերի և կազմակերպությունների մոտեցումները:

ներառելով բաղկացուցիչներ, որոնք թույլ են տալիս պատկերացում կազմել կլիմայի փոփոխության պատճառով համայնքում առաջացող հավելյալ խնդիրների վերաբերյալ: Ի տարբերություն բնական վտանգավոր երևույթների, որոնք կարող են հանկարծահաս աղետի պատճառ հանդիսանալ, կլիմայի փոփոխությունը դանդաղ ընթացող վտանգավոր երևույթ է: Այն աստիճանաբար, ժամանակի ընթացքում է բերում աղետալի հետևանքների, ինչը հաճախ տեղի է ունենում տարբեր վտանգների համակցության արդյունքում: Հայտնի է, որ կլիմայի փոփոխության ազդեցությունը արտահայտվում է հիդրոօդերևութաբանական վտանգավոր երևույթների բնութագրերի փոփոխությամբ, մեծացնելով վերջիններիս կայացման հաճախականությունը և ուժգնությունը, առաջացնելով եղանակային ծայրահեղ դրսևորումներ և տատանումներ /անկայունություն/: Կլիմայով պայմանավորված նման երևույթներից առաջացած ռիսկերը բացահայտելու նպատակով է, որ ՏՄՌ-Կ ներկայիս մեթոդաբանության մեջ առաջարկվում է օգտագործել ԽԿԲ նորացված տարբերակը:

Միևնույն ժամանակ, հարկ է նշել, որ նման փոփոխությունը չի ենթադրում ռիսկի բացահայտման գործիքների մեկը մյուսով մեխանիկական փոխարինում: Այն պահանջում է նաև հաշվի առնել աղետների ռիսկի /ընդունված իմաստով/⁴ և կլիմայական ռիսկի բացահայտման մոտեցումներում առկա նրբությունները: Այսօր օգտագործվող ԽԿԲ գործիքակազմը թույլ է տալիս ընդհանուր առմամբ հաշվի առնել կլիմայի փոփոխության հետևանքով առաջացած ռիսկերը: Սակայն, այդ գործիքակազմով հավաքագրված տեղեկատվությունը բավարար չէ ԿՓ նկատմամբ /որպես ժամանակի մեջ դանդաղ ընթացող գործընթաց/ համակարգի խոցելիության վերաբերյալ որևէ դատողություն անել, քանի որ չի դիտարկում խոցելիությունը միջնաժամկետ կամ երկարաժամկետ հեռանկարում: Այսինքն, «խոցելիություն» հասկացությունը չի կապվում միջավայրում ընթացող կամ կանխատեսվող փոփոխությունների հետ՝ ինչպես կլիմայական վտանգների⁵ բնութագրերի, այնպես էլ համակարգի ֆիզիկական, սոցիալ-տնտեսական, ժողովրդագրական և այլ հնարավոր փոփոխությունների առումով: Նշված փոփոխություններով պայմանավորված դանդաղ ընթացող աղետալի երևույթների /փաստացի և հնարավոր, ինչպիսիք են օրինակ՝ անտառի, վարելահողերի և արոտավայրերի դեգրադացիան, սակավաջրությունը, անապատացումը և այլն/ նկատմամբ համակարգի խոցելիությունը բացահայտելու համար ավելի համալիր և բազմակողմանի տվյալներ են անհրաժեշտ:

Կլիմայական ռիսկի առաջացման համար անհրաժեշտ է երկու պայման.

- կլիմայական վտանգի ենթակա տարածքում որևէ համակարգի առկայություն և
- կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցությանը առկա համակարգի ենթակա լինելու հավանականություն:

⁴ Աղետի ռիսկը /Ռ/ որպես որոշակի վտանգի /Վ/ նկատմամբ համակարգի խոցելիության /Խ/ և կարողությունների /Կ/ համադրման արդյունք՝ $R = V \times H / K$ կամ $R = V \times H$, որտեղ խոցելիությունը սահմանելիս հաշվի է առնված կարողությունը:

⁵ Չեկոյցում օգտագործվող «Կլիմայական վտանգ» եզրույթը համապատասխանում է Համաշխարհային Բանկի կողմից ընդունված հետևյալ սահմանմանը. «Կլիմայական վտանգ. ֆիզիկական գործընթաց կամ իրադարձություն (հիդրոօդերևութաբանական կամ օվկիանոսագրական փոփոխականներ կամ երևույթներ), որոնք կարող են վնաս հասցնել մարդու առողջությանը, կենսամիջոցներին կամ բնական ռեսուրսներին», <https://climatescreeningtools.worldbank.org/content/key-terms-0>

Կլիմայական ռիսկի բնույթը և լրջությունը պայմանավորված է այս երկու պայմանները ապահովող համակարգի հատկանիշների փոխազդեցությամբ: Այդ հատկանիշների /հասկացությունների/ և կլիմայական ռիսկը բնութագրող դրանց փոխազդեցությունները սահմանված են IPCC երրորդ⁶ և հինգերորդ⁷ գնահատման զեկույցներում /աղյուսակ 1/:

Աղյուսակ 1. Հիմնական հասկացություններ

Հասկացություն	Սահմանում
ԿԼԻՄԱ	Աշխարհագրական որոշակի տարածքի երկարաժամկետ եղանակային ռեժիմ: Կլիմայի նկարագրությունը ներառում է վիճակագրական տեղեկատվություն տարվա տարբեր եղանակներին միջին ջերմաստիճանի, խոնավության, տեղումների, քամիների, արևային օրերի մասին և այլն: Կլիմայի բնութագրման համար միջազգայնորեն ընդունված ժամանակահատվածը 30 տարի է (սահմանված է Համաշխարհային օդերևութաբանական կազմակերպության (ՄՈԿ) կողմից):
ԿԼԻՄԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ	Կլիմայական բնութագրիչների բազմամյա միջին տվյալների վիճակագրական փոփոխություններ /ջերմաստիճան, տեղումներ, քամի, խոնավություն և այլն/IPCC 2014/: Դրանք կարող են պայմանավորված լինել բնական գործոններով (արեգակնային ակտիվություն կամ Երկրի ուղեծրի փոփոխություններ, հրաբխային ակտիվության ուժեղացում, կլիմայական համակարգի բնական ներքին գործընթացներ) և/կամ մթնոլորտի բաղադրության մեջ փոփոխություններ առաջացնող մարդկային գործունեությամբ:
ԿՓ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ	Կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցությունների և վտանգների նկատմամբ որևէ տեսակի, համակարգի կամ ռեսուրսի հակվածության աստիճան: Խոցելիությունը ներառում է մի շարք հասկացություններ և տարրեր, ներառյալ կլիմայական վտանգների նկատմամբ համակարգի ենթարկվածությունը, վերջինիս զգայունությունը և հաղթահարելու/հարմարվելու կարողությունների բացակայությունը: Խոցելիությունը ֆունկցիա է համակարգի ենթարկվածությունից /հետագայում՝ ենթարկվածություն/ , զգայունությունից և հարմարվողականության կարողություններից : Խոցելիության գնահատումը օգտգործվում է հարմարվողականության միջոցառումների պլանավորման նպատակով:
ԵՆԹԱՐԿՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	Բացասական ազդեցության ենթակա վայրերում մարդկանց, ապրուստի միջոցների, տեսակների կամ էկոհամակարգերի, բնապահպանական գործառույթների, ծառայությունների և ռեսուրսների, ենթակառուցվածքների կամ տնտեսական, սոցիալական կամ մշակութային արժեքների առկայություն:
ԿՓ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ	Համակարգի կլիմայով պայմանավորված խթանիչ գործոնների դրական կամ բացասական ազդեցությանը ենթարկվելու աստիճան: Ազդեցությունը կարող է լինել ուղղակի /բերքատվության անկում վաղ գարնանային ցրտահարության արդյունքում/ կամ անուղղակի /բերքի կորուստ հորդառատ անձրևների պատճառով առաջացած հեղեղումների արդյունքում/:
ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	Կլիմայի փոփոխությանը հարմարվելու համակարգի կարողություններ՝ հնարավոր վնասները մեղմելու, ընձեռած հնարավորություններից օգտվելու կամ հետևանքները հաղթահարելու համար:

⁶ https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/WGII_TAR_full_report.pdf, Glossary of terms, էջ 981:

⁷ https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf, Glossary, էջ. 117:

Այսպիսով, խոցելիությունը դիտվում է որպես ֆունկցիա՝ համակարգի վտանգին ենթարկվածությունից /սպառնացող կլիմայական տատանումների բնույթից, ուժգնությունից և

խոցելիություն = F(ենթարկվածություն, Զգայունություն, Հարմարվողականության կարողություններ)

Վերոնշյալ փոփոխականները նկարագրող ցուցիչները /բնորոշիչներ/ շատ յուրահատուկ են՝ կախված համայնքի/բնակավայրի տարբեր պարամետրերից, ինչպիսիք են աշխարհագրությունը, ժողովրդագրությունը, տնտեսության կառուցվածքը, ֆիզիկական և սոցիալական ենթակառուցվածքները և այլն: Կան բազմաթիվ ուղեցույցեր և ձեռնարկներ, որոնք մշակվել են IPCC-ի, ՄԱԶԾ-ի և այլ մասնագիտական կազմակերպությունների կողմից, որոնք գործնականում ցույց են տալիս այս ցուցիչների կիրառումը տարբեր գնահատման սխեմաներում և համատեքստերում, ինչպես, օրինակ, բերված է ստորև աղյուսակում /աղյուսակ 2/:

Աղյուսակ 2. Անտառային ոլորտում կլիմայի փոփոխության նկատմամբ տեղական խոցելիության ցուցիչների ամփոփ ներկայացում⁸

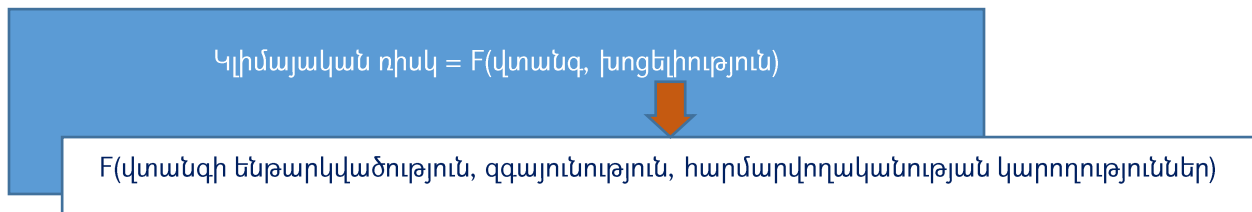
Խոցելիության բաղադրիչներ	Հնարավոր ցուցիչներ	
Ենթարկվածություն	Տեղումներ, վնասատուների և միջատների բռնկում, կլիմայի փոփոխությամբ պայմանավորված վտանգներ /օրինակ՝ անտառային հորդեհներ/, ջերմաստիճանի սաստիկ բարձրացում	
Զգայունություն	Ափամերձ տարածքներ	Մանգրոյի ⁹ անտառ
	Անտառից կախվածություն ունեցող համայնքներ	Խոցելի բնակչություն
	Կենսաբազմազանություն	Անտառի ռեսուրսներ
Հարմարվողականության կարողություններ	Տնտեսական	Եկամուտի կախվածությունը անտառային ռեսուրսներից (վաճառվող անտառային ռեսուրսներ) Տների տեղադիրքը (օրինակ՝ անտառի հարևանությամբ)
	Անհատական իմացություն	Իրազեկվածություն՝ հիմնված անցյալի սպառնալիքների վրա Կրթության մակարդակը, գրագիտության մակարդակը
	Հաստատութենական	Կառավարության սոցիալական միջամտությունները (օրինակ՝ միջատների դեմ պայքարի քաղաքականություն, վայրի հորդեհների դեմ պայքարի քաղաքականություն)

⁸ Vulnerability indicators of adaptation to climate change and policy implications for investment projects, Inter-American Development Bank, Climate Change and Sustainability Division, Technical Note N8, https://www.unclearn.org/wp-content/uploads/library/idb01062016_vulnerability-indicators-of-adaptation-to-climate-change-and-policy-implications-for-investment-projects.pdf

⁹ Ծառատեսակ – աճում է տրոպիկական կամ սուբտրոպիկական գոտիների գետերի և այլ ջրավազանների ափամերձ տարածքներում

Կլիմայական վտանգների ռիսկայնության աստիճանը անմիջապես կախված է կլիմայի ազդակներին զուգընթաց վերը նշված ցուցիչների փոփոխությունների դինամիկայից, մասնավորապես՝ բնույթից և աստիճանից: Այդ ցուցիչների ճիշտ սահմանումը հնարավորություն է ստեղծում դրանց փոփոխությունների չափելիությունը ապահովելու և որոշակի եզրակացություններ անելու համար:

Այսպիսով, կլիմայական ռիսկը կարելի է սահմանել որպես ֆունկցիա կլիմայական վտանգի առաջացման հավանականությունից և այդ վտանգի նկատմամբ համակարգի խոցելիության աստիճանից, որտեղ խոցելիությունը՝ ենթարկվածության, զգայունության և հարմարվողականության կարողությունների համակցության արդյունքն է.

Կլիմայական ռիսկի այս ձևակերպումը պետք է դիտել ոչ թե որպես ճշգրիտ մաթեմատիկական հավասարում, այլ որպես համակարգի արտաքին և ներքին հատկանիշների կլիմայով պայմանավորված փոփոխությունների համադրության մեխանիզմ: Սա նշանակում է նաև որ տվյալ տարածքում կոնկրետ վտանգի կայանալու նույն հավանականության պարագայում կլիմայական ռիսկի աստիճանը տարբեր սոցիալ-տնտեսական ոլորտների համար կարող է տարբեր լինել, կախված տվյալ ոլորտի կլիմայի նկատմամբ խոցելիության աստիճանից: Այս առումով, այդ տարբերությունը հատկապես ցայտուն է մեծ քաղաքներում /սովորաբար հիսուն հազար և ավել բնակչություն ունեցող/, որոնք ունեն զարգացած ենթակառուցվածքներ և սոցիալ-տնտեսական ոլորտների դիվերսիֆիկացված պատկեր: Համապատասխանաբար, այդտեղ առկա են յուրաքանչյուր ոլորտին բնորոշ խոցելիությունը խորացնող բազմաթիվ այլ գործոններ, որոնք ընդհանրապես առնչություն չունեն կլիմայի փոփոխության հետ՝ օրինակ, արդյունաբերական աշխատուժի ինչ-ինչ պատճառներով պայմանավորված միգրացիան, բնակչության ծերացումը, քաղաքական կամ սոցիալական սթրեսը, և այլն: Գյուղական համայնքներում այս տարբերությունները այդքան ցայտուն չեն, թեպետ անգամ համեմատաբար համեստ ենթակառուցվածքների և ոլորտների արտահայտված բազմազանության բացակայության պարագայում, միևնույն է, համայնքում մարդու առողջությանը սպառնացող կլիմայական ռիսկի մակարդակը կարող է տարբերվել նույն համայնքում գյուղատնտեսությանը սպառնացող կլիմայական ռիսկի մակարդակից:

IPCC հինգերորդ¹⁰ գնահատման զեկույցում մանրամասն անդրադարձ է կատարված տարբեր համատեքստերում կլիմայական ռիսկի մեկնաբանությունների և ուսումնասիրության մոտեցումների բազմակողմանիության վերաբերյալ:

Սույն ուսումնասիրությունը փորձել է հնարավորինս հաշվի առնել ոլորտների փաստացի առկայությունը և ոլորտային առանձնահատկությունների ազդեցությունը բնակավայրերի կլիմայական ռիսկը բացահայտելու գործընթացում: Նորացված ԽԿԲ-ով հարստացված

¹⁰ https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WGIIAR5-Chap19_FINAL.pdf

ՏՄՌԿ մեթոդաբանությունը կոչված է հասցեագրելու ԿՓ նկատմամբ համակարգի խոցելիության և ռիսկի հետ առնչվող վերը նշված հարցերը:

II. ՏՄՌԿ ԽԿԲ ԳՈՐԾԻՔԱԿԱԶՄՈՒՄ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԲԱՂԱԴՐԻՉԻ ՆԵՐԱՌՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Կլիմայի տեսանկյունից ԽԿԲ գործիքակազմին անդրադառնալիս օգտագործվել են ԿԽԿՄՄՖ կողմից նույն խնդրի լուծմանն ուղղված մոտեցումները¹¹: Ինչպես արդեն նշվել է, նպատակը ոչ թե նոր, հատուկ կլիմայի համար նախատեսված գործիքակազմի ստեղծումն է եղել, այլ արդեն գոյություն ունեցած գործիքակազմում համապատասխան փոփոխություններ կատարելը: Դա նշանակում է, որ այսուհետ ԽԿԲ գործիքակազմը կիրառելիս ուսումնասիրությունն իրականացնող թիմին առաջարկվող գործիքների փաթեթը տվյալներ հավաքագրելու հավելյալ տարրեր է պարունակելու, որոնք հնարավորություն են ընձեռելու բնակավայրին սպառնացող կլիմայական վտանգները դիտարկել նաև կլիմայի փոփոխության տեսանկյունից՝ համադրելու համար անցյալում տեղի ունեցած զարգացումները, ներկայիս իրավիճակը և կլիմայի ապագա միտումներով պայմանավորված կանխատեսումները:

Կլիմայի փոփոխության հետ կապված առաջարկները ներկայացնելու համար օգտագործվել է ՏՄՌԿ ներկայիս /հաստատված/ ուղեցույցը /Հավելված 1/, որի աղետների ռիսկի ուսումնասիրությանն ուղղված համապատասխան բաժնում են իրականացվել առաջարկվող փոփոխությունները /չի ներառում «պլանավորում» բաժինը/: Այդ փոփոխություններն իրականացվել են ԿԽԲ բոլոր 9-ը գործիքներում և վերլուծության ձևաչափերում, հիմք ընդունելով ԿԽԿՄՄՖ կողմից կիրառված մոտեցումներին համահունչ սկզբունքները:

II.1. ԽԿԲ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ ԿԼԻՄԱՅԻ ԲԱՂԱԴՐԻՉԸ ՆԵՐԱՌԵԼՈՒ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐ

Երկրորդային աղբյուրների տվյալների հավաքագրում

Ներառել տարածաշրջանին բնորոշ կլիմայական պայմանների, կլիմայի փոփոխության և կլիմայական ռիսկերին վերաբերող աղբյուրների տվյալները: Կարևոր է հաշվի առնել, որ նման տվյալները հիմնականում կրում են ազգային կամ, լավագույն դեպքում, մարզային բնույթ՝ տեղական մակարդակում կլիմայի թվային մոդելավորման /դաունսքայինգ/ համար անհրաժեշտ տեխնիկական հնարավորությունների բացակայության պատճառով¹²: Մինչև նույն ժամանակ, կլիմայական համանման վտանգավոր երևույթների հետևանքները երկու հարևան

¹¹ “How can climate change be considered in Vulnerability and Capacity Assessments?”, A summary for practitioners, IFRC, 2012, <https://www.climatecentre.org/downloads/files/VCA%20guidance/VCA-CC-for%20practitioners-JUN2012.pdf>

¹² Հայաստանի Հանրապետության եղանակային, կլիմայական և հիդրոլոգիական ծառայությունների արդիականացման ճանապարհային քարտեզ https://www.unisdr.org/preventionweb/files/63427_134019armenianmodernizingweathercli.pdf

բնակավայրերում կարող են տարբերվել, ինչի պատճառը երկրի լեռնային բնույթն է և ռելիեֆի խիստ կտրտվածությունն ու լանջերի զառիթափությունը: Այս առումով, հավաքագրված տեղեկատվությունը հնարավոր է, որ շատ ընդհանրական բնույթ կրի և տեղական մակարդակում այնքան էլ ճշգրիտ չարտացոլի եղանակային տատանումներից կամ ծայրահեղություններից բխող իրական ազդեցությունը: Հնարավորինս ճշգրիտ պատկեր ստանալու նպատակով, առաջարկվում է երկրորդային աղբյուրներից ստացված տեղեկատվությունը քննարկել և վերահաստատել/ճշտել համայնքներում հանդիպումների ժամանակ՝ վավերացնելով այն վերլուծության փուլում օգտագործելու համար:

Տվյալները կարող են հավաքագրվել, օրինակ, ստորև բերված աղբյուրներից /ցանկը կարող ընդլայնվել յուրաքանչյուր կոնկրետ համայնքի/բնակավայրի համար/.

- Կլիմայի փոփոխության հետևանքով խոցելիության գնահատում. Հայաստան, <https://climateforumeast.org/uploads/other/0/570.pdf>
- Կլիմայական ռիսկերի կառավարումը Հայաստանում, Երկրի հաշվետվություն. Հայաստան, ՄԱԶԾ, http://www.nature-ic.am/Content/announcements/7296/TASP-Arm_final_2.pdf
- Climate Change Knowledge Portal, Armenia, World Bank, <https://climateknowledgeportal.worldbank.org/country/armenia/vulnerability>
- Կլիմայի փոփոխությունը և գյուղատնտեսությունը: Երկրի մասին զեկույց, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/260051468221982009/pdf/733320WP0ARME000Armenia0Jun20120Arm.pdf>
- ՀՀ կլիմայի փոփոխության մասին երրորդ ազգային հաղորդագրություն, http://www.nature-ic.am/wp-content/uploads/2013/10/3.Armenias-TNC_2015-ARM.pdf
- ՀՀ կլիմայի փոփոխության մասին չորրորդ ազգային հաղորդագրություն, <http://env.am/storage/files/fnc-arm.pdf>
- Արարատյան դաշտի ատլաս, USAID, ՇՄՆ, <http://meteomonitoring.am/page/559>
- Շրջակա միջավայրի վիճակի մասին, Տեղեկագիր 2020, <http://armmonitoring.am/public/admin/ckfinder/userfiles/files/texekanq/tarekan/Annual-2020.pdf>
- Հարմարվողականություն կլիմայի փոփոխությանը, <http://www.com-east.eu/hy/support/adaptation-to-climate-change/>
- Շրջակա միջավայրը և բնական պաշարները Հայաստանի Հանրապետությունում, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, հրապարակումներ /ըստ տարեթվերի/, <https://armstat.am/am/?nid=82>
- Կլիմայական ծառայությունների ազգային շրջանակի համար մշակված քարտեզներ, Zoï Environment Network, https://issuu.com/zoienvironment/docs/maps-armenian_agriculture-cc-en

Ակնադիտական զննում /փոխարենը առաջարկվում է «ուղղակի դիտարկում» անվանումը/

Նախքան դիտարկումը ձեռնարկելը, կարևոր է զինվել երկրորդային աղբյուրներից ատացված տեղեկատվությամբ, նախապես ձևավորելով կլիմայի տեսանկյունից հետաքրքրություն առաջացնող տարրերի շրջանակը, ինչը թույլ կտա ավելի թիրախային դիտարկում իրականացնել: Առանձին ուշադրության պետք է արժանացնել վտանգավոր գոտիներում կլիմայի փոփոխությունից բխող խնդիրների վրա՝ դեգրադացված/էոզացված հողեր, վնասված շրջակա միջավայր, սողանքներ, սելավատարեր և այլն: Կարևոր է նաև հաշվի առնել կլիմայական վտանգների հետևանքով ոլորտային կառույցներում և ծառայություններում առաջացող խնդիրները: Դիտարկման ընթացքում հավաքագրված տեղեկատվությունը կարող է լրացնել այն բոլոր բացերը, որոնք տվյալների հավաքագրման այլ գործիքներով հնարավոր չէ ստանալ: Սակայն, հաշվի առնելով այն փաստը, որ գործիքն ինքնին սուբյեկտիվ բնույթ է կրում, անհրաժեշտ է այս գործիքի միջոցով ստացված տվյալների իսկությունը ճշտել այլ գործիքներով ստացված տեղեկատվության հետ համադրելով, համայնքի ղեկավարության և բնակչության /հատկապես տարեցների/ հետ շփվելիս, կամ հարցազրույցների ընթացքում:

Սխեմատիկ պատկերում

Սխեմատիկ պատկերները մշակելիս մարդկանց պետք է խնդրել, որպեսզի նկարագրեն ոչ միայն ներկա իրավիճակը, այլև այն, թե ինչպես կարող է այն փոխվել: Այն հնարավորինս պետք է տեղեկատվություն տրամադրի շրջակա միջավայրի հիմնական փոփոխությունների մասին, ինչպիսիք են հատված անտառային տեղամասերը, հեղեղավտանգ տարածքները, էրոզացված հողերը և այլն: Ընդ որում, մինչև կլիմայական որևէ տեղեկատվություն կրող նշումներ անելը, անհրաժեշտ կլինի ճշտել՝ արդյո՞ք դիտարկվող փոփոխությունները կապված են կլիմայի փոփոխության հետ, թե պայմանավորված են այլ գործոններով: Հավաքված տեղեկատվությունը հիմք կարող է հանդիսանալ նշելու համար այն վայրերը, որտեղ հնարավոր են ապագա փոփոխություններ: Սա ցույց կտա նաև, թե կլիմայական փոփոխությունների տեսանկյունից ո՞ր վայրերն են ենթադրվում առավել խոցելի:

Հարմարեցված /ճկուն/ հարցազրույցներ

Մասնակիցներին պետք է հարցնել համայնքային կյանքի տարբեր ոլորտներում (առողջապահություն, գյուղատնտեսություն, ձկնաբուծություն, և այլն) դիտարկվող փոփոխությունների վերաբերյալ նրանց պատկերացումների մասին՝ ինչո՞վ են պայմանավորված այդ փոփոխությունները, ի՞նչ իրադարձությունների հետևանքով են դրանք առաջացել, ի՞նչ հետևանքներ են ունեցել այդ փոփոխությունները և, մասնավորապես, կապվա՞ծ են արդյոք այդ փոփոխությունները կլիմայի փոփոխությամբ պայմանավորված երևույթների հետ: Մասնակիցներից պետք է հնարավորինս տեղեկություն ստանալ նաև տեղի ունեցած եղանակային ծայրահեղ դրսևորումների կամ տարիների ընթացքում նկատված ջերմաստիճանի և տեղումների փոփոխությունների վերաբերյալ՝ ինչպե՞ս է դա արտահայտվել և, ըստ իրենց, ի՞նչ հետևանքներ է ունեցել:

Քննարկումներ թիրախային խմբերում

Հնարավորինս ներգրավել նաև տարիքով մարդկանց, որոնք կարող են էական տեղեկություններ հաղորդել ժամանակի ընթացքում տեղի ունեցած փոփոխությունների վերաբերյալ: Նմանատիպ մոտեցում պետք է կիրառել նաև առանձին ոլորտներում առկա խնդիրները քննարկելիս, օրինակ՝ մարդու առողջության, գյուղատնտեսության, շրջակա միջավայրի, բնակավայրի և ենթակառուցվածքների, կենսապահովման և այլն: Պետք է աշխատել հնարավորինս ապահովել տղամարդկանց և կանանց հավասար

մասնակցությունը, քանի որ տարբեր երևույթների մասին նրանց ունեցած իմացությունը կամ մեկնաբանությունները կարող են էականորեն տարբերվել: Ոչ պակաս կարևոր է տեղեկատվությունը եղանակի կանխատեսման ավանդական մոտեցումների/ձևերի մարդկանց իմացության վերաբերյալ, հաշվի առնելով, որ պաշտոնական կանխատեսումները, ագրո-օդերևութաբանական ծառայություններն ու տեղական մակարդակում կլիմայի փոփոխության առանձնահատկությունները հաճախ հասանելի չեն: Այս ամենը, համակցելով մյուս գործիքներով հավաքագրված տեղեկատվության հետ, կարող է լավ հիմք հանդիսանալ հետազայում ոչ միայն ռիսկերի նվազեցման, այլ նաև կլիմայի հարմարվողականության ծրագրերը մշակելիս և պլանավորելիս: Քննարկումներն ավելի արդյունավետ դարձնելու նպատակով գերադասելի է յուրաքանչյուր թիրախային խմբի համար մշակել թեմատիկ հարցերի շրջանակ, որը թույլ կտա ուղղորդել քննարկումների ընթացքը:

Քաղաքային համայնքներում թիրախային խմբերը ոլորտային ներկայացուցչության սկզբունքով ձևավորելը շահեկան է, քանի որ հնարավորություն է ստեղծում կլիմայի փոփոխության ոլորտային ազդեցությանը անդրադառնալու համար, ոլորտային ռիսկերը բացահայտելու և հարմարվողականության ոլորտային լուծումներ ձևավորելու համար: Գյուղական համայնքներում նման մոտեցումը քիչ հավանական է՝ ընդգծված ոլորտային բազմազանություն չլինելու պատճառով: Սակայն, անգամ այս պարագայում, թիրախային խմբերում հնարավոր է քննարկել առանձին ոլորտներին վերաբերող հարցեր, ինչպիսիք են՝ մարդու առողջությունը, գյուղատնտեսությունը, ջրային ռեսուրսները, բնակավայրերն ու ենթակառուցվածքները և այլն:

Սեզոնային օրացույց

Սեզոնային օրացույցը հնարավորություն է տալիս պարզելու, թե արդյո՞ք սեզոնայնության տեղաշարժ է նկատվում, ինչը հնարավոր է բացասական ազդեցություն ունենա առողջության, ապրուստի միջոցների, կենսական այլ կարևոր նշանակություն ունեցող ոլորտների վրա: Առաջարկվում է նախ դիտարկել ներկա իրավիճակը և հետո անդրադառնալ վերջին տասնամյակներում տեղի ունեցած փոփոխություններին, դիտարկման համար ընտրելով հնարավորինս երկար ժամանակահատված:

Գործիքը կարող է օգտագործվել բնակչության իրազեկությունը բարձրացնելու նպատակով, նկատի ունենալով, որ եղանակային օրինաչափությունների փոփոխությունների լույսի ներքո սեզոնային պլանավորման ավանդական մոտեցումները վերանայելու կարիք կարող է առաջանալ: Այն կարող է օգտագործվել ցույց տալու համար, թե ինչպես է փոփոխվում մշակաբույսերի ծաղկման, տնկման և բերքահավաքի ժամանակացույցը, եղանակային և առողջության հետ կապված նոր վտանգներ կարող են ի հայտ գալ կամ հները կարող են հայտնվել տարվա ոչ այն ժամանակին, երբ դրանք սովորաբար հայտնվում էին:

Պատմական օրացույց/պատմական ուրվագիծ

Այստեղ կարևոր է անդրադառնալ տեղի ունեցած և էական վնաս հասցրած երևույթներին: Մասնավորապես, խոսքը վերաբերվում է կլիմայական վտանգավոր երևույթներին, ինչպիսիք

են կարկուտը, սելավը, երաշտը և այլն: Կարելի է պարզել, թե արդյոք այդ երևույթների դրսևորումներում նկատվում են ակնառու փոփոխություններ, օրինակ՝ հաճախականության կամ ուժգնության ավելացում, հիվանդությունների աճ, որոնք կարող են պայմանավորված լինել կլիմայով, և այլն: Պետք է հաշվի առնել, որ նման տեղեկությունները սուբյեկտիվ են և կարիք կա ստացված տեղեկատվությունը մեկ անգամ ևս ճշտելու վերլուծության ընթացքում:

Հաստատությունական շրջանակ

Այստեղ պետք է նախատեսել եղանակային տեղեկատվության և կանխատեսումների, վաղ ազդարարման, ագրո-օդերևութաբանական ծառայությունների, ինչպես նաև պետության կողմից առաջարկվող գյուղատնտեսական կլիմայակայուն նոր տեխնոլոգիաների և ֆինանսական մեխանիզմների մասին տեղեկատվության հասանելիության հարցը՝ արդյո՞ք համայնքում առկա է նման խնդիրներով զբաղվող որևէ հաստատություն կամ մեխանիզմ: Եթե այո, ապա ինչքանով է հասանելի և ինչ դերակատարում ունի:

Զանգվածային հարցում բնակիչների շրջանում հարցաթերթիկների միջոցով

Հարցաթերթիկում պետք ներգրավել հարցեր, որոնք թույլ կտան բնակչությունից պարզել համայնքում կլիմայի փոփոխության հետևանքով տեղ գտած փոփոխությունները: Եղանակի տեղական փոփոխությունների և դրանց ենթադրաբար հետևանքների մասին հարցերը պետք է այնպես ձևակերպվեն, որպեսզի «կլիմայի փոփոխություն» հասկացությունը օգտագործելու անհրաժեշտություն հնարավորինս չառաջանա, քանի որ իրազեկվածության պակասի պատճառով, այդ եզրույթը հաճախ շփոթություն է առաջացնում հարցվողների շրջանում: Միևնույն ժամանակ, հարցաթերթիկը պետք է հարցեր պարունակի կլիմայի փոփոխության վերաբերյալ մարդկանց իրազեկվածության մակարդակը կամ պետության կողմից այդ ուղղությամբ ձեռնարկված և անմիջապես մարդու կենսական շահերը շոշափող քայլերի իմացությունը պարզելու համար:

Այս գործիքի կիրառումը թույլ է տալիս բնակչությունից համայնքի վերաբերյալ բազմաբնույթ տեղեկատվություն ստանալու արդյունքում որոշակի եզրակացությունների հանգել համայնքին սպառնացող վտանգների, խոցելիության և դիմակայելու կարողությունների վերաբերյալ: Այնուհանդերձ, այն, դասական իմաստով, բնակչության հարցախույզ չէ և չի ենթադրում ստացված պատասխանների ճշտությունն ապահովելու համար ընտրանքի հատուկ հաշվարկ կատարել¹³ կամ հարցվողների Ֆիքսված քանակ /օրինակ՝ բնակչության 5%-ը/ սահմանել: Հաշվի առնելով հարցման առանձնահատկությունները, մասնավորապես՝ որ

- հարցումը անց է կացվում դեմ առ դեմ /ոչ հեռահար/,
- բնակիչներից ոչ բոլորն են համաձայնվում մասնակցել հարցմանը,

¹³ Բնակչության հարցախույզ անցկացնելիս, 95% վստահելիության մակարդակ և 5% վստահելիության միջակայք ապահովելու համար, 20000 բնակիչ ունեցող բնակավայրի ընտրանքը կազմում է 377 հոգի, իսկ 500 բնակիչ ունեցող բնակավայրինը՝ 217 հոգի /<https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>/: Հասկանալի է, որ տվյալ պարագայում նման քանակի հարցում անցկացնելը անհնարին է:

- մեկ մասնակցի հաշվով հարցումը բավականին ժամանակատար է /30-ից 40 րոպե, կախված հարցվողի անհատականությունից/,

նկատի ունենալով նաև հարցումն անցկացնելու հետ կապված որոշակի սահմանափակումները՝ մարդկային ռեսուրսների և ժամանակի սղությունը, օրինակ, առաջարկվում է, որպեսզի հարցումները կազմակերպվեն հետևյալ սկզբունքների համաձայն.

- մասնակիցների ընտրության պատահականություն,
- սեռատարիքային բալանսի ապահովում,
- հարցումների մասնակիցների օպտիմալ քանակի սահմանում, ինչին կարելի է հասնել տեղում ստացված տեղեկատվությունը գնահատելու արդյունքում: Եթե հարցումների որոշակի քանակից հետո ձևավորվում են զգալի ընդհանրություններ, հարցումը կարելի է դադարեցնել:

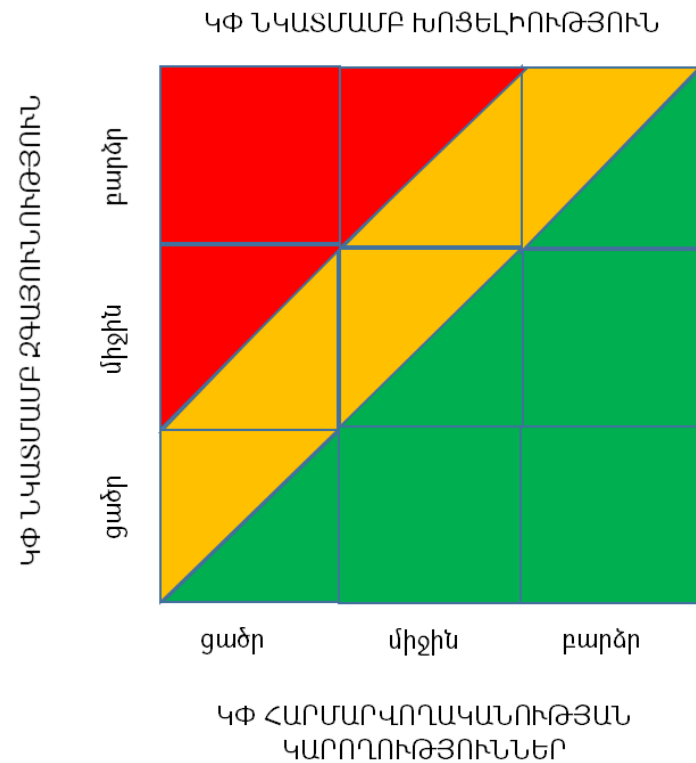
II.2. ՀԱՎԱՔԱԳՐՎԱԾ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Վերլուծությունը իրականացվում է ՏՄՌԿ մեթոդաբանության ուղեցույցում կիրառվող նույն տրամաբանությամբ և մեթոդներով, նպատակ ունենալով բացահայտել համայնքին սպառնացող կլիմայական վտանգների առաջնահերթությունը և կլիմայի փոփոխության նկատմամբ համայնքի խոցելիությունը: Կլիմային վերաբերող այս վերլուծությունը աղետների ռիսկի վերլուծության մաս է հանդիսանում և, ընդհամենը, նպաստում է ճանաչելու այն վտանգավոր երևույթները, որոնք առաջանում են կամ խորանում կլիմայի փոփոխության արդյունքում: Համադրելով հավաքագրված տվյալները, յուրաքանչյուր վտանգի համար ուսումնասիրվում է համայնքում առկա համակարգերի/ոլորտային տարրերի վտանգին ենթարկվածությունը, վտանգի նկատմամբ զգայունությունը և հարմարվողականության կարողությունները: Ուսումնասիրության արդյունքները ամփոփելու համար առաջարկվում է վտանգների, խոցելիության և կարողությունների բացահայտման գոյություն ունեցող վերլուծական ձևաչափերը հավելել երեք նոր ձևաչափով: Դրանցից մեկը նախատեսված է բացահայտելու կլիմայի փոփոխության նկատմամբ համայնքի խոցելիությունը, մյուսը՝ կլիմայական ռիսկերը և վերջինը՝ ներկայացնելու ռիսկերին դիմակայելու հարմարվողականության հնարավոր ռազմավարությունները /Աղյուսակներ 3-5/: Վերլուծական աղյուսակների այս փաթեթը կազմվում է կլիմայի փոփոխության նկատմամբ խոցելի ճանաչված բոլոր ոլորտների համար:

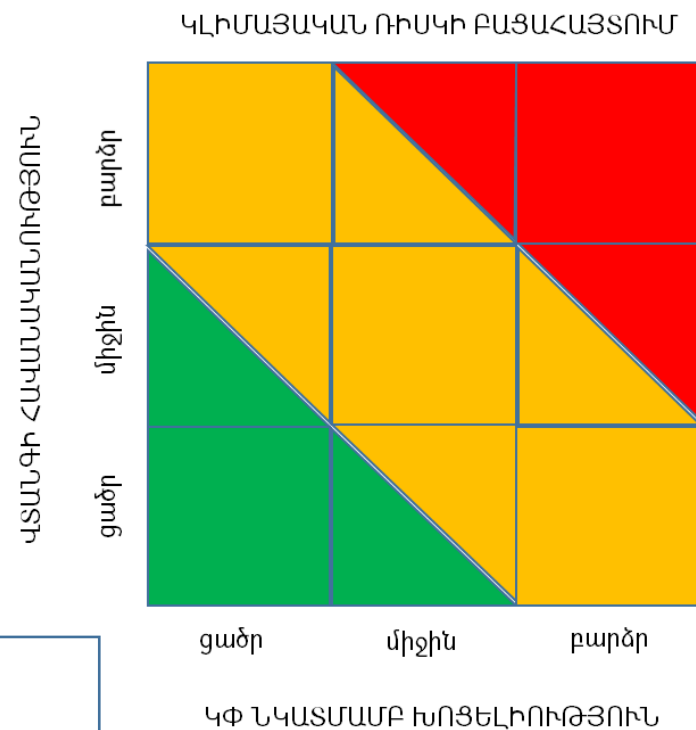
Կլիմայական ռիսկի բաղադրիչները դիտվում են որպես փոխադարձ կապվածությունը հաստատող հավասարումների փոփոխականներ: Այդ փոփոխականների վարքագծով կարելի է որոշել, թե բաղադրիչներից որը և որքանով է կախված կլիմայի փոփոխությունից: Բաղադրիչների վարքագիծը բնորոշվում է համապատասխան ցուցիչների արձագանքով կլիմայի փոփոխությանը: Բաղադրիչների համադրման և փոխազդեցության արդյունքը պատկերելու համար օգտագործվում են եռաչափ մատրիցայի վերլուծական հնարավորությունները, որտեղ յուրաքանչյուր բաղադրիչի հնարավոր փոփոխությունը չափվում է վարկանիշային արժեքի եռաստիճան համակարգով՝ ցածր, միջին և բարձր:

Օրինակ, կարելի է բացահայտել, թե համակարգը որքանով է խոցելի կոնկրետ կլիմայական դրսևորման նկատմամբ, համակարգի զգայունության և հարմարվողականության կարողությունների տարբեր մակարդակների համար: Այդ նպատակով, բավարար է մատրիցայում տեղադրել զգայունության և կարողությունների վարկանիշները և պարզել, թե տվյալ պարագայում խոցելիության որ տիրույթում է գտնվում ուսումնասիրվող համակարգը: Խոցելիության և ռիսկերի բացահայտման աղյուսակային վերլուծությունն իրականացնելու համար առաջարկվում է օգտագործել ստորև բերված մատրիցաները /Պատկերներ 1,2/:

Պատկեր 1

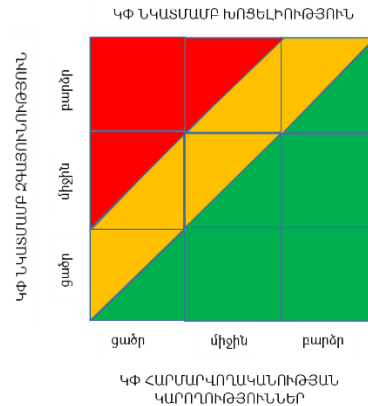
Պատկեր 2

Աղյուսակ 3. ԿԼԻԿԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԽՈՅԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԲԱՅԱՀԱՅՏՈՒՄ /օրինակ/

Զ – ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ
 Հ – ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
 ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
 Խ – ԽՈՅԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

ՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԱՐԿԱՆԻՇԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ
 ՍԱՆԴԱԿ
 Բ – ԲԱՐՁՐ
 Մ – ՄԻՋԻՆ
 Ց – ՑԱԾՐ

ԽՈՅԵԼԻ ՈԼՈՐՏ՝ ՄԱՐԴՈՒ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅՈՒՆ

ԽՈՅԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

■ – բարձր, ■ – միջին, ■ – ցածր
 ■ → ■ – միջին-բարձր, ■ → ■ – միջին-ցածր

ԱՌՎԵԼ ԽՈՅԵԼԻ ԽԱՎԵՐ՝

Մանկահասակներ, երեխաներ, պատանիներ, կանայք և աղջիկներ, հղի կանայք, կերակրող մայրեր, տարեցներ, հաշմանդամներ, փախստականներ և տեղահանվածներ, բոլորը

ՎՏԱՆԳԻ ԵՆԹԱՐԿՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	ԽՈՅԵԼԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻ/ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԻՉ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՑՈՒՑԻՉ	ԱՆՎԵՐԴԻ		
			Զ	Հ	Խ
ՍԱՍՏԻԿ ՇՈԳ	Բնակչություն, հատկապես բնակչության խոցելի խավեր /առողջական վիճակի վատթարացում՝ թունավորումների, արևահարությունների, աղիքային/վարակիչ և սրտանոթային հիվանդությունների և սեզոնային ալերգիաների աճ/:	Երկարատև շոգ օրերի վերաբերյալ կանխատեսումների հասանելիություն Վաղ ազդարարման համակարգ Առողջապահական համակարգի ադեկվատ գործելու պատրաստվածություն, ներառյալ առողջության իրավիճակի վերահսկումը Բնակչության իմացություն և իրազեկվածություն Համաճարակաբանական ծառայության հասանելիություն Մենդի անվտանգության ապահովում	Բ	Մ	■ ↑ ■
	Քրոնիկ հիվանդներ /քրոնիկ հիվանդությունների սրացման միտում և կյանքին սպառնացող դեպքերի աճ/:	Շտապօգնության ծառայության հասանելիություն, համապատասխան տեխնիկական և մասնագիտական կարողությունների առկայություն	Մ	Մ	■
ԵՐԱՇՏ	Հղի կանայք, կերակրող մայրեր, մանկահասակներ, երեխաներ /սնուցման իրավիճակի վատթարացում/	Երաշտի վերաբերյալ կանխատեսումների հասանելիություն Վաղ ազդարարման համակարգ Ապրուստի միջոցներ Գյուղատնտեսության ապահովագրություն Մենդի և պարենային անվտանգություն Փոխհատուցման և վարկային աղբյուրների հասանելիություն Տեղական, մարզային և ազգային ֆինանսա-բյուջետային մեխանիզմներ Ֆինանսավորման դոնորական/արտաքին աղբյուրներ	Բ	Ց	■

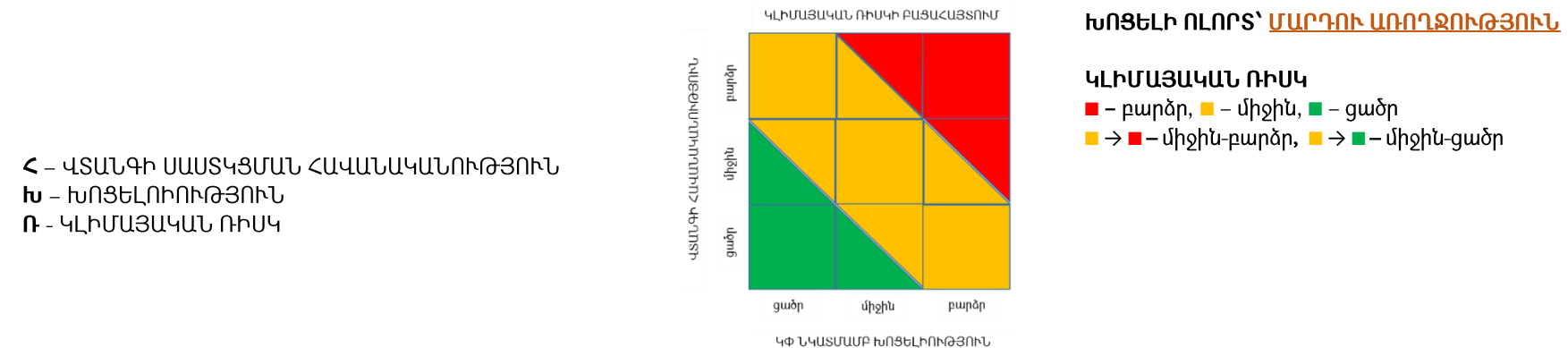
խոցելիության վերլուծական աղյուսակը, իրականում, լրացվում է Excel ֆորմատում, ինչը հնարավորություն է տալիս ամեն բնակավայրի համար ստեղծել անհատական մատյան, որտեղ առանձին էջերով ներկայացված են բոլոր ոլորտները: Այդ ձևաչափը թույլ է տալիս սյունյակներում օգտվել բացվող մենյուի հնարավորությունից, ինչը հեշտացնում է տվյալների ներմուծումը: Այն ունի հետևյալ տեսքը /Պատկեր 3/:

Պատկեր 3. Թումանյան խոշորացված համայնքի Շամուտ բնակավայրի խոցելիության վերլուծական աղյուսակների Excel ձևաչափը:

ՏԵՂԱԿԱՆ ՄԱԿԱՐԴԿՈՒՄ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԻ ԲԱՑԱՀԱՅՈՏՈՒՄ											
ՀԱՄԱՅՆՔ՝ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐ՝ ՈԼՈՐՏ՝		ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ՇԱՄՈՒՏ ՄԱՐԴՈՒ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅՈՒՆ						ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇ		■ ցածր ■ միջին ■ բարձր ԿՓ ՀԱՄԱՐԿՈՒՄԱՆ ԽՈՑԵԼԻ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿՓ ՀԱՄԱՐԿՈՒՄԱՆ ԽՈՑԵԼԻ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ■ ցածր ■ միջին ■ բարձր ԿՓ ՀԱՄԱՐԿՈՒՄԱՆ ԽՈՑԵԼԻ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	
#	ԿՏԱՆԳԻՆ ԵՆԹԱՐԿԱՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԻՉԻՉՆԵՐ	ԶԳՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԻՉՆԵՐ	ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԻ ԱՌԱՎԵԼ ԽՈՑԵԼԻ ԽԱՎԵՐ (ընտրել ստորև բերված տարբերակներից) Մանկահասակներ, Երեխաներ, Պառանկներ, Կանաչ և աղբիկներ, Հոի կանաչ, Կերակրող մայրեր, Միայնակ տարեցներ, Հաշմանդամներ, Քախստականներ և տեղահանվածներ, Բողոք	ԶԳՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԻՉԻ Փ ՈՓ ՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐ	ԶԳՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇ	ՆՇՈՒՄՆԵՐ/ՄԱՆՐՄԱՆՆԵՐ	ԿՓ ՀԱՄԱՐԿՈՒՄԱՆ ԽՈՑԵԼԻ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ /ՀԿ/ ՑՈՒՑԻՉՆԵՐ (ընտրել ստորև բերված տարբերակներից) Հաստատություններ, Ֆինանսական, Լոգիստիկական, Մոզիակ- տնտեսական, Իրավական, Հոգեբանական-մշակութային, Կարգապահ, Մասնագիտական, Զրային ռեսուրսների, Իրազեկվածություն, Գիտելիքի, Նորամտությունների կիրառման, ԱՌԿ, Բողոք	ՆՇՈՒՄՆԵՐ/ՄԱՆՐՄԱՆՆԵՐ	ՀԿ ՆԵՐԿԱՅԻՍ ՑՈՒՑԱՆԻՇԸ	ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇ (ըստ վերջ պատկերված մատրիցի)	
1	Սատիկ շոգ	Բնակչություն	Հոի կանաչ, Մանկահասակներ, Հաշմանդամներ, Տարեցներ	Երեխաների տարբեր աստիճանի անահարության դեպքեր: Սրտանոթային / հիպերտոնիկ հիվանդությունների աճ	Բարձր	Շուտապ թուժ օգնությունը հասնել հասանելի չէ կիսազանց ճանապարհների և քաղաքային պատճառով:	Իրազեկվածություն, ԱՌԿ, Գիտելիքի, Զրային ռեսուրսների,Հոգեբանական- մշակութային, Կարգապահ,Լոգիստիկական, Մասնագիտական, Զրային ռեսուրսների, Իրազեկվածությունների կիրառման	Հիմնական ճանապարհի վերանորոգման որոշում կա:	Ցածր	Բարձր	
2		Բռնադատություն	Մանկահասակներ, Հոի կանաչ, Կերակրող մայրեր, Տարեցներ, Հաշմանդամներ,	Մարդու առողջապահական վտանգներով պայմանավորված և Եղանակային փոփոխությամբ ուղղորդված շտապ օգնությունների	Բարձր	Դեղատոմս չկա: Բռնկվող ցարգեղանում է 2 սեպյակ, քարվոր վիճակում է: Աշխատում է 1 քաղաքային: Սառսառում է նաև ռառոզով:		Բռնկվողին կից Արագ արձագանքման է-ին օգնության խմբի ստեղծում	Ցածր	Բարձր	
« » ՄԱՐԴՈՒ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅՈՒՆ ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՐԳԵՐ ԳՅՈՂԴԱՏԱՆԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԶՐԱՅԻՆ ՌԵՍՈՐՍՆԵՐ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐ ... ⊕ : ⊖											

Վերլուծական հաջորդ աղյուսակը վերաբերվում է կլիմայական ռիսկի ուսումնասիրմանն ու գերակա ռիսկերի բացահայտմանը, որ իրականացվում է կլիմայական վտանգի առաջնալու հավանականության և խոցելիության ցուցանիշի համադրման միջոցով /Աղյուսակ 4/ և **Պատկեր 2**-ում բերված կլիմայական ռիսկի վերլուծության մատրիցայի օգնությամբ:

Աղյուսակ 4. ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԻ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄ /օրինակ/

ՎՏԱՆԳ	Հ	ԽՈՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆ			ԱՆՎԵՐԴԻ	
					Խ	Ռ
ՍԱՍԿԻ ԾՈԳ		Բնակչություն, հատկապես բնակչության խոցելի խավեր	Առողջական վիճակի վատթարացում	Թունավորումների, արևահարությունների, ինֆեկցիոն և սրտանոթային հիվանդությունների և սեզոնային ալերգիաների աճ	■ ↑ ■	■ ↑ ■
		Քրոնիկ հիվանդներ		Քրոնիկ հիվանդությունների սրացման միտում և կյանքին սպառնացող դեպքերի աճ	■	■
ԵՐԱՇՏ		Հղի կանայք, կերակրող մայրեր, մանկահասակներ, երեխաներ		Սնուցման իրավիճակի վատթարացում	■	■

Ինչպես երևում է ռիսկերի բացահայտման աղյուսակից, կլիմայի փոփոխության հետևանքով ջերմաստիճանի սաստիկ բարձրացումը և վերջին տարիներին հաճախակի ի հայտ եկող երկարատև շոգը լուրջ առողջական խնդիրների պատճառ է դառնում և դիտարկված ռիսկերից ամենաառաջնայինն է: Երկրորդը՝ երաշտն է, որ բերքի և եկամուտների անկման արդյունքում բերում է թերսնման: Հորդառատ անձրևները, թեպետ սրում են ջրի աղտոտվածության հարցը, իրականում դրա բուն պատճառը

չեն: Հիմնական խնդիրը կապված է խմելու ջրի համակարգի անբավարարության հետ, սկսած ջրակուտակման ավազանների վնասվածությունից, պահպանության ռեժիմի խախտումից և մաքրման համակարգի բացակայությունից, և վերջացրած ցանցը սնող խողովակների և ներքին բախշման ցանցի վթարային վիճակից, ապօրինի միացումներից, ջրի կառավարման հետ կապված բազմաթիվ այլ բացերից:

Աղյուսակ 5. ԱԼԱՎԵՐԴԻ ՔԱՂԱՔԻ ԿԼԻՄԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԸՍՏ ԿԼԻՄԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԽՈՅԵԼԻ ՈԼՈՐՏՆԵՐԻ /օրինակ/

ՎՏԱՆԳ	ԽՈՅԵԼԻ ՈՎԼՈՐՏ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԵՐԱՇՏ ՍԱՍՏԻԿ ՇՈԳ ԿԱՐԿՈՒՏ	ՄԱՐԴՈՒ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅՈՒՆ	ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ
		1. Հետևողականորեն աշխատանքներ իրականացնել բնակչության շրջանում կլիմայի փոփոխության և առողջության վրա վերջինիս բացասական ազդեցության, համապատասխան վարքագծի և սանիտարա-հիգիենիկ նորմերի պահպանման վերաբերյալ իմացության և իրազեկվածության բարձրացման նպատակով
		2. Այս նպատակով օգտագործել համայնքում հասանելի հաղորդակցության բոլոր միջոցները, ներառյալ կրթական հաստատությունների և քաղհասարակության ինստիտուտների ընձեռած հնարավորությունները
		3. Աշխատանքներին լայնորեն ներգրավել հասարակական կազմակերպությունների և մասնավոր հատվածի ներուժը, նպաստելով համապատասխան հանրային ձեռնարկումներին
		ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆԱԿԱՆ / ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
		4. Մշակել և ներդնել մեխանիզմներ բնակչության շրջանում հիդրոօդերևութաբանական կանխատեսումների ծառայությունների հասանելիությունը ապահովելու նպատակով
		5. Մշակել և ներդնել առողջապահական վաղ ազդարարման համակարգ, ներառյալ վերջինիս կառավարման և հաղորդակցության ընթացակարգերը
		6. Մշակել առողջապահության առաջնային օղակների կլիմայի փոփոխությամբ պայմանավորված առողջական կանխարգելիչ և արձագանքման միջոցառումների տարեկան պլաններ
		7. Միջոցներ ձեռնարկել սանիտարա-համաճարակային ծառայության կարողությունների և հասանելիության բարձրացման ուղղությամբ
		8. Բնակչությանն իրազեկել համայնքի և դպրոցների ԱՌԿ պլանների վերաբերյալ և խթանել յուրաքանչյուրի մասնակցությունը այդ պլանների իրագործման հարցում՝ մասնավորապես կամավորների և երիտասարդների ներգրավմամբ
		9. Մշակել հանրային առողջության պլանային մոնիթորինգի մեխանիզմ, հատկապես սեզոնային հիվանդությունների և համաճարակների բռնկումները կանխարգելելու նպատակով
		10. Մշակել սցենարներ և նախատեսել այդ սցենարներն իրագործելու մեխանիզմներ երեխաների, հղի կանանց, կերակրող մայրերի, մանկահասակների թերսնումը կանխելու և սնուցում ապահովող սննդակարգին համապատասխան սննդամթերք ապահովելու նպատակով, եթե դրա կարիքն առաջանա
		11. Նախաձեռնել քայլեր շտապօգնության ծառայության կարողությունների հզորացման համար, հաշվի առնելով ծառայության ծածկույթի մեծությունը /31 բնակավայր/ և ծառայության ներկայիս խնդիրների ծավալը
ՖԻՆԱՆՍԱՆՏԵՍԱԿԱՆ		

		12. Պայմաններ ապահովել գյուղատնտեսության արտադրանքի կլիմայական ռիսկերից ապահովագրումը խթանելու ուղղությամբ, ներառյալ պոտենցիալ շահառուների իրազեկվածության բարձրացման և խորհրդատվական ծառայությունների հասանելիության ուղղությամբ 13. Մշակել Ալավերդում բնորոշ /հաշվի առնելով պղնձածուրարանի փակումից հետո առաջացած գործազրկության բարձր մակարդակը/ փոքր և միջին բիզնես մոդելներ, տնային տնտեսություններին, բացի տնամերձերից ստացվող համեստ եկամուտից, զբաղվածության այլ հնարավորություններ ստեղծելու նպատակով /տուրիզմի բնագավառում, օրինակ/ 14. Ապահովել կլիմայական ռիսկերին դիմակայելու նախաձեռնությունների ֆինանսավորման մեխանիզմների հասանելիություն/ներդնում, ներառյալ ռիսկերի նվազեցմանն ու հարմարվողականությանն ուղղված ձեռնարկումների ֆինանսական ապահովումը, ինչպես նաև փոխհատուցման և վարկային աղբյուրների հասանելիությունը
ԿԱՐԿՈՒՏ		ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ/ՆՈՐԱՐԱՐԱԿԱՆ 15. Խթանել հակակարկտային ցանցերի կիրառումը տեխնոլոգիապես կիրառելի տարածքներում

Հետագա քայլերը իրականացվում են համաձայն ՏՄՌԿ ուղեցույցի առանց որևէ փոփոխության: Ռիսկերի կառավարման հաջորդ փուլը, որը, տվյալ պարագայում, վերաբերվում է հարմարվողականության ռազմավարությունների վերաժմանը գործողությունների պլանների, նույնպես որոշ առանձնահատկություններով կտարբերվի ռիսկերի նվազեցման գործողությունների պլանավորման գործընթացից: Հիմնական տարբերությունը նրանումն է, որ հարմարվողականության գործողությունները ավելի ժամանակատար են և բազմատարր: Հարմարվողականությունը ենթադրում է փոփոխություններ, և ոչ միայն ֆորմալ առումով, այլ նաև մտածողության, վարվելակերպի, հանրավոր է նույնիսկ, աշխարհայացքի: Որպես օրենք, նման փոփոխությունները ներգրավում են ողջ համայնքը՝ անհատներից ու գործարարներից մինչև ղեկավարություն: Մյուս կողմից, այս գործողությունները պահանջում են լուրջ ֆինանսական ներդրումներ, ինչը վեր է համայնքի ներքին կարողություններից: Դա նշանակում է, որ հարմարվողականության պլանավորման փուլում առանձին տեղ պետք հատկացվի ֆինանսա-բյուջետային բլոկին, որպեսզի համապատասխան ֆինանսական պլաններով և կանխատեսումներով ապահովվի հարմարվողականության ողջ գործընթացի ֆինանսական ապահովումը: Հարմարվողականության պլանների զարգացման պլաններում ինտեգրելը, նույնպես դյուրին չէ, որովհետև դրանք կարող են բավականին ծավալուն լինել և առնչվեն կառավարման մի քանի ոլորտի հետ, այսպիսով ինքնին վերաժվելով զարգացման պլանի:

Միննույն ժամանակ, ՏՄՌԿ մեթոդաբանությունը բավականին ճկուն է և տեղական մակարդակում հարմարվողականության պլանավորման հարցը կարող է լուծվել ՏՄՌԿ մեթոդաբանության շրջանակներում:

III. ՆԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ ՏՄՌԿ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԻՐԱՌԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Մեթոդաբանության երկար տարիների կիրառման փորձը թույլ է տալիս որոշ եզրահանգումներ կատարել՝ տեղերում այս մեթոդաբանությունը ներդնելու վերաբերյալ: Մասնավորապես, խոսքը վերաբերում է մեթոդաբանության կիրառման ողջ գործընթացին, դրանից բխող վերջնարդյունքին և նրան, թե ինչ պետք է արվի, որ աղետների ռիսկի տեղական կառավարումը լինի իսկապես պահանջված և արդյունավետ:

Այդ տեսանկյունից, մի շարք նկատառումներ, որոնք հետագայում կարող են դառնալ քննարկման առարկա, ներկայացված են հակիրճ ստորև աղյուսակում:

Աղյուսակ 7. ՏՄՌԿ մեթոդաբանության կիրառման փորձը՝ խոչընդոտող և նպաստող գործոններ

Կիրառման հետ կապված էական ասպեկտներ	Խոչընդոտող գործոններ	Նպաստող գործոններ
Իրավական և հաստատութենական շրջանակ	• Չի կրում պլանավորված, սիստեմատիկ բնույթ • Ռիսկերի գնահատումը որպես անհրաժեշտ և պարտադիր գործառույթ պետական կառույցների կողմից լիարժեք չի ընկալվում • Համագործակցությունը այլ հաստատությունների հետ թույլ է • ԱԻՆ-ը գործնականորեն ներգրավված չէ կլիմայի հարմարվողականության ազգային ծրագրում • Գործընթացը չի կրում շարունակական բնույթ /ինստիտուցիոնալիզացված չի/ • ՀՀ բյուջեի կառուցվածքում ԱՌԿ ֆինանսավորում նախատեսված չէ	• Հաստատված է ԱԻ նախարարի հրամանով • ԱԻՆ և ՏԿԵՆ նախարարների համատեղ հրամանով դրվել է կիրառման մեջ • Օրենսդրական դաշտը բարենպաստ է • ԱԻՆ-ում ստեղծվել է ԱՌՆ վարչություն • ՃԿՊԱ-ն ներգրավված է բոլոր ձեռնարկումներում և ունի հարուստ գիտելիքային բազա • Լայնորեն կիրառվում է ԱՌՆԱՊ հիմնադրամի և ԱՌՆԱՊ-ի գործընկեր կազմակերպությունների /Հայկական կարմիր խաչ, «ՕքսԷՋԷՆ», Փրկիր երեխաներին, «ԼՈՌԷ» փրկարար ջոկատ և այլն/ կողմից:
ՏԻՄ շահագրգռվածություն և ընկալելիություն	• Քանի որ համայնքային պլաններում ՏՄՌԿ արդյունքները հազվադեպ են արտացոլվում, պետք է ենթադրել որ ընկալման պակաս կա • Շահագրգռվածությունը անմիջապես կապված է ֆինանսական հնարավորությունների հետ	• Գործընթացը դրական է ընդունվում համայնքների ղեկավարության կողմից • Աշխատանքների անհրաժեշտ օժանդակություն ցուցաբերվում է

Համայնքի մասնակցություն	• Զգացվում է գիտելիքի/ընդհանուր իմացության լուրջ պակաս • Կայուն չէ, չունի շարունակականություն • Մարդկային ռեսուրսի պակաս • Անվտանգության էլեմենտները առկա են, քանի որ շատ նման, համայնքահեն ձեռնարկումներ այդպես էլ մնում են պիլոտային փուլում	• Մասնակցությունը բուն գործընթացին ապահովվում է • Շահագրգիռ քննարկումներ կայանում են
ԽԿԲ և պլանավորման գործիքակազմի կիրառելիություն և մատչելիություն	• Փորձը ցույց է տալիս, որ վերլուծության փուլը հիմնականում իրականացվում է գործընթացը առաջնորդող թիմի կողմից՝ ինտերնետային և մեծ ծավալի տվյալների հետ աշխատանքը բարդություններ է առաջացնում համայնքային թիմի համար • Տեղական մակարդակում շատ էական տվյալներ բացակայում են • Կլիմայի կամ կլիմայական վտանգներից հասցված վնասի վերաբերյալ տեղերում տվյալներ ընդհանրապես չկան	• Գործիքակազմը բավական դյուրին է համայնքում կիրառելու առումով, հատկապես տվյալների հավաքագրման փուլում • Լավ է ընկալվում նաև պլանավորման փուլը, երբ խոսվում է կոնկրետ լուծումներից
ԱՌԿ պլաններ	• Հաճախ մնում են ուղղակի թղթի վրա • Համայնքը, մեծ առումով, շատ հաճախ անգամ տեղյակ չէ այդ պլանների առկայության մասին	• Բուն ԱՌԿ պլանը մեծ պոտենցիալ է պարունակում թե անվտանգությունը և թե տնտեսության զարգացման կայունությունը ապահովելու առումով
ԱՌԿ-զարգացման պլանների փոխազդեցություն և ինտեգրում	• Մոտեցումը գործնականում չի կիրառվում • Ֆորմալ առումով այն պահանջված չէ	• Բոլոր նախադրյալները ստեղծված են ԱՌԿ, հետագայում նաև հարմարվողականության լուծումները ոլորտային զարգացման պլաններում ներառելու համար
Ֆինանսների հավաքագրում և հասանելիություն	• Համայնքային բյուջեում ԱՌԿ որևէ գործունեության համար ֆինանսներ նախատեսված չեն • Արտաբյուջետային հնարավորությունները սահմանափակ են • Առկայության դեպքում առաջնահերթությունը տրվում է սոցիալական խնդիրների լուծմանը	• Մարքեթինգի լայն հնարավորություն է ընձեռում • ՏՄՌԿ ուսումնասիրության արդյունքների շուրջ կարող են ստեղծվել համայնքային ֆոնդեր, համագործակցության պլատֆորմներ, հանրային-մասնավոր համագործակցության մեխանիզմներ

Արդյունավետություն	Ուսումնասիրության արդյունքները նպատակին ծառայեցնելու և առաջարկված լուծումները կյանքի կոչելու տեսակետից՝ արդյունավետ չէ	Բուն ուսումնասիրության արդյունքների տեսանկյունից՝ արդյունավետ է, քանի որ թույլ է տալիս վեր հանել համայնքի գրեթե բոլոր «ցավերը», առաջարկելով նաև լուծումներ
Քաղաքային և գյուղական համայնքներ	Խիտ բնակեցված, ենթակառուցվածքներով հարուստ, ոլորտային կառավարման տարրեր ունեցող մեծ քաղաքների համար կիրառելի չէ	Լիարժեքորեն կիրառելի՝ գյուղական և քաղաքատիպ համայնքներում, նաև փոքր քաղաքներում
Կլիմայական գործոնի ներառվածություն	Կլիմայի փոփոխության հետ կապված խնդիրների ողջ սպեկտրը, ներառյալ կլիմայի նկատմամբ խոցելիությունը, հարմարվողականության կարողությունները և ռիսկը չի դիտարկվում	Կլիմային վերաբերվող հարցերը արժարժված են և կլիմայական վտանգները, սկզբունքորեն, դիտարկվում են

IV. ԱԼԱՎԵՐԴԻ ՔԱՂԱՔՈՒՄ ԵՎ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ԽՈՇՈՐԱՑՎԱԾ ՀԱՄԱՅՆՔՈՒՄ ԽԿԲ ՆՈՐԱՑՎԱԾ ԳՈՐԾԻՔԱԿԱԶՄՈՎ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԲԱՑԱՀԱՅՏՄԱՆ ՊԻԼՈՏԱՅԻՆ ՌԻՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

Իրականացվել է ՏՄՌԿ կլիմայի բաղադրիչով հարստացված փորձնական ուսումնասիրություն տեղական մակարդակում կլիմայական ռիսկերի բացահայտման նպատակով: Ուսումնասիրության համար որպես պիլոտային ընտրվել են Ալավերդի քաղաքը և Թումանյան խոշորացված համայնքը: Այս բնակավայրերի ընտրությունը հատկանշական է նրանով, որ Թումանյան համայնքում ՏՄՌԿ մեթոդաբանությամբ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի և ԱՌՆԱՊ հիմնադրամի ջանքերով և «Լոռե» փրկարար ջոկատի անմիջական մասնակցությամբ 2016-2017 թվականներին իրականացվել է աղետների ռիսկի լիարժեք վերլուծություն, որտեղ մանրամասն ներկայացվել են նաև հիդրոոգերնութաբանական վտանգների ու դրանց ազդեցությունից սաստկացող գեոֆիզիկական վտանգների ռիսկերը: Ավելին, 2019 թվականին ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի, ՄԱԶԾ-ի, ԱԽՆ և ԱՌՆԱՊ-ի համատեղ ջանքերով կազմվել են համայնքների և համայնքների դպրոցների ԱՌԿ պլաններ թե Թումանյան համայնքի և թե Ալավերդի համայնքի համար /ներառյալ Ալավերդի քաղաքը/: Այս առումով սույն ուսումնասիրության նպատակը կայանում էր նրանում, որպեսզի համայնքներում ռիսկերի վերաբերյալ արդեն եղած, բավականին հարուստ տեղեկատվությունը, հավելվեր ռիսկերի պատկերի հնարավոր բացասական տրանսֆորմացիայով, որն առաջանում է կլիմայի

փոփոխության ազդեցության ներքո: Հետևաբար, խնդիրը ոչ թե նոր հետազոտություն իրականացնելն էր, այլ եղածին անդրադարձն էր կլիմայի փոփոխության գործոնը հաշվի առնելով: Մասնավորապես, օգտագործելով ՏՄՌԿ ԽԿԲ կլիմայի բաղադրիչով հագեցված տարբերակը փորձել բացահայտել բնակավայրերում առկա ռիսկերի՝ ժամանակի ընթացքում կլիմայի փոփոխությամբ պայմանավորված վարքագիծը: Այսինքն, հաշվի առնելով կլիմայի փոփոխության արդյունքում հիդրոօդերևութաբանական վտանգների հաճախականության և ուժգնության արդեն տեղի ունեցող, նաև կանխատեսվող, աճը /ներառյալ եղանակային տատանումներն ու ծայրահեղ դրսևորումները/, պատկերացում ձևավորվել վտանգների բնութագրերի փոփոխության վերաբերյալ: Ավելի ստույգ, խնդիրը խոցելիության հնարավոր խորացման աստիճանի բացահայտումն է, մասնավորապես, այն վտանգների նկատմամբ, որոնց բնութագրերում կլիմայի փոփոխության հետևանքով խստացում է արձանագրվում կամ կանխատեսվում:

IV.1. ԱՆԱՎԵՐԴԻ ՔԱՂԱՔՈՒՄ ԵՎ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ԽՈՇՈՐԱՑՎԱԾ ՀԱՄԱՅՆՔՈՒՄ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԲԱՑԱՀԱՅՏՄԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑ

Հավաքագրվել և ուսումնասիրվել են դիտարկվող բնակավայրերի տարրերի և համակարգերի՝ կլիմայական վտանգների նկատմամբ ենթարկվածությանը, զգայունությանն ու հարմարվողականության կարողություններին վերաբերող տեղեկատվություն պարունակող տվյալներ: Հավաքագրված տվյալների վերլուծության և համադրման արդյունքում բացահայտվել է համայնքի/բնակավայրի խոցելիությունը կլիմայի փոփոխության նկատմամբ: Համապատասխանաբար, բացահայտվել են նաև սպառնացող կլիմայական ռիսկերը, դրանց գերակայությունը համայնքի/բնակավայրի համար և հարմարվողականության լուծումների հնարավոր ուղղությունները:

Աշխատանքները իրականացվել են երեք փուլով՝ նախապատրաստական, բուն ուսումնասիրության և վերլուծության, արդյունքների քննարկման և հաստատման:

IV.1.1. Նախապատրաստում

Այս փուլում, ինչպես և նախատեսված է ՏՄՌԿ մեթոդաբանությամբ, իրականացվել է ընտրված համայնքներում խնդրի ներկայացումը՝ համայնքին իրազեկելու, շահագրգռելու և հետագա աշխատանքներում վերջինիս ակտիվ մասնակցությունը ապահովելու նպատակով: Կազմակերպվել է երեքական համայնքային հանդիպում Ալավերդիում և Թումանյանում, այդ թվում համայնքապետի, համայնքային ակտիվի և կամավորական թիմի ընտրված ներկայացուցիչների հետ: Քննարկվել և համաձայնեցվել են աշխատանքների իրականացման հետ կապված բոլոր մանրամասները՝ սկսած մոտեցումից ու գործընթացից, վերջացրած աշխատանքային պլաններով, մասնակիցների կազմով, հաղորդակցությունն ու թափանցիկությունը ապահովելու պայմաններով:

Համայնքի ներգրավվածությունը լիարժեք դարձնելու համար համայնքում ստեղծվել է հնարավորինս ներկայացուցչական կազմով կամավորական թիմ, որը երկօրյա հատուկ ուսուցում է անցել կլիմայական փոփոխության բացասական հետևանքների, ՏՄՌԿ մեթոդաբանության ընդհանուր հիմունքների և ՏՄՌԿ գործիքակազմի կիրառման սկզբունքների վերաբերյալ: Ուսուցումն անց է կացվել ծրագրի փորձագետների կողմից «սովորել աշխատելով» մոտեցմամբ, ինչը հնարավորություն է ընձեռել մասնակիցներին գործիքները կիրառելու հմտություններ ձեռք բերելուն զուգահեռ, նաև կիրառել այդ գործիքները ներկաների շրջանում: Ուսուցմանը մասնակցել է ապագա թիմերի 26 ընտրված կամավոր. 11-ը Ալավերդի քաղաքից, 15-ը՝ Թումանյան համայնքից, բնակավայրերը ներառյալ: Թիմերից յուրաքանչյուրում թիմի կազմից ընտրվել է համակարգող, որի միջոցով աշխատանքների ողջ ընթացքում պահպանվել է օպերատիվ կապը և կազմակերպվել է ծրագրային նյութերի տարածումը: Նախապատրաստական փուլը իրականացվել է ս.թ. հուլիս – օգոստոս ամիսներին:

IV.1.2. Տվյալների հավաքագրում, ուսումնասիրություն և վերլուծություն

Ուսումնասիրության փուլը տևել է մոտ մեկ ամիս՝ օգոստոսի 24-ից մինչև սեպտեմբերի 22-ը: Այդ ընթացքում ծրագրի փորձագետներից և համայնքային կամավորներից բաղկացած միասնական թիմը ուսումնասիրության համար անհրաժեշտ տվյալներ հավաքագրելու նպատակով այցելել է Ալավերդի քաղաք և Թումանյան համայնքի բոլոր բնակավայրերը: Տվյալների հավաքագրումը իրականացվել է ՏՄՌԿ ԽԿԲ գործիքակազմի վերանայված տարբերակով: Կլիմայի փոփոխության ազդեցությունը պարզելու համար օգտագործվել է, մասնավորապես, հետևյալ գործիքակազմը.

- Երկրորդային աղբյուրների տվյալների հավաքագրում /իրականացվել է զուգահեռ՝ փորձագիտական խմբի կողմից/,
- Ուղղակի դիտարկում,
- Սխեմատիկ պատկերում /այս նպատակով օգտագործվել են ԱՌԿ պլաններում առկա սպառնալիքի տակ գտնվող տարածքների և կարողությունների ԱԹՍ-ով ստացված պատկերները/,
- Քննարկումներ թիրախային խմբերում,
- Հարցազրույց համայնքի/բնակավայրի ղեկավարի հետ,
- Սեզոնային օրացույց,
- Պատմական օրացույց,
- Հաստատութենական շրջանակ,
- Զանգվածային հարցում բնակիչների շրջանում հարցաթերթիկների միջոցով /մասնակցել է 110 հոգի՝ Ալավերդի քաղաք – 40, Թումանյան համայնք – 70/

Տվյալների վերլուծությունը և ամփոփումը փորձագետների թիմը իրագործել է սույն թվականի հոկտեմբեր-նոյեմբեր ամիսների ընթացքում:

IV.1.3. Արդյունքների քննարկում և հաստատում

Նոյեմբերի 16-ից 19-ը Ալավերդիում և Թումանյանում երկուական հանդիպում է կազմակերպվել ուսումնասիրության արդյունքները ներկայացնելու և համայնքի հետ համաձայնեցնելու նպատակով: Առաջին հանդիպմանը փորձագիտական թիմը քննարկել է ուսումնասիրության արդյունքները համայնքի/քաղաքի ղեկավարության, ներկայացուցիչների և համայնքային թիմի անդամների հետ: Քննարկման ընթացքում գրի են առնվել արված բոլոր նկատառումներն ու առաջարկները, համատեղ լուծումներ կամ պարզաբանումներ են տրվել տեղում բարձրացված հարցերին: Քննարկումից հետո ուսումնասիրության արդյունքները վերանայվել են փորձագիտական խմբի կողմից, հիմնվելով քննարկման մասնակիցներից ստացված առաջարկությունների և դիտարկումների վրա: Երկրորդ հանդիպմանը ուսումնասիրության արդյունքների վերանայված տարբերակը ներկայացվել է համայնքի/քաղաքի ղեկավարությանը՝ վերջնական համաձայնեցումը ստանալու և հաստատելու նպատակով:

IV.2. ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՌԻՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

IV.2.1. Երկրորդային աղբյուրների տվյալներ

Գոյություն ունեն բազմաթիվ հետազոտություններ և զեկույցներ Հայաստանում կլիմայի փոփոխության, կլիմայի փոփոխության միտումները դիտարկելու հնարավոր սցենարների և, համապատասխանաբար, հնարավոր հետևանքների վերաբերյալ: Կանխատեսվող միտումներով և ՀՀ միջազգային հանձնառություններով են նաև պայմանավորված կլիմայի փոփոխությանը դիմակայելուն ուղղված ՀՀ կառավարության քաղաքականություններն ու ռազմավարական պլանները, որոնք ամրագրված են նաև կառավարության համապատասխան որոշումներով: Բոլոր այդ հետազոտությունների և որոշումների հիմքում ընկած են հիդրոոդերևութաբանական և հիդրոլոգիական դիտարկումների, կլիմայով պայմանավորված վտանգավոր երևույթների և դրանց հետևանքների վերաբերյալ բազմամյա վիճակագրական տվյալների ուսումնասիրությունները: Մյուս կողմից հաշվի են առնվում կլիմայի փոփոխության երկարաժամկետ կանխատեսումներից բխող հնարավոր սոցիալ-տնտեսական վնասները, որ Հայաստանը կարող է կրել, եթե ժամանակին չձեռնարկվեն վնասները կանխարգելելու կամ նվազեցնելու համապատասխան քայլեր:

Ցավոք սրտի, առկա տեխնիկական հնարավորությունները թույլ չեն տալիս տեղական մակարդակում նման տվյալների հավաքագրում և կլիմայական փոփոխությունների տեղայնացված մոդելավորում: Սովորաբար այդ հետազոտությունները հիմնվում են ազգային և մարզային մակարդակում առկա տվյալների և տնտեսական ոլորտների ցուցանիշների վրա, հնարավորինս անդրադառնալով մարզային առանձնահատկություններին՝ այդտեղ առկա բնակչության, հողային, ջրային, անտառային, արդյունաբերական և այլ ռեսուրսների կլիմայի նկատմամբ խոցելիության առումով: Այնուամենայնիվ, գոյություն ունեցող տեղեկատվական շրջանակը թույլ է տալիս որոշակի պատկերացում կազմել դիտարկվող տարածաշրջանում կլիմայի փոփոխության, վերջինիս պատճառով առաջացած և ապագայում հնարավոր հետևանքների վերաբերյալ:

Համաձայն «ՀՀ երկամյա առաջընթացի երկրորդ զեկույցի»¹⁴ լեռնային շրջաններում սառցադաշտերի մոտ 50 տոկոսով կրճատման հետևանքով 1929-ից մինչև 2016 թվականներն ընկած ժամանակահատվածում նկատվել է միջինում 1.23°C ջերմաստիճանի բարձրացում: Ըստ «Կլիմայի փոփոխության մասին երրորդ ազգային հաղորդագրության» /ԿՓԵՀ/¹⁵, ջերմաստիճանը կշարունակի բարձրանալ՝ տարվա բոլոր եղանակներին: Սակայն, ըստ որոշ կանխատեսումների, 2041-2100 թթ. ընթացքում ջերմաստիճանը կբարձրանա ավելի արագ տեմպերով, ինչի արդյունքում, մեծ հավանականությամբ, մինչև 2100 թ. Հայաստանում միջին տարեկան ջերմաստիճանը կկազմի 10,2°C, ինչը գերազանցում է ելակետային ցուցանիշը (1961-1990 թթ.) 4,7°C-ով: Նույն կանխատեսումների համաձայն, մինչ քսանմեկերորդ դարի առաջին կեսը, Հայաստանում տեղումների քանակը կաճի 16.3 տոկոսով: Ըստ մեկ ուրիշ կանխատեսման, տեղումների քանակի էական փոփոխություն չի սպասվում: Սակայն երկուսի դեպքում էլ ամառային ամիսներին սպասվում է տեղումների քանակի զգալի նվազում: Մասնավորապես, 2011-2040 թթ. ընկած ժամանակահատվածում սպասվում է տեղումների քանակի կրճատում մոտ 23 տոկոսով՝ ելակետային ժամանակահատվածի (1961- 1990 թթ.) համեմատ: Ինչպես նշված է ԿՓԵՀ-ում, կանխատեսվում է նաև ձնածածկի կրճատում, ինչը կհանգեցնի գարնանային վարարումների և գետերի հոսքի նվազման: Ըստ նույն աղբյուրի, կլիմայի փոփոխության արդյունքում կանխատեսվում է գետերի հոսքի նվազում 1961-1990թթ. բազիսային ժամանակաշրջանի նկատմամբ՝ մինչև 2030թ. այն կկազմի 11.9%, 2070թ.՝ 24%, 2100թ.՝ 37.8%:

Ընդհանուր առումով, մասնագետների գնահատմամբ, կանխատեսվող կլիմայական փոփոխությունների բացասական ազդեցությունը կարող է հանգեցնել.

- անտառային հողերի մեկ չորրորդից մինչև մեկ երրորդի դեգրադացիայի/կրճատման,
- ագրոկլիմայական գոտիների տեղաշարժի՝ 100 մ վեր մինչև 2030 թ. և 200-400 մ՝ մինչև 2100 թ.,
- մշակաբույսերի բերքատվության նվազում՝ կապված ջերմաստիճանի բարձրացման հետ, տեղումների քանակի կրճատում և հողի մակերեսից գոլորշիացման մեծացում,
- գյուղատնտեսական հողերի վատթարացում և արդյունավետության/բերրիության նվազում,
- հիդրոոգերնութաբանական վտանգավոր երևույթների (ՀՎԵ) բացասական ազդեցությունը մեծանում է՝ դրանց հաճախության և ուժգնության կանխատեսվող աճի հետևանքով,
- միջին տարեկան տեղումների անկայուն փոփոխություններ և ոռոգելի հողերի ընդլայնում, ոռոգման հավելյալ ջրի անհրաժեշտություն,
- հողերի ուժգնացող դեգրադացիա, այդ թվում նաև հողի էրոզիա և բերրիության անկում:

Լոռվա տարածաշրջանն, այդ առումով, բացառություն չի կազմում և նույնպես խոցելի է կլիմայի փոփոխության նկատմամբ: Ըստ ԿՓԵՀ և ՀՀ «Կլիմայի փոփոխության մասին

¹⁴ <http://env.am/storage/files/2bur-arm-final.pdf>

¹⁵ http://www.nature-ic.am/wp-content/uploads/2013/10/3.Armenias-TNC_2015-ARM.pdf

չորրորդ հաղորդագրության» /ԿՓԶՀ¹⁶ և այլ մասնագիտական զեկույցների, Լոռվա մարզի բնակավայրերին և ենթակառուցվածքներին, գյուղատնտեսությանը և էկոհամակարգերին լուրջ վտանգ է սպառնում կլիմայի փոփոխության արդյունքում ահագնացող հիդրոոդերևութաբանական վտանգներից և եղանակային ծայրահեղ երևույթներից: Այդ աղբյուրների համաձայն.

- ենթադրվում է քարաթափումների թվի աճ՝ համենայնդեպս, վերջին տարիներին արձանագրված քարաթափումների մեծ մասը բաժին է ընկնում Լոռվա և Տավուշի մարզերին,
- սողանքների ակտիվացման միտումներ են արձանագրվում¹⁷, իսկ մարզում 217 սողանք է գրանցված 234.82 կմ² ընդհանուր մակերեսով,
- ԱԽՆ-ի գնահատմամբ Լոռվա մարզի 21 բնակավայրեր սելավավտանգ են, որոնցից 7-ը՝ առաջին աստիճանի, 10-ը՝ երկրորդ, 4-ը՝ երրորդ. այդ բնակավայրերի շարքում են Ալավերդի քաղաքն ու Թումանյան համայնքը /սելավների ընդհանուր քանակի 26%-ը բաժին է ընկնում Լոռվա մարզին/:
- Հայաստանում դիտվում է հեղեղումների և դրանց հետ կապված հետևանքների աստիճանական աճ: 1994թ. մինչև 2007թ. ընկած ժամանակահատվածում հեղեղումների տնտեսական վնասը կազմել է 41 մլն ԱՄՆ դոլար, այդ թվում Լոռվա մարզում 18 մլն ԱՄՆ դոլար, որտեղ այդ ընթացքում տեղի է ունեցել 85 խոշոր ջրհեղեղ:¹⁸
- հնարավոր է գարնան և ամռան ամիսներին աճի ամպրոպների և կարկտի ուղեկցությամբ անկայուն եղանակների հաճախականությունը. Լոռվա մարզում 2015-2017 թվականներին հեղեղումներից, կարկտահարությունից և ցրտահարությունից վնասվել է 2111 հա հողատարածք, պատճառելով 1 մլրդ 498 մլն դրամի վնաս
- Դեբեդի գետային հոսքի կրճատումը ըստ 1961-1990 ելակետային ցուցանիշի նկատմամբ կարող է կազմել՝ 2030 թ. - 11%, 2070թ. – 37% և 2100թ. - 62%
- Կանխատեսվող ջերմաստիճանի բարձրացումից և հողի մակերեսից գոլորշիացման ավելացումից գյուղատնտեսական նշանակության հողահանդակների համար ոռոգման ջրի լրացուցիչ պահանջը Լոռի-Փամբակ ոռոգման գոտում ծովի մակերևույթից 900-1700 վրա կկազմի 6.6 մլն. մ³
- Լոռվա սարահարթի լճերը կարող են վերածվել լճակների և ճահճուտների՝ ջերմաստիճանի բարձրացման արդյունքում էվտրոֆիկացիայի երևույթների ինտենսիվության աճի պատճառով
- կլիմայի փոփոխության պայմաններում կանխատեսվում է նաև մշակաբույսերի բերքատվության փոփոխություններ. 2030-ից 2100 թվականներին, օրինակ, կարտոֆիլի բերքատվությունը կնվազի 3.2-ից մինչև 14%, իսկ ցորենինը՝ ընդհակառակ, կաճի 3.2-ից մինչև 7.5%

¹⁶ http://www.nature-ic.am/Content/announcements/11676/FNC_Arm.pdf

¹⁷ 2018թ. հունվարի 21-ին Լոռվա մարզի Թումանյան համայնքում ստորգետնյա կամ հողի մեջ արհեստականորեն ներծծված ջրի արտահոսքից առաջացել է սողանք, որի հետևանքով ձորալանջի մի մեծ հատված փլուզվել և վտանգավոր իրավիճակ է ստեղծել Հայաստանն արտաքին աշխարհին կապող երկաթգծի և Մ6 մայրուղու համար:

¹⁸ «Կլիմայական ռիսկերի կառավարումը Հայաստանում», երկրի զեկույց, ՄԱԶԾ, 2013, http://www.nature-ic.am/Content/announcements/7296/TASP-Arm_final_2.pdf

- նկատվում է կլիմայի փոփոխության հետ կապված մի շարք վարակիչ հիվանդությունների տարածման վտանգ, այդ թվում Լոռիում, որտեղ արձանագրվել է լեյշմանիոզի տարածման բարձր ցուցանիշներ
- ուժեղ և շատ ուժեղ երաշտների օրերի թիվը 2000-2017թթ. ընթացքում 1961-1990թթ. միջինի (87) նկատմամբ աճել է 33 օրով: Վերջին տարիներին երաշտային գոտու վերին սահմանը ընդլայնվել է՝ ընդգրկելով լեռնային շրջանները, ինչպես նաև դիտվել է երաշտի սկսման առավել վաղ ժամկետներ: Լոռվա, ծովի մակերևույթից 400-900 և 900-1800 մետր բարձրության վրա գտնվող տարածքներում երաշտի տևողությունը կազմել է համապատասխանաբար՝ 6-8 և 3-4 տասնօրյակ: Այս տարիների ընթացքում տևողության աճ է արձանագրվել, մասնավորապես՝ 2021 թվականին:
- Հայաստանի ողջ տարածքում դիտվում է տաք ջերմային ալիքների օրերի թվի և տևողության ավելացում: Շոգ եղանակներին բնակչության մահվան դեպքերի գերակշռող մասը սիրտ-անոթային հիվանդություններն են: Հայտնաբերվել է նաև շնչառական համակարգի հիվանդություններից մահացության դեպքերի հաճախականության ավելացում: Ուժեղ շոգերի ժամանակ բնակչության մահվան դեպքերի զգալի մասը պայմանավորված է խրոնիկական հիվանդությունների սրացմամբ: 2007- 2012թթ. ընթացքում Հայաստանում դիտվել է սուր աղիքային և վերին շնչառական ուղիների վարակների հիվանդացության նշանակալի աճ, որն էլ մասամբ կարող է պայմանավորված լինել կլիմայի դիտարկվող տաքացմամբ: Ընդհանուր առմամբ, առողջապահության ոլորտում կլիմայի փոփոխության հետ կապված հիմնական մարտահրավերները հետևյալն են.
 - Ջերմային հիվանդությունների սրացում (ջերմային սթրես և անհարմարավետություն),
 - Սրտանոթային հիվանդությունների սրացում,
 - Վարակիչ հիվանդությունների տարածման բարենպաստ պայմաններ,
 - Ջրի և սննդամթերքի հետ կապված հիվանդություններ,
 - Վտանգավոր կլիմայական երևույթների ժամանակ վնասվածքների և զոհերի թվի աճ:
- Ուշ գարնանային և վաղ աշնանային ցրտահարությունները, ձմռանը դիտվող ուժեղ սառնամանիքները, ուժեղ քամիները /25 մ/վ և ավել արագությամբ/ հիմնականում պայմանավորված են սկանդինավյան և արևմտաեվրոպական անտիցիկլոնի հետ, որի հաճախականությունն աճել է համապատասխանաբար 80%-ով և 153.8%-ով, ինչը ցույց է տալիս, որ ՀՀ տարածքում աճել է նաև դրանով պայմանավորված վտանգավոր օդերևութաբանական երևույթների կրկնելիությունը: Կանխատեսվում է, որ սպասվող ուժեղ փոթորիկներով զուգորդված անկայուն եղանակները, ուժեղ քամիներն ու հորդառատ անձրևները կվնասեն մշակաբույսերը, բերքը և մինչև 2030թ բերքատվությունը կնվազեցնեն 8-14%-ով:
- Կանխատեսվում է, որ կլիմայի փոփոխությունը, համակցված էկոլոգիական և սոցիալ-տնտեսական այլ գործոններով, կբերի որակյալ խմելու ջրի պաշարների և գյուղատնտեսական արտադրանքի նվազման:

«Կլիմայական ռիսկերի կառավարումը Հայաստանում» զեկույցը հետաքրքիր տեղեկություններ է տրամադրում մարզերում կլիմայի փոփոխության վերաբերյալ

հարցումներից: Հարցումներն անց են կացվել մի քանի մարզերում, ներառյալ Լոռվա մարզը: Հատկանշական է, սակայն, որ հարցվածների մեծ մասը որոշակի մասնագիտական ուղղվածություն ունեցող անհատներ են եղել, այդ թվում՝ ԱԻՆ մարզային կառույցների աշխատակիցներ, ֆերմերներ, ուսումնական հաստատությունների և բնապահպանական հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ: Ստորև բերված են հարցումների արդյունքները.

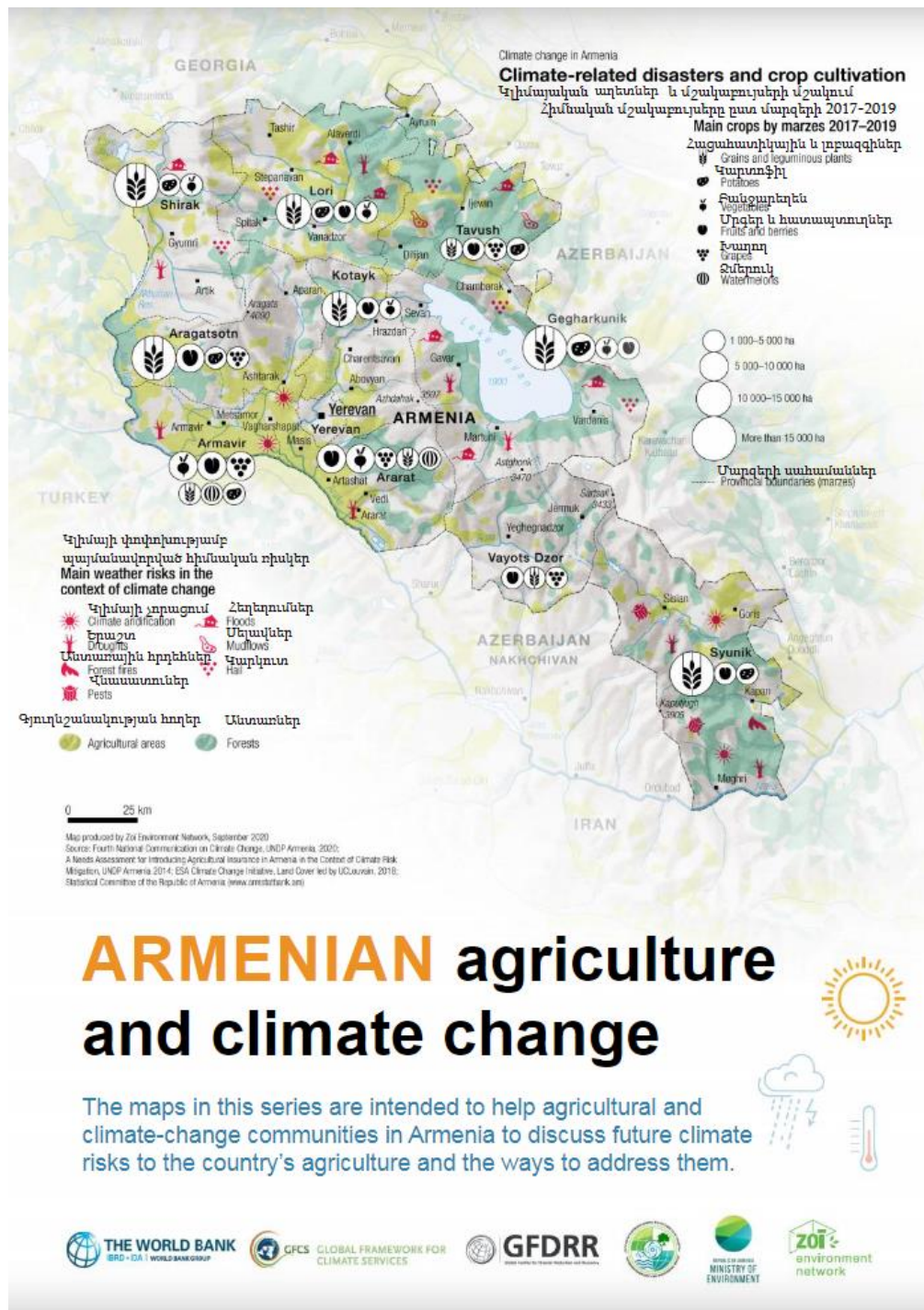
- հարցվածների 95%-ը՝ նշել է, որ ծանոթ է կլիմայի փոփոխությանը և ավելի քան կեսը պատասխանել է, որ իրենց տարածաշրջանում կան կլիմայի փոփոխության տեսանելի դրսևորումներ,
- որպես կլիմայի փոփոխության ինդիկատորներ նշվել է օդի ջերմաստիճանի և տեղումների փոփոխությունը, ինչպես նաև ծայրահեղ կլիմայական երևույթները,
- 43%-ը գտել է, որ օդի ջերմաստիճանը բարձրացել է, ընդ որում՝ 64%-ը նշում է, որ օդի ջերմաստիճանի աճ նկատվում է ամռան ամիսներին, իսկ 38%-ը՝ նշել է, որ տաք են ձմռան ամիսները,
- 53%-ը տեղումների նվազում նկատել է ամռան ամիսներին,
- 56%-ը նշել է տեղումների աճ գարնանը:

Զեկույցը պարունակում է նաև կլիմայի փոփոխությանը դիմակայելու ազգային /ներառյալ ոլորտային/ կարողությունների հզորացման ուղղությունների կոնկրետ առաջարկներ.

- ֆինանսական ներդրումներն անհրաժեշտ են անբարենպաստ կլիմայական վտանգների սպառնալիքը նվազեցնելու և ենթակառուցվածքի ամրապնդման համար կանխարգելիչ միջոցառումներ ձեռնարկելու նպատակով,
- կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցություններին դիմակայելու նպատակով անհրաժեշտ է մշակել տնտեսության խոցելի ոլորտների հարմարվողականության մանրամասն և հուսալի ծրագիր,
- անհրաժեշտ է ստեղծել պայմաններ վաղ ահազանգման արդյունավետ և հուսալի համակարգի մշակման համար, որպեսզի սպասվող վտանգների մասին շահագրգիռ կողմերին տեղեկատվություն տրամադրվի ժամանակին,
- երկարաժամկետ կանխատեսումների (ամսական, սեզոնային, կլիմա) ապահովումը չափազանց կարևոր է և անհրաժեշտ տնտեսության բոլոր ոլորտների տնտեսական գործունեության արդյունավետ կազմակերպման և պլանավորման համար,
- անհրաժեշտ է իրականացնել հետազոտություններ, որոնք վերլուծում են կլիմայի փոփոխության ազդեցությունը տարբեր ոլորտների և էկոհամակարգերի վրա և արդյունքների մասին տեղեկատվությունը ներկայացնել օգտվողներին,
- մեծ նշանակություն ունի տեղի ունեցող կլիմայի փոփոխության տասնամյակային իրատեսական սցենարների մշակումը և դրանց տրամադրումը շահառուներին,
- անհրաժեշտ է կլիմայի փոփոխության գործոնները ներառել ռազմավարական ծրագրերում, ապա նրանց հիման վրա տնտեսության տարբեր ոլորտներում իրականացնել պլաններ:

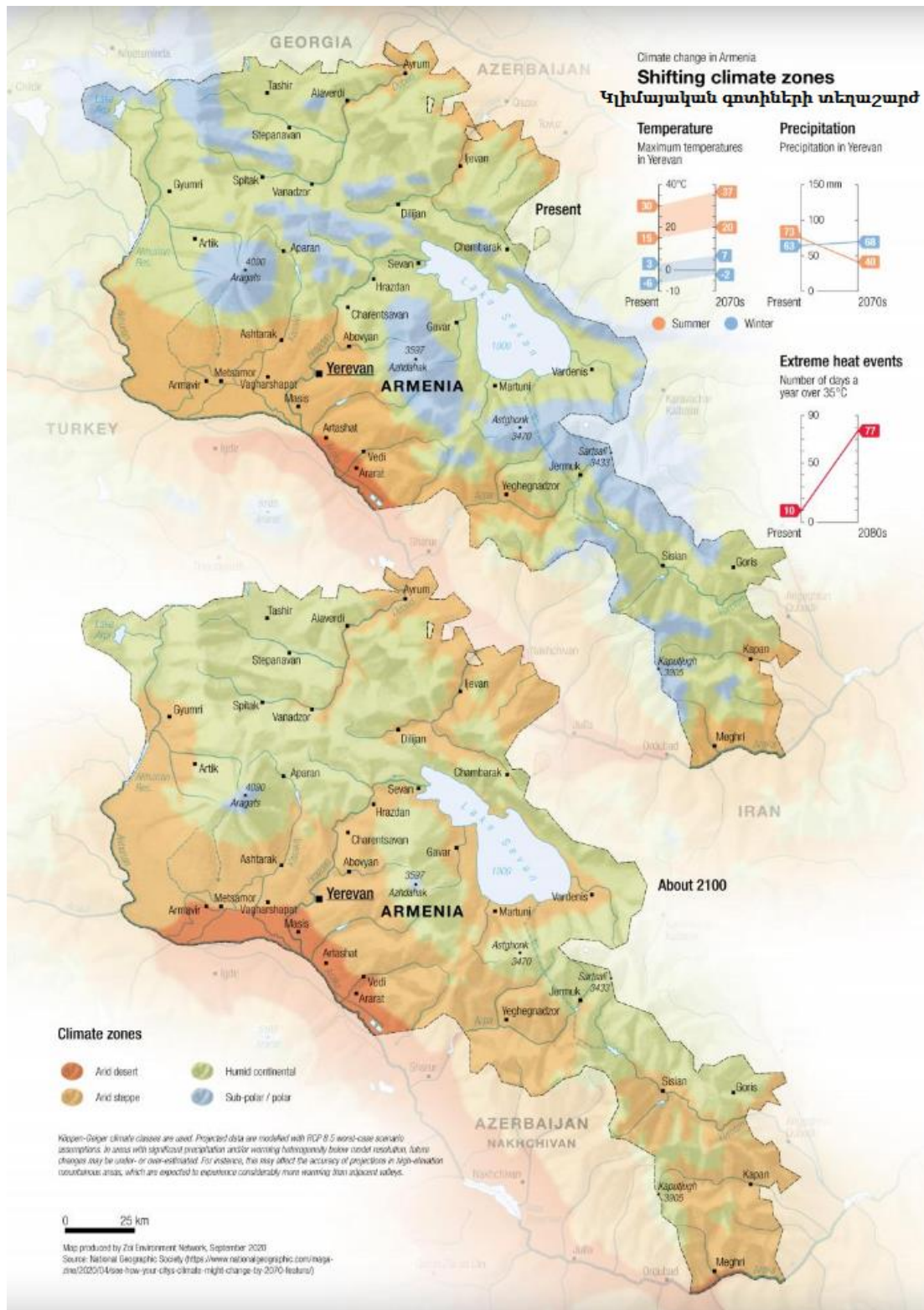
Պատկերված քարտեզներում /Պատկերներ 4-7/¹⁹, որոնք մշակվել են Zoi Environment Network կազմակերպության կողմից ի նպաստ ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտի զարգացման ջանքերի, ամփոփված է վերը բերված գրեթե ողջ տեղեկատվությունը:

Պատկեր 4. Կլիմայական աղետներ և մշակաբույսերի մշակում

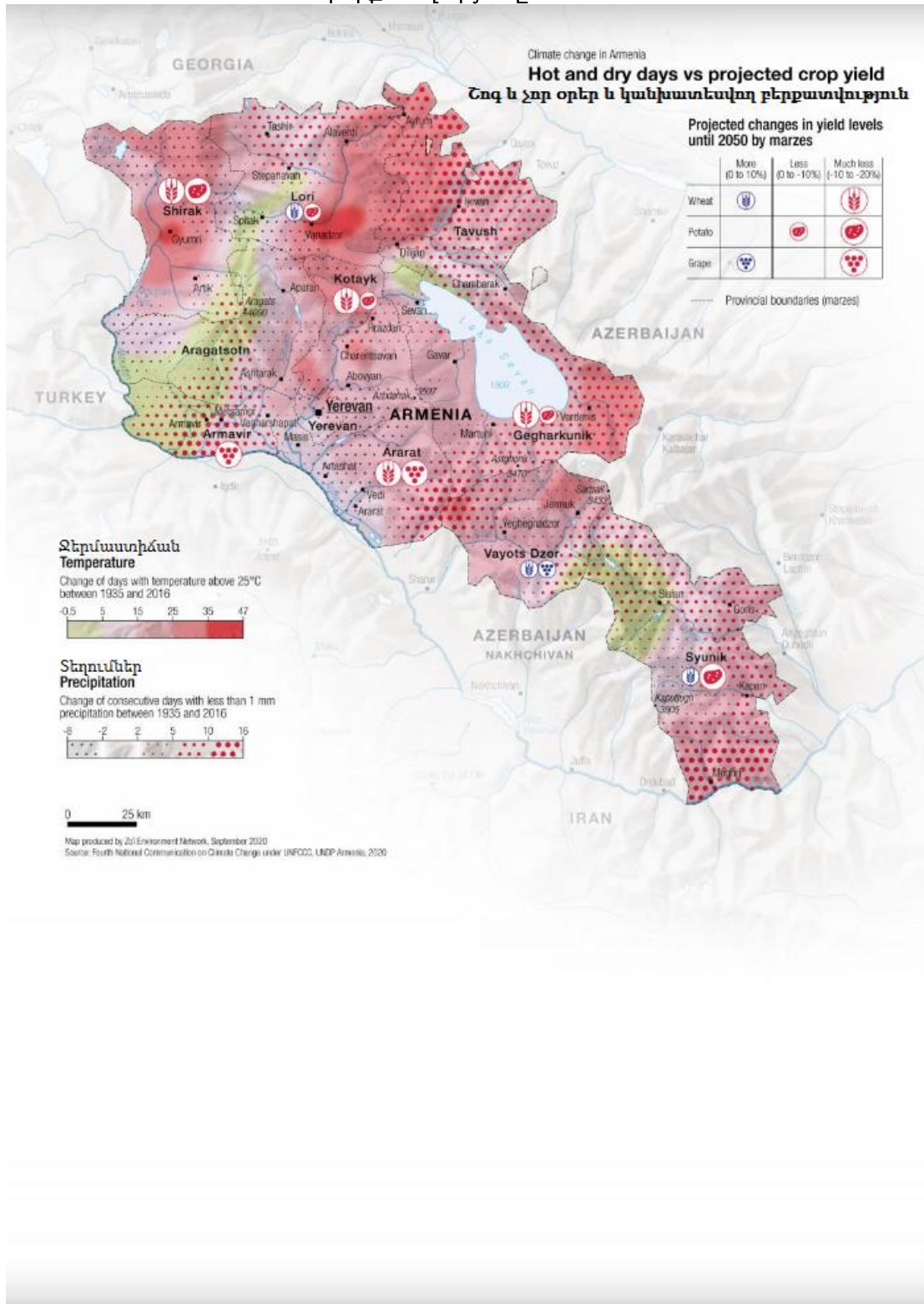

¹⁹ https://issuu.com/zoienvironment/docs/maps-armenian_agriculture-cc-en

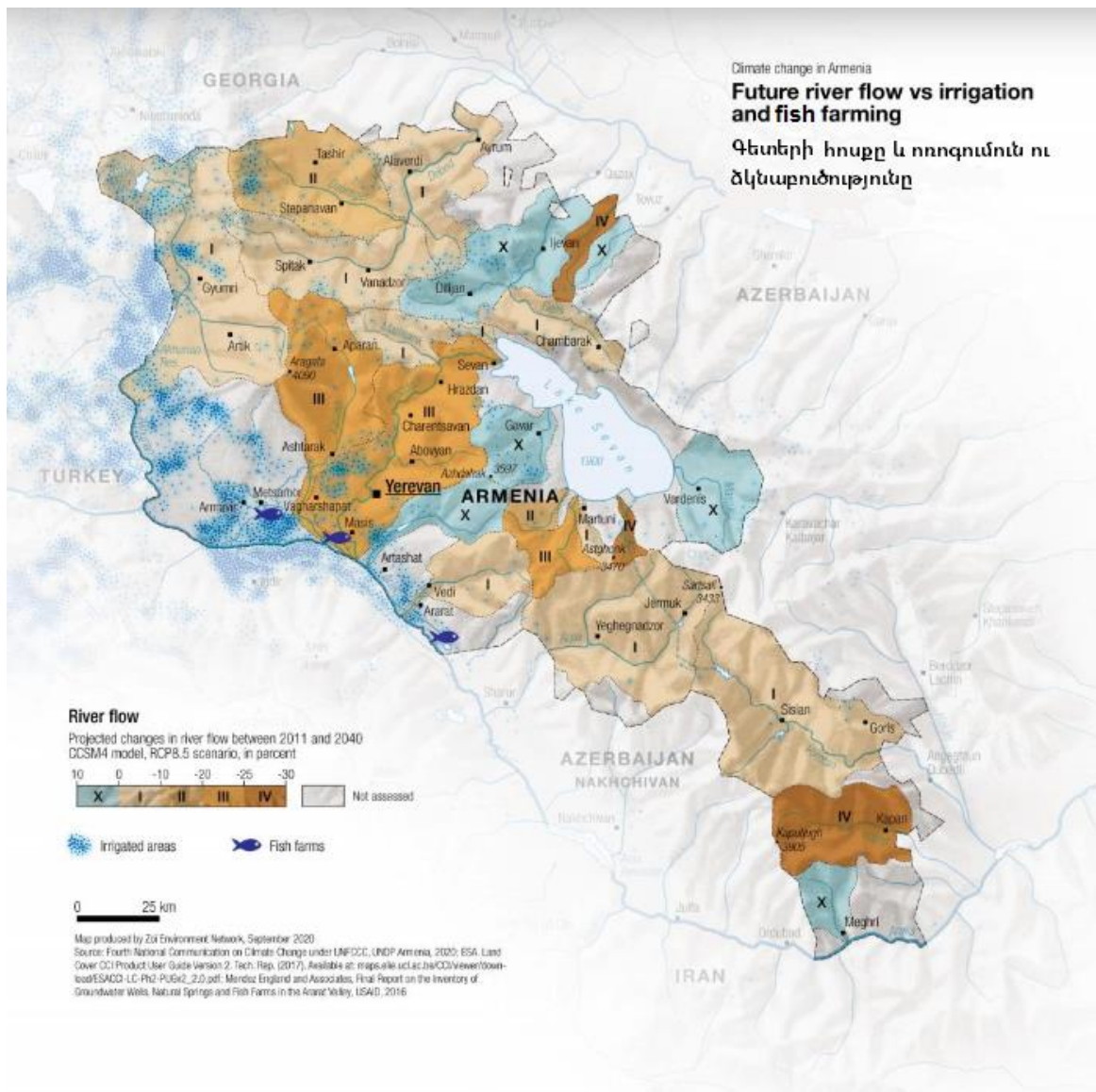
Պատկեր 5. Կլիմայական գոտիների տեղաշարժ

Պատկեր 6. Չոր և շոգ օրերի փոփոխությունը և մշակաբույսերի կանխատեսվող բերքատվությունը

Պատկեր 7. Գետերի ապագա հոսքը և ոռոգումն ու ձկնաբուծությունը

The maps were prepared by Zoi Environment Network as part of a year-long journey to help Armenia develop a National Framework for Climate Services, funded by the World Bank and supported by the Hydrometeorology and Monitoring Center under the Ministry of the Environment of the Republic of Armenia.

Ինչպես արդեն նշվել է, ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի և ՄԱԶԾ-ի աջակցությամբ, ԱՌՆԱՊ հիմնադրամի, «Լոռէ» փրկարար ջոկատի և ԱԻՆ փրկարար ծառայության մասնագետների համատեղ ջանքերով ՏՄՌԿ մեթոդաբանությամբ մի շարք ուսումնասիրություններ են իրականացվել Ալավերդի և Թումանյան խոշորացված համայնքներում: Արդյունքում ՏՄՌԿ մեթոդաբանության կիրառմամբ երկու համայնքների համար /Թումանյանում՝ ներառյալ բոլոր բնակավայրերը/, աղետների ռիսկի վերլուծություն է իրականացվել, կազմվել են համայնքների աղետների ռիսկի կառավարման պլաններ, մշակվել են դպրոցների աղետների ռիսկի կառավարման պլանները: Բոլոր այս փաստաթղթերը նույնպես հանդիսացել են որպես երկրորդային/ուղղորդող աղբյուրներ սույն ուսումնասիրությունը իրականացնելու համար: Ավելին, հետագայում տվյալ ուսումնասիրության արդյունքները պետք է դիտվեն որպես նշված վերլուծությունները կլիմայի գործոնով հավելյալ մեկ ամբողջական փաթեթի անբաժանելի մաս:

IV.2.2. Ուղղակի դիտարկում

IV.2.2.1. Ալավերդի քաղաք

Քաղաքների համար կլիմայի փոփոխության նկատմամբ խոցելի ոլորտների դիտարկումները «ուղղակի դիտարկում» գործիքի կիրառմամբ ժամանակատար են և սովորաբար, ամբողջական պատկերը չեն ձևավորում, հաշվի առնելով, որ քաղաքում ոլորտային զարգացումները ամբողջական ներկայացված չեն և ՏԻՄ գործառույթներում ներկայացված են մասնակիորեն: Ծրագրային թիմը աշխատանքները իրականացրել է Ալավերդիում առկա ոլորտային գործառույթների համատեքստում: Դիտարկվել են այն վտանգավոր գոտիներում գտնվող տարրերը, որոնց սպառնացող վտանգների վարքագիծը ենթադրաբար փոփոխվում է կլիմայի փոփոխությունից, էլ ավելի խորացնելով վտանգի ենթարկված տարրերի խոցելիությունը:

Դիտարկումներն իրականացվել են **Ալավերդի** քաղաքի թաղամասերում՝ **Սանահին** կայարան, **Սարահարթ**, **Սանահին**, **Սպանդարյան**, **Էնգելս**, **Բաղրամյան**, **Ակներ** և **Մադան**:

Ալավերդի քաղաքը ունի կտրտված ու բարդ ռելիեֆ, որի պատճառով թաղամասերն իրարից բավականին հեռու են: Ալավերդի քաղաքը հանդիսացել է պղնձի արտադրության հանքարդյունաբերական կենտրոն, սակայն ներկայում, այդ համակարգը այլևս չի գործում: Քաղաքում առկա են հանքարդյունաբերության բազմաթիվ լքված արտադրական օբյեկտներ/կառույցներ/հզորություններ, որոնք քաղաքին ոչ գրավիչ տեսք հաղորդելուց բացի, կարող են փլուզվել հորդառատ անձրևների և ուժեղ քամիների ազդեցությունից, կարող են վերածվել փոշով և վտանգավոր տարրերով օդը աղտոտող գործոնի: Քաղաքում կան նաև բազմաթիվ հին բնակելի՝ ակնհայտ մաշվածությամբ շենքեր:

Քաղաքը բավական մաքուր է. կոմունալ ծառայության աշխատակիցներին օրվա ընթացքում կարելի է տեսնել քաղաքի տարբեր վայրերում: Աղբահանության համար տեղադրված են աղբարկղեր:

Դիտարկման արդյունքում ծրագրային թիմը արձանագրել է, որ.

- **Սանահին կայարանում** հորդառատ անձրևների հետևանքով Դեբեդ գետի վարարումը կհանգեցնի գետի հունի երկայնքով կառուցված շինությունների, հարակից տարածքների և տնամերձերի ջրածածկմանը: Կան, նաև, բազմաթիվ կիսախարխուլ, ինքնաշեն կառույցներ, պահեստարաններ, որոնք խոցելի են գետի վարարման դեպքում: Թաղամասի կոյուղին թափվում է գետը: Կոյուղու խողովակները գետի ջրի մակարդակին այնքան մոտ են գտնվում, որ գետի վարարման դեպքում կոյուղում հետհոսք կարող առաջանալ, լցվելով բնակելի տարածքները:
- **Էնգելս** թաղամասը՝ հատկապես բնակելի առանձնատները, լանջի վրա կառուցված բազմաբնակարան շենքերը խիստ խոցելի են քարաթափման, փլուզման և սելավի նկատմամբ:
- **Սարահարթ** թաղամասում կան բազմաթիվ, աչքով տեսանելի վթարային շենքեր: Քաղաքի կենտրոնը թաղամասի հետ կապող ճանապարհը քարաթափման սպառնալիքի տակ է գտնվում:
- **Սանահին** թաղամասի բնակելի տներն ու ներքին ճանապարհները գտնվում են սելավավտանգ գոտիներում, անմխիթար վիճակում, և հորդառատ անձրևներից կարող են դառնալ անանցանելի:
- **Սպանդարյան** թաղամասում (գործարանային) հանքարդյունաբերության չգործող/լքված արտադրական օբյեկտներ կան: Որոշ օբյեկտներ տեսանելի մաշվածություն ունեն և ինքնափլուզման հավանական վտանգ են ներկայացնում:
- **Բաղրամյան** թաղամասով հոսող գետակը սակավաջուր է: Գետի հունը ծածկված է թփուտներով և ծառերով: Գետափնյա պատնեշները բավական բարձր են կառուցված և բավարար են սելավաջրերի հեռացման համար, եթե գետի հունը ժամանակին մաքրվի: Կարելի է ենթադրել, որ գետը ժամանակին ջրառատ է եղել: Ժամանակին, թաղամասի բարձրադիր սարավազերին այգիներ են մշակվել (տեղեկությունը՝ 2 բնակչի պատմածից), որոնք ոռոգվել են բնական ճանապարհով: Ներկայում տեսանելի, խնամված այգիներ չկան, համարյա թե չկան նաև այգեգործությամբ զբաղվողներ: Ոռոգման ջրի խիստ պակաս կա:
- **Ակներ** թաղամասը գյուղական բնակավայր է: Ալավերդուց Ակներ տանող ճանապարհին առկա են քարաթափման վտանգավոր տարածքներ: Երթևեկությունը անվտանգ չէ նաև ճանապարհի կիսաքանդ լինելու պատճառով: Վարելահողերը վերածվել են խոտհարքների և էռոզացման վտանգի առաջ են կանգնած: Բնակչությունը խմելու ջրի լուրջ խնդիր ունի: Կենցաղային կարիքների համար մարդիկ դույլերով ջուր են կրում:
- **Մադան** թաղամասը, որը լքված գյուղական բնակավայր է, անտերունչ տպավորություն է թողնում: Ալավերդին Մադանի հետ կապող ճանապարհով հանրաին տրանսպորտ չի երթևեկում: Ալավերդու աղբավայրը գտնվում է նշված ճանապարհին կից տարածքում: Մադան թաղամասին հարակից տարածքներում դիտարկվում են հանքարդյունաբերական թափոններ (մկնդեղի թափոնների հայտնի գերեզմանոցը) և լքված հանքեր: Մադան թաղամասից իջնող Դեբեդ գետի վտակը՝ Լալավարը, որի ջրերը դեղնավուն գույն ունեն, խառնվում է Դեբեդի ջրերին:

IV.2.2.2. Թումանյան խոշորացված համայնք

Հաշվի առնելով որ կառավարման տեսանկյունից համայնքային մակարդակում ոլորտային զարգացումները ամբողջական ներկայացված չեն կարող լինել՝ ծրագրային թիմը աշխատանքներն իրականացրել է համայնքում առկա գործառույթների համատեքստում:

Ուղղակի դիտարկումը ծրագրային թիմը իրականացրել է վարչական ղեկավարների և օպերատորների անմիջական մասնակցությամբ: Դիտարկման ընթացքում, բարձրացված հարցերի վերաբերյալ վարչական ղեկավարը/օպերատորը տրամադրել է մանրամասն տեղեկություններ: Համայնքում կլիմայի փոփոխության նկատմամբ որպես առավել խոցելի ոլորտներ առաձնացվել են.

- ջրային ռեսուրսները,
- մարդու առողջությունը,
- գյուղատնտեսությունը՝ բուսաբուծություն, անասնապահություն, հողերի կառավարում,
- բնակավայրեր/ենթակառուցվածքները,
- էներգետիկան:

Ջրային ռեսուրսներ

Ծրագրային թիմի կողմից, ուղղակի դիտարկման արդյունքում, **Թումանյան** համայնքում **խմելու ջրի** սակավությունն ու հասանելիությունը արձանագրվել է որպես **հիմնային խնդիր**: Որոշ բնակավայրերում խմելու ջրի ներքին և արտաքին ցանցերը շատ հին են: Մասնավորապես, **Մարց** բնակավայրում հստակ տեսանելի էր տեղ-տեղ վնասված վերգետնյա տեղակայված ջրի խողովակաշարը:

Շամուտ բնակավայրի խմելու ջրի համակարգի ուղղակի դիտարկման ընթացքում վարչական ղեկավարը հայտնեց, որ նոր կառուցված և շահագործման հանձնված համակարգը չի բավարարում բնակավայրի խմելու ջրի պահանջարկը: Դիտարկումից պարզվեց որ.

- ջրակուտակման ավազաններում (1 ջրհավաք և 3 բաշխիչ) ջրի մակարդակը նորմայից ցածր է,
- ջրակուտակման ավազանների ծածկերը ինքնաշեն են և հերմետիկ չեն փակվում,
- ջրի մաքրան համակարգ/կայաններ գոյություն չունի,
- ջրակուտակման ավազանների պատերն անմիջականորեն հարում են հողաշերտին,
- ավազանները տեղակայված են բնական սելավատարի անմիջական հարևանությամբ:

Արձանագրվեց, որ ջրավազաններում առկա ջրի քանակը բավարար չէ բնակավայրը ամբողջապես խմելու ջրով ապահովելու համար, հատկապես որ տնամերձերը ոռոգվում են խմելու ջրով: Ի դեպ, վերջինս ողջ համայնքում համատարած բնույթ է կրում:

Թումանյան քաղաքում ծրագրային թիմը դիտարկման ընթացքում արձանագրեց, որ

- քաղաքի տարածքում գտնվող ջրավազանի վրա կան նկատելի ճաքեր և ջրի արտահոսք:

- Որոշ տեղերում, ծորակից հոսող խմելու ջրի մեջ առկա են նստվածքներ և ջուրը զուլալ չէ:

Մարդու առողջություն

Համայնքի բոլոր բնակավայրերում կան բուժկետեր, որտեղ մեկական բուժքույր է աշխատում: Բնակավայրերում չկան դեղատներ:

Ծրագրային թիմը արձանագրեց, որ բուժկետերը հիմնականում բարվոք վիճակում չեն, բացառությամբ Շամուտի և Լորուտի: Մասնավորապես.

- բուժկետերը հարմարեցված չեն հաշմանդամություն ունեցողների հասանելիությունը ապահովելու համար,
- բուժկետերի տեխնիկական սպասարկում չի իրականացվում,
- բուժկետերի շենքային պայմանները՝ հատկապես **Քարինջ, Մարց, Ահնիձոր Աթան** բնակավայրերում, հիվանդների սպասարկման բավարար մակարդակ չեն կարող ապահովել: **Մարց** գյուղում բուժկետը տեղակայված է ժամանակավոր կացարան-տնակում: **Ահնիձոր** գյուղում բուժկետը ինքնին վտանգավոր է իր տեղադիրքով. **առատ տեղումների** ժամանակ բուժկետին մոտենալ հնարավոր չի լինի: Բուժքույրը այցելուներին սպասարկել չի կարող շենքային պայմանների պատճառով, քանի որ տանիքը փլուզվում է:

Բուժկետերում գոյություն չունեն.

- խմելու ջուր,
- սանհանգույց, ջեռուցում, օդափոխիչ,
- առաջին օգնության/շտապ բուժօգնության ծառայություն,
- սանիտարահիգիենիկ և համաճարակաբանական ծառայություն:

Գյուղատնտեսություն

Համայնքի բոլոր բնակավայրերում և հարակից տարածքներում նկատելի են մեծ քանակությամբ խոշոր եղջերավոր ընտանի կենդանիներ: Անասնապահությունը հիմնական ապրուստի միջոցն է:

Բուսաբուծությունը զարգացած չէ: Առկա են ոչ մեծ տնամերձ այգիներ/բանջարանոցներ: Այգիները փարթամ չեն:

Նկատելի են թափառող ձիեր և ձիերի երամակներ:

Գյուղի շրջակա վարելահողերը հիմնականում մշակված չեն և վերածվել են խոտհարքների: Նկատելի է հողի էրոզացման նշաններ:

Թումանյան քաղաքում տնամերձերը հիմնականում խնամված են:

Բնակավայրեր/ենթակառուցվածքներ

Ծրագրային թիմը դիտարկել և արձանագրել է, որ.

- բնակավայրերն իրար կապող հիմնական ճանապարհը կիսաքանդ վիճակում է: Քարաթափման և փլուզման վտանգը ակնհայտ է: Ներբնակավայրային ճանապարհները գրունտային են և բարվոք վիճակում չեն: Բոլոր ճանապարհները չունեն ջրահեռացում:
- **Աթան** տանող ներհամայնքային ճանապարհը վտանգավոր է **սողանքի ակտիվացման** պատճառով: Դպրոցի անմիջական հարևանությամբ տեղակայված նախկին սպորտ դահլիճի շենքը վթարային է և գտնվում է սողանքային գոտում: Դպրոց տանող միակ ճանապարհն անցնում է գետի վրայով՝ կամրջով: Մետաղական հենքով կամուրջը նախատեսված չէ հրշեջ, շտապ օգնության, փրկարարական մեքենաների համար:
- **Քարինջի** դպրոցը չունի ջրահեռացում ջրհորդաններից հոսող ջրի համար: Դպրոցի կոյուղին չունի կեղտաջրերի հավաքման հոր: Խողովակը դպրոցի տարածքից դուրս բաց վիճակում է, թափվում է ձորակը:
- **Շամուտում բարձր լարման հոսանքագիծը** անցնում է բազմազավակ ընտանիքի տան անմիջական հարևանությամբ, տանիքի վրայով: Ակնառու **սողանքային շարժընթացներ** են արձանագրվել, որոնք սպառնում են բնակելի տներին և հարակից տնամերձերին: Տնամերձ տարածքների նկատելի տեղաշարժ է նկատվում: Որոշ սեփական տներ, գտնվում են ձորին շատ մոտ:
- **Թումանյան** քաղաքի որոշ թաղամասերում ճանապարհները գրունտային են, կիսաքանդ են, ջրահեռացում չկա: Քաղաքում առկա են ինքնաշեն, խարխուլ շինություններ:

Էներգետիկա

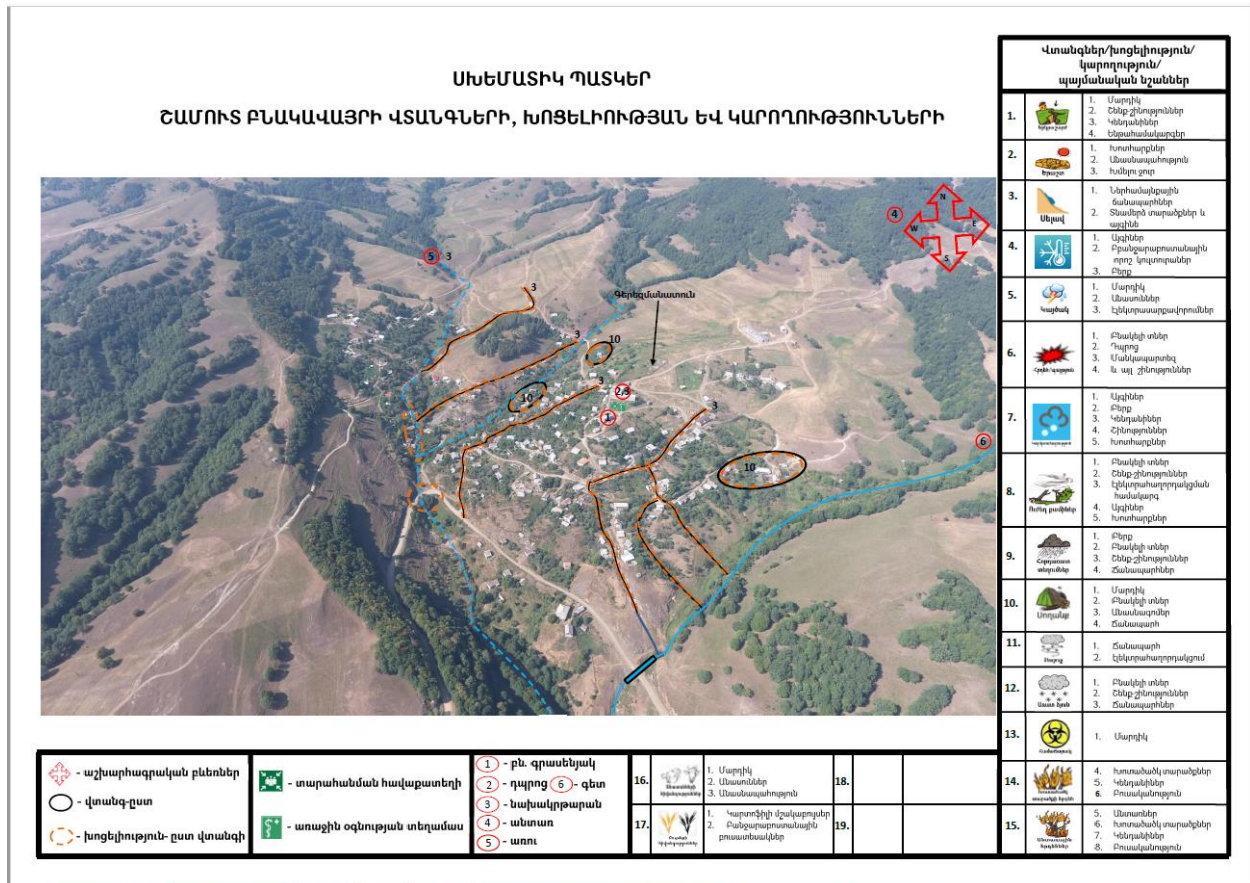
Ծրագրային թիմը դիտարկման ընթացքում հիմնականում արձանագրել է, որ **Թումանյան** քաղաքում և բնակավայրերում էլեկտրական հենասյուները հին են, հաճախ թեքված՝ դիրքը փոխած: Առկա են էլեկտրաէներգիայի անջատումներ: Ծրագրային թիմի կողմից բնակավայրերն այցելության ընթացքում էլեկտրաէներգիայի անջատումներ եղան **Քարինջ, Շամուտ և Ահնիձոր** բնակավայրերում: Ըստ տեղեկությունների՝ հաղորդալարերը հին են ու մաշված և վնասվում են առատ տեղումներից կամ ուժեղ քամիներից: Համայնքը գազաֆիկացված չէ: Էներգիայի հիմնական աղբյուրներն են էլեկտրական հոսանքը, փայտը և աթարը:

Ուղղակի դիտարկման ձևաչափի լրացման օրինակը Շամուտ բնակավայրի համար բերված է **Հավելված 5**-ում:

IV.2.3. Սխեմատիկ պատկերում

Ինչպես վերը նշվել է՝ սխեմատիկ պատկերման համար օգտագործվել են ԱՌԿ պլաններում առկա ԱԹՍ-ով արված Ալավերդի քաղաքի և Թումանյան խոշորացված համայնքի պատկերները, որտեղ մանրամասն նշված էին բնակավայրերի և թաղամասերի վտանգավոր գոտիներում գտնվող տարածքներն ու տարրերը, ինչպես նաև առկա կարողությունները /Պատկեր 8/:

Պատկեր 8. Շամուտ բնակավայրի ԱՌԿ պլանում ընդգրկված վտանգների, խոցելիության և կարողությունների սխեմատիկ պատկերը

Կլիմայական վտանգների հետ կապված համապատասխան նշումները իրականացվել են հենց այդ պատկերների վրա:

IV.2.4. Քննարկումներ թիրախային խմբերում

IV.2.4.1. Ալավերդի քաղաք

Ալավերդի քաղաքում թիրախային խմբերի հետ աշխատանքը իրականացվել է կլիմայի փոփոխության նկատմամբ խոցելի ոլորտները /մարդու առողջություն, բնակավայրեր և ենթակառուցվածքներ, ջրային ռեսուրսներ, գյուղատնտեսություն, էներգետիկա, զբոսաշրջություն/ ներկայացնող մասնագետների, համայնքապետարանի ոլորտային պատասխանատուների/աշխատակիցների հետ հանդիպումների, քննարկումների և հարցազրույցների միջոցով: Ձեռնարկված հարցումները, քննարկումները, հարցազրույցները արձանագրվել և ծայնագրվել են ծրագրային թիմի կողմից, հավաքագրված տվյալները և տեղեկությունները հետագա հաշվետվական զեկույցում ճշգրիտ վերծանելու նպատակով: Թիրախային խմբերի ձևավորման և մասնագիտական կազմով համալրելու գործընթացը աջակցվել է Ալավերդու համայնքապետարանի կողմից:

Անհրաժեշտ է նշել, որ Ալավերդի քաղաքում ոչ բոլոր ոլորտային զարգացումներն են ամբողջապես ներկայացված և ոլորտային համապատասխան մասնագետներ չկան: Քննարկումները իրականացվել են հետևյալ ոլորտային ֆոկուս խմբերում.

- մարդու առողջություն,
- բնակավայրեր/ենթակառուցվածքներ,
- ջրային ռեսուրսներ,
- գյուղատնտեսություն,
- զբոսաշրջություն:

Ֆոկուս խմբերի համար, յուրաքանչյուր ոլորտի համատեքստում, մշակվել էին ուղղորդող հարցաշարեր քննարկումների և հարցազրույցների արդյունավետությունը ապահովելու համար:

Մարդու առողջություն

Քննարկմանը մասնակցում էին մանկապարտեզների բուժքույրեր (3) և շտապ բժշկական օգնության կայանի բազմամյա բժիշկը: Բուժքույրերը նշեցին, որ առողջ ապրելակերպի հիմնական դրույթները, մասնավորապես բալանսավորված սննդակարգը, սանիտարահիգիենիկ պայմանների ապահովումը, մարմնակրթությունը, ինչպես նաև արևային և ջրային լուծանքները, ներառված են մանկապարտեզի գործառույթներում: Սակայն երեխաների կողմից առողջ ապրելակերպի և սանիտարահիգիենիկ նորմերի պահպանման հարցը միայն մանկապարտեզի միջավայրով չի կարող սահմանափակվել: Հարցին համակարգային մոտեցում է անհրաժեշտ:

Կլիմայի փոփոխության ազդեցության վերաբերյալ թիրախային խմբի անդամները քննարկման արդյունքում նշեցին հետևյալը.

- Կլիմայի փոփոխությունը զգալի է:
- Արևահարության դեպքերի աճ է նկատվում, հատկապես երեխաների շրջանում:
- Օրվա մեջ ջերմաստիճանի տատանումը և եղանակային կտրուկ փոփոխությունները ազդում են առողջության վրա:
- Սեզոնային ակերգիաների և սրտանոթային հիվանդությունները շատացել են:
- Մարդու առողջության վրա կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցությունը նվազեցնելու ուղղությամբ պրոֆիլակտիկ միջոցառումների պլանավորում չի իրականացվում:
- Սանիտար-հիգիենիկ, համաճարակաբանական ծառայությունները բավարար ռեսուրսով չեն ներկայացված Ալավերդիում /1 մասնագետ/: Հիմնական ծառայությունը մարզկենտրոնում է:
- Մարդու առողջության պահպանմանն ուղղված վարքականոնների լուսաբանման/իրազեկվածության գործընթաց չկա կլիմայի փոփոխության ազդեցության համատեքստում:

- Ալավերդու շտապօգնության կայանի տրամադրության ներքո կա ընդամենը 2 մեքենա: Ծանրաբեռնվածությունը ավելացել է կլիմայի փոփոխության ազդեցությամբ պայմանավորված՝ հատկապես սաստիկ շոգի ժամանակ:
- Սաստիկ շոգի պայմաններում աղիքային ինֆեկցիաների աճի միտում է նկատվում, հատկապես, երեխաների շրջանում:
- Երաշտի հետևանքով թերսնման դեպքերի աճի միտում է նկատվում:
- Ալավերդու որոշ թաղամասերում հորդառատ երկարատև անձրևի հետևանքով առաջացած անկառավարելի հեղեղատները սպառնալիք են հանդիսանում մարդկանց առողջությանն ու կյանքին: Բնակիչները տեղահանման վայր չունեն և ստիպված են լինելու բարձրանալ բարձրահարկ շենքերի վերին հարկերը:
- Աղետներին պատրաստվածության խնդիրը բավարար մակարդակի չէ:

Բնակավայրեր/ենթակառուցվածքներ

Թիրախային խմբում ընդգրկված համայնքապետի խորհրդականը, Ակներ գյուղի վարչական ղեկավարը, համայնքապետարանի քաղշին բաժնի պետը, Ալավերդու համայնքային կոմունալ տնտեսության ներկայացուցիչը քննարկումների ընթացքում անդրադարձան և առանձնացրեցին ենթակառուցվածքների, ջրային ռեսուրսների, գյուղատնտեսության, զբոսաշրջության ոլորտներում առկա խնդիրները: Վերջինները՝ դիտարկվել են նաև կլիմայի փոփոխության ազդեցության և կլիմայի փոփոխության նկատմամբ զգայունության և կարողությունների տեսանկյունից:

- Աղբահանությունը իրականացվում է գրաֆիկով՝ կանոնավոր: Ալավերդու աղբավայրը լավ կառավարվող օբյեկտ է:
- Քաղաքում կան կիսաքանդ, կիսավեր, բազմահարկ և այլ շենք-շինություններ, որոնք համայնքապետարանի բալանսի վրա չեն: Կան նաև շենք-շինություններ, որոնց սեփականատերերը հայտնի չեն: Համայնքապետարանի ռեսուրսներով նման հարցերը կարգավորել հնարավոր չէ: Գույքագրում և ինժեներատեխնիկական գնահատում կազմակերպելը նույնպես խնդիր է, քանի որ համայնքապետարանի գործառույթներով չի նախատեսվում: Իրավական և օրենսդրական համապատասխան կարգավորումների խնդիրներ կան:
- Ճանապարհների անվտանգությունը խաթարող հիմնական պատճառ են հանդիսանում քարաթափումները և որոշ ճանապարհների ջրահեռացման փոսորակների և խողովակաշարերի բացակայությունը: Կարծիք հայտնեցին, որ **սաստիկ շոգի/երաշտի** պատճառով քարաթափումները հաճախակի են դարձել:
- Ուժեղ քամիները վնասում են շենքերի և շինությունների տանիքները: Համայնքապետարանը հետևողական պլանային աշխատանքներ է իրականացնում տանիքները փոխելու կամ նորոգելու ուղղությամբ: Խնդիր է դրված ասբեստե բոլոր տանիքները փոխարինել մետաղականով:
- Քաղաքում սուր է կանգնած ապրուստի միջոցների հայթայթման հարցը, քանի որ չգործող պղնձաձուլարանի հազարավոր աշխատակիցներ գրկվել են աշխատանքից, իսկ այլ

աշխատանքով զբաղվելու հնարավորությունները չափազանց սահմանափակ են: Գործազրկության տոկոսը բարձր է: Շատերը փորձում են զբաղվել գյուղատնտեսությամբ, նաև մեկնում են արտագնա աշխատանքների:

- **Ակներ** գյուղում հորդառատ տնական անձրևների և հեղեղների պարճառով քարաթափումը ակտիվանում է, փակվում է Ալավերդու հետ կապող միակ ճանապարհը, իսկ արագ արձագանքում իրականացնելը բավականին դժվար է:
- **Ակներ** գյուղը սարերի խոտհարքներից չի կարողանում օգտվել հիմնականում դաշտային ճանապարհների բացակայության պատճառով: Միջդաշտային, սար գնալու ճանապարհներ չկան: Սար գնացող ճանապարհը մեքենայի համար պիտանի չէ:

Ջրային ռեսուրսներ

- **Դեբեդ** գետի վարարման դեպքում ջրածածկման գոտում կհայտնվեն գետի հունի երկայնքով կառուցված շինությունները, հարակից տարածքները և տնամերձերը: Կոյուղու խողովակները գետի ջրի մակարդակին մոտ են գտնվում և գետի վարարման դեպքում կոյուղին խափանվում է՝ առաջանում է հետհոսք:
- Հեղեղատարի մաքրումը զուտ համայնքային խնդիր է և իրականացվում է համայնքի ուժերով: Սակայն Ալավերդիում կան թաղամասեր որտեղ հորդառատ երկարատև անձրևները անկառավարելի հեղեղատներ կարող են առաջացնել և արգելափակել բնակիչների ելքը շենքերից/կառույցներից: Տարհանման վայր նախանշված չէ:
- Ջրահեռացումը քաղաքի հիմնական խնդիրներից է: Համակարգը հին է, իսկ նոր համակարգի համար համայնքի ֆինանսական միջոցները բավարար չեն: Հեղեղային առատ հոսքերի դեպքում համակարգը լիովին կխաթարվի:
- Քաղաքում կա սեզոնային ոռոգման խնդիր: Ջուրը չի բավարարում, քանի որ ոռոգման համակարգի հիմնային խնդիր կա: Առկա հին, վնասված ոռոգման համակարգը պարբերաբար վերանորոգվում է: Ոռոգման նոր համակարգի կառուցման պահանջ է հասունացել: Տեղումների սեզոնային տեղաշարժը նույնպես ունի իր բացասական ազդեցությունը: Երաշտի / սաստիկ շոգի դեպքում ջրի քանակը ուղղակի չի բավարարում:
- **Ակներ թաղամասում խմելու ջուրը** հիմնային խնդիր է: Գյուղի ցածրադիր գոտում տեղակայված երբեմնի ջրագիծը ներկայում չի գործում, կարիք ունի հիմնանորոգման կամ նորացման: Բավարար գումար չկա այս խնդիրը հիմնովին լուծելու համար: Նոր տեղադրված ջրմուղ պոմպի հզորությունը բավարար չէ թաղամասի ջրի խնդիրը լուծելու համար:

Գյուղատնտեսություն

- Ալավերդի քաղաքի գյուղական թաղամասերում այգեգործությունը շատ զարգացած չէ: Տնամերձ պտղատու այգիները/բանջարանոցները հիմնականում նախատեսված են ընտանիքը մրգով /բանջարեղենով ապահովելու համար:
- Պտղատու այգիների մշակույթը վերականգնելու ուղղությամբ գործունեություն չի ծավալվում:

- Կլիմայի փոփոխության ազդեցությունը չի նպաստում այգեգործության զարգացմանը: Հաճախացած երաշտներն ու կարկտահարության ուժգնության աճը, նաև ջրի սակավությունը նպաստավոր չեն այգեգործության զարգացման համար:

Ակներ թաղամաս

- Գյուղի բնակիչները հիմնականում զբաղվում են անասնապահությամբ: Անասնակերի խիստ պակաս կա երաշտի պատճառով:
- Գյուղնշանակության հողերը որակյալ չեն:
- Որոշ արոտավայրեր ժամանակին չեն օգտագործվել և վերածվել են թփուտային անտառների: Արոտավայրերում գերաբաժեցման խնդիր կա:
- Սեփականաշնորհված հողատարածքները գյուղացիները հիմնականում ըստ նշանակության չեն օգտագործում: Վարելահողերը վերածվել է խոտհարքների:
- Արոտավայրերը վերականգնելու և ըստ նշանակության շահագործելու համար հիմնային որոշումներ չկան:
- Սարերում բավարար խմոցներ չկան: Սարվորների համար անհրաժեշտ ապրանքը/սնունդը տեղափոխում են ձիերով: Մեքենայի համար նախատեսված ճանապարհ չկա:
- Մթերված գյուղմթերքը սարից իջեցնելու խնդիր կա:
- Գյուղում այգեգործությամբ զբաղվողներ կան, սակայն մեծ այգիներ չկան: Այժմ տնկում են նաև նուռ, կիվի, արքայանարինջ, որը լավ է աճում և բերքատու է:
- Երաշտը/սաստիկ շոգերը հաճախացել են, մեծացել տևողությունը: 2021թ. երաշտը մեծ վնաս է հասցրել բերքատվությանը:
- Կա սեզոնային եղանակային երևույթների տեղաշարժ: Խոտհոունձը շուտ է սկսվում, միրգը՝ վաղ հասունանում:

Զբոսաշրջություն

Զբոսաշրջությունը, որպես Ալավերդի համայնքի զարգացմանը նպաստող ուղղություն, ընդգրկված է Ալավերդի համայնքի զարգացման պլանում: Ծրագրային թիմը զբոսաշրջության առկա խնդիրները հասկանալու համար առանձին քննարկումներ անցկացրեց համայնքապետի, համայնքապետի խորհրդականի, քաղշին բաժնի պետի հետ: Քննարկումների արդյունքում զբոսաշրջային ոլորտի զարգացման համակարգային, միջոլորտային համագործակցության, օրենսդրական և այլ խնդիրների շարքում մասնակիցները նշեցին, որ կա իրազեկվածության և գիտելիքի պակաս կլիմայի փոփոխության ազդեցությամբ պայմանավորված ռիսկերի և այդ ոլորտի վրա ազդեցության վերաբերյալ: Նշվեցին առկա խոչընդոտները քաղաքային միջավայրը զբոսաշրջության համար գրավիչ դարձնելու տեսանկյունից:

- Քաղաքում ամենուր հանդիպում են կիսաքանդ, կիսավեր, վթարային շենք-շինություններ և կառույցներ, որոնք համայնքապետարանի բալանսի վրա չեն: Այդ կառույցների

կարգավիճակը ՏԻՄ գործառույթներով կարգավորել հնարավոր չէ: Հանքարդյունաբերական չգործող օբյեկտներն ու կառույցները, որոնց անվտանգության վերաբերյալ տվյալներ չկան, նույնպես չեն նպաստում զբոսաշրջության զարգացմանը: Բնակիչների և զբոսաշրջիկների անվտանգությունը ապահովելը օրակարգային խնդիր է, սակայն համայնքապետարանը այս հարցը իր իրավասությունների շրջանակում լուծել չի կարող: Համապատասխան իրավական, օրենսդրական կարգավորումների խնդիր կա:

Զբոսաշրջության թիրախային խմբում ընդգրկված հյուրատների գործարկման պրակտիկ փորձ ունեցող 2 կին ձեռներեցները նշեցին որ.

- հյուրատնային բիզնեսի զարգացմանը կարող են աջակցել ՏԻՄ-ը, մարզային համապատասխան կառույցները, արտակարգ իրավիճակների մարզային վարչությունը,
- հյուրատների կառուցման և շահագործման ժամանակ բնական և տեխնածին վտանգավոր երևույթների վերաբերյալ տվյալներ չեն հավաքագրել և համապատասխան խորհրդատվության վերաբերյալ տեղեկացված չեն եղել,
- կլիմայի փոփոխության մասին տեղյակ են, սակայն իրազեկված չեն եղել թե որքանով կարող է խոցելի լինել զբոսաշրջային բիզնեսը՝ պայմանավորված կլիմայի փոփոխության ազդեցությամբ,
- հյուրատնային բիզնեսը ձեռնարկելիս համապարփակ ռիսկերի վերաբերյալ, ներառյալ աղետների ռիսկը, իրազեկված չեն եղել,
- հանրային ծառայությունների մատուցման սակագնային հնարավոր աճը հյուրատնային բիզնեսի համար էական խոչընդոտ է,
- հյուրատնային բիզնեսում սննդի անվտանգության և սննդի անխափան մատակարարման հիմնախնդիր գոյություն ունի,
- զբոսաշրջային ապահովագրության մասին լսել են, սակայն գործառույթներին ծանոթ չեն:

IV.2.4.2. Թումանյան խոշորացված համայնք

Թիրախային խմբերի ձևավորման գործընթացին աջակցել է Թումանյանի համայնքապետարանը: Թումանյան քաղաքում և բնակավայրերում համայնքային կառավարման տեսանկյունից ոլորտային զարգացումների ամբողջական սպեկտրը ներկայացված չէ, և ըստ այդմ, թիրախային խմբերում ոլորտային մասնագետներ ներկայացված չէին կարող լինել: Թիրախային խմբերում ընդգրկված էին չափահաս տարիքի համարյա բոլոր խմբերը և կրթության, առողջապահության, գյուղատնտեսության, էներգետիկայի համակարգում աշխատող բնակիչները: Հարցումները, քննարկումները, հարցազրույցները արձանագրվել և ձայնագրվել են ծրագրային թիմի կողմից՝ հավաքագրված տվյալները և տեղեկությունները հետագա հաշվետվական զեկույցում ճշգրիտ վերծանելու նպատակով:

Առանձնացվել են Թումանյան քաղաքում և համայնքի բնակավայրերում կլիմայի փոփոխության ազդեցության նկատմամբ խոցելի ոլորտները.

- մարդու առողջություն,
- գյուղատնտեսություն,

- ջրային ռեսուրսներ,
- բնակավայրեր/ենթակառուցվածքներ,
- էներգետիկա:

Ֆոկուս խմբերի համար, յուրաքանչյուր ոլորտի համատեքստում, մշակվել էին թեմատիկ, ուղղորդող հարցաշարեր /Հավելված 2/ քննարկումների և հարցազրույցների արդյունավետությունը ապահովելու համար:

Մարդու առողջություն

Թումանյան քաղաք

Ֆոկուս խմբում ընդգրկված էին Թումանյանի Առողջության կենտրոնի բուժքույրը, միջնակարգ դպրոցի 2 ուսուցչուհի և մանկապարտեզի դաստիարակը:

Ներկաները նշեցին, որ հիվանդությունները երիտասարդացել են, դպրոցականների մոտ նույնիսկ նկատվում են այնպիսի հիվանդություններ, որոնք մինչ այժմ չեն դիտարկվել, օրինակ՝ նեվրոզները: Մարդիկ հաճախ բժշկի չեն դիմում ֆինանսական ոչ բավարար ռեսուրսների պատճառով:

Առողջ սննդի/առողջ ապրելակերպի խնդիրներ են նկատվում երեխաների շրջանում: Մանկապարտեզի դաստիարակը նշեց, որ երեխաներից շատերը հրաժարվում են հիմնականում բալանսավորված առողջ սննդից, մասնավորապես ապուրներից: Հիմնական պատճառը ընտանիքներում ձևավորված սննդակարգի մշակույթն է:

Մասնակիցները նշեցին, որ սովորաբար կլիմայի փոփոխությունը նույնականացնում են հիդրոոդերևութաբանական վտանգավոր երևույթների հետ: Կլիմայի փոփոխության ազդեցությամբ պայմանավորված խնդիրների վերաբերյալ իրազեկվածությունն ու հետագա գործողությունների պլանավորում համայնքային մակարդակում չի իրականացվում: Քննարկումներ ծավալվեցին եղանակի փոփոխության միտումների շուրջ՝ հատկապես սաստիկ շոգի, որը վերջին տարիներին հաճախակի է դարձել:

Ֆոկուս խմբի անդամները քննարկման արդյունքում նշեցին, որ,

- կլիմայի փոփոխությունը զգալի է,
- նկատվում է սրտանոթային հիվանդությունների, վիրուսային ինֆեկցիաների աճ,
- սեզոնային ալերգիաները շատացել են, հատկապես կապված ամռանը՝ խիստ շոգի իսկ ձմռանը՝ ձյան սակավության հետ,
- տարբեր աստիճանի արևահարությունները հաճախակի են դարձել,
- երեխաների մոտ արևահարության դեպքերը շատացել են, ծնողները համարյա երբեք չեն դիմում բժշկի,
- առողջապահության հրատապ խնդիրների վերաբերյալ իրազեկվածության և գիտելիքի պակաս կա:

Քարինջ, Լորուտ, Մարց, Շամուտ, Ահնիձոր, Աթան բնակավայրեր

Առողջապահական խնդիրների վերաբերյալ բոլոր բնակավայրերի Ֆոկուս խմբերի քննարկումների ընդհանուր եզրահանգումները հետևյալն են.

- կա խմելու ջրի հասանելիության, սակավության հիմնախնդիր,
- շտապօգնության մեքենաները հաճախ ժամանակին տեղ չեն հասնում հիմնական համայնքային ճանապարհի կիսաքանդ լինելու պատճառով, առկա է նաև քարաթափման վտանգ,
- բնակավայրերի բուժկետերը չունեն խմելու ջուր, սանհանգույց, օդափոխիչ և հաճախ են հոսանքազրկվում,
- բժիշկը՝ Դսեղի առողջության կենտրոնից, այցելում է բնակավայրեր ամիսը 1 անգամ, 2 ժամով,
- սաստիկ շոգի պատճառով արևահարության դեպքերի աճ է նկատվում /բացի Ահնիձորից և Աթանից/,
- սրտանոթային հիվանդությունների աճ է արձանագրվում,
- ծննդօգնությունը բացակայում է,
- դեղատուն չկա,
- առաջին օգնության/արձագանքման խմբեր չկան:

Մարց և **Շամուտ** բնակավայրերի բուժքույրերը թիրախային խմբերի քննարկումների ժամանակ նշեցին, որ եղանակային փոփոխությամբ պայմանավորված կա առողջապահական խնդիրներին արձագանքելու գործողությունների պլանավորման անհրաժեշտություն:

Քարինջ, Մարց, Ահնիձոր և Աթան բնակավայրերի բուժկետերը, որպես կառույց, հիվանդների սպասարկման նորմերին չեն համապատասխանում: **Մարց** բնակավայրում բուժկետը տեղակայված է ժամանակավոր տնակ-կացարանում, որտեղ հիվանդներին ընդունելու պայմաններ չկան: **Ահնիձոր** բնակավայրում բուժկետը ինքնին վտանգ է ներկայացնում հիվանդների/այցելուների համար, քանի որ տանիքը կարող է փլուզվել: Համայնքային մակարդակում խնդիրը ներկայացվել են, սակայն դեռևս լուծում չի ստացել:

Գյուղատնտեսություն

Թումանյան քաղաք

Թիրախային խմբերի կազմում ներգրավված էին՝ այգեգործ, անասնապահությամբ զբաղվող ֆերմեր, մեղվաբույծ, համայնքապետարանի գյուղատնտեսության և սոցիալական սեկտորների համակարգողներ:

Բնակչության շրջանում գործազրկությունը մեծ տոկոս է կազմում և մարդիկ զբաղվում են անասնապահությամբ, այգեգործությամբ/բանջարաբուստանային կուլտուրաների բուսաբուծությամբ ընտանիքի հոգսերը հոգալու համար:

Գործազրկության նվազման տեսանկյունից ֆոկուս խմբում քննարկվեցին նաև ձկնաբուծության զարգացման հնարավոր հեռանկարները օգտագործելով Դեբեդ գետի ռեսուրսները:

Թիրախային խմբերում քննարկված ընդհանուր խնդիրների վերաբերյալ արված եզրահանգումները ամփոփված են ստորև.

- հիմնական սպառնացող վտանգներն են՝ **կարկուտը, երաշտը, հորդառատ անձրևները, հեղեղումներն ու ուժեղ քամիները**;
- կարկուտի ուժգնությունն աճել է, բերքի և նյութական կորուստը ակնառու է,
- հակակարկտային միջոցառումները արդյունավետ չեն,
- բնակչության՝ այգեգործությամբ զբաղվելու մոտիվացիան նվազել է,
- կլիմայի փոփոխության հետևանքով բույսերի ծաղկման շրջանի տեղաշարժ է արձանագրվում;
- մեծ այգիներ հիմնելու համար քաղաքը բավարար հողատարածքներ չունի,
- ոռոգման ջուր չկա, տնամերձ այգիները/բանջարանոցները ոռոգվում են խմելու ջրով,
- մեծ անասնապահական ֆերմերային ձեռնարկումներ նույնպես չկան, քաղաքին պատկանող արոտավայրերը քիչ են,
- պահվող անասունների քանակը քիչ է, պահում են ընտանիքի կաթի/կաթնամթերքի խնդիրը լուծելու համար, անասնակերը գնում են,
- մեղվաբուծությունը զարգացած է, սակայն այս բնագավառում նույնպես կան խնդիրներ, հատկապես կապված սաստիկ շոգի/երաշտի հետ,
- Ագրո-օդերևութաբանական ծառայությունների հասանելիության խնդիր կա:

Թիրախային խմբերի մասնակիցները նշեցին, որ եղանակային փոփոխությամբ ուղղորդված գործողությունների պլանավորման անհրաժեշտություն կա, որը հնարավոր խթան կարող է հանդիսանալ այգեգործության զարգացման համար:

Քարինջ, Լորուտ, Մարց, Շամուտ, Ահնիձոր, Աթան բնակավայրեր

Թումանյան համայնքի բնակավայրերի հիմնական զբաղմունքը անասնապահությունն է: Այգեգործությունը զարգացած չէ: Բուսաբուծության այլ զարգացումներ չկան: Այգիներն ու բանջարանոցները հիմնականում տնամերձ տարածքներում են:

Կարկուտը, երաշտը, սաստիկ շոգը, վաղ ցրտահարությունը, առատ տեղումները/հեղեղները նշվել են որպես հիմնական վտանգներ: **Շամուտ** և **Աթան** բնակավայրերում նաև կան **սողանքային ակտիվ մարմիններ**:

Ստորև ներկայացված է բոլոր ֆոկլուս խմբերում քննարկված և բոլոր բնակավայրերի համար ընդհանուր հանդիսացող խնդիրները:

- Համայնքային նշանակության ճանապարհը կիսաքանդ է և անվտանգ չէ քարաթափումների պատճառով:
- Կլիմայի փոփոխությունը զգալի է:
- Հակակարկտային միջոցները արդյունավետ չեն:
- Այգեգործությունը համարվում է ռիսկային և ոչ եկամտաբեր եղանակային պայմանների՝ հատկապես կարկուտի պատճառով: Նկատվում է կարկուտի ուժգնության աճ:
- Տնամերձ այգիները/բանջարանոցները հիմնականում ոռոգվում են խմելու ջրով:

- Անասուններին ջրով ապահովելու համար նույնպես օգտագործվում է խմելու ջուրը: Խմելու ջրի հասանելիության և սակավության խնդիր գոյություն ունի;
- Ջրի սակավության պատճառով վարելահողերը չեն օգտագործվում /նախկինում այդ հողերը անջրդի են եղել/:
- Երաշտի հետևանքով կա բերքի կորուստ և այգիների չորացման վտանգ:
- Վարելահողերի մեծ մասը վերածվել է խոտհարքերի: Հողերի դեգրադացման երևույթներ են ի հայտ գալիս:
- Խոտհարքները երաշտի պատճառով վտանգված են: Երաշտը խափանել է խոտի բնական աճը, խիստ նվազել է բերքատվությունը: Խոտի խիստ պակաս է զգացվում:
- Որոշ բնակավայրերում արոտավայրերի գերարածացման վտանգ կա:
- Ընտանեկան եկամուտները նվազում են:
- Մասնավոր կարգով գյուղմթերքի իրացումը չի համապատասխանում սննդի անվտանգության ստանդարտ իրացման գործընթացին: Շոգ եղանակային պայմանները չեն նպաստում պահպանման գործին: Վաճառքի նպատակով կաթի և կաթնամթերքի իրացում և պահպանում գրեթե չի իրականացվում: Կաթը հիմնականում տալիս են հորթերին:
- Սարերից գյուղմթերքի, հիմնականում կաթ/կաթնամթերքի տեղափոխումը բարդ է՝ կապված ճանապարհների վատ վիճակի և համապատասխան փոխադրամիջոցների բացակայության հետ:
- Անասունների բակային մորթ է իրականացվում: Սպանդանոց չեն տանում՝ ռիսկային գործարք են համարում: Սպանդանոց տեղափոխման ծախսերը մեծ են:
- Գյուղերում մեծ քանակությամբ ձիեր կան, որոնք ամառ-ձմեռ թափառում են սարերում՝ առանց որևէ խնամքի: Անկառավարելի ձիերի երամակները խոտհարքերին և մշակված հողատարածքներին մեծ վնաս են հասցնում:
- Խոտհարքների հնձման ընդհանուր կանոնակարգ մշակված չէ և բնակիչների միջև հաճախ ծագում են վեճեր:
- Սեփականաշնորհված վարելահողերում և խոտհարքներում հաճախ արածում են այլ անասնապահների անասուններ, ինչը շահերի բախում է առաջացնում:

Բոլոր ֆոկլուս խմբերը արձանագրեցին, որ.

- ջրային ռեսուրսների և հողերի կառավարումը հանդիսանում է հիմնախնդիր,
- մարդիկ իրազեկվածության և գիտելիքի պակաս ունեն՝ թե՛ հողագործության և անասնապահության մասնագիտական առումով, թե՛ իրավական, ֆինանսական, տեխնիկական և այլն,
- ագրո-օդերևութաբանական ծառայությունների հասանելիությունը անբավարար է,
- բնակիչները չեն դրսևորում միասնական որոշումներ ընդունելու ցանկություն և կամք:

Առանձին բնակավայրերի ֆոկլուս խմբերի կողմից արձանագրված խնդիրներ:

Մարց

Սարերի արոտավայրերը օգտագործվում են, սակայն ջրի սակավության և խոտի պակասի պատճառով անասնապահները երկար չեն մնում հեռու արոտավայրում: Նկատվում է կարկտի ուժգնության և հաճախականության աճ և կարկտային տեղումների սեզոնային շեղում՝ ամռանը տեղումներ են լինում: Բերքի և նյութական կորուստ է արձանագրվում: Կարկուտը խաթարում է այգեգործությամբ զբաղվելու մոտիվացիան:

Աթան

Բնակավայրը սողանքային ակտիվ գոտում է: Միջհամայնքային ճանապարհ կիսաքանդ է և սողանքային մեծ մարմնի փլուզման տակ է: Գոյություն ունի նաև քարաթափության սպառնալիք: Սողանքը կայունացված չէ: Միջհամայնքային ճանապարհի վատ վիճակը խոչընդոտ է կաթի/կաթնամթերքի և այլ գյուղմթերքի իրացման համար:

Ահնիձոր

Արոտավայրեր տանող հանդամիջյան ճանապարհները նորոգման կարիք ունեն: Արոտավայրերի պակաս կա: Սարերում գտնվող որոշ արոտավայրերում խմոցների ջուրը բավարարում է մեկ ամիս, քանի որ գոլորշիացման արագությունը աճել է: Ձնհալի ջուրը քիչ է: Կլիմայի փոփոխության ազդեցությամբ պայմանավորված խոտի սեզոնի տեղաշարժ կա /որոշ արոտավայրերում մոտ մեկ ամսվա կտրվածքով/: Սարվորները, այդ պատճառով անասուններին ժամանակից շուտ են սարերից իջեցնում:

Շամուտ

Բնակավայրում կան սողանքներ: Սողանքային հատվածներում կան բնակելի տներ, տնամերձ այգիներ/բանջարանոցներ, գոմեր, թոչնանոցներ: Որոշ բնակելի տարածքներում կա սողանքի ակտիվացում: Տնամերձ այգիների/բանջարանոցների նկատելի տեղաշարժ կա: Խմելու ջուրը անխնա օգտագործվում է սողանքային մարմնի վրա տեղակայված բանջարանոցները ջրելու համար, ինչը նպաստում է սողանքների ակտիվացմանը: Խնդիրը ներկայացվել է մարզային մակարդակում, սակայն որոշակի լուծումներ դեռևս չեն առաջարկվել:

Ջրային ռեսուրսներ

Թումանյան քաղաք

Թիրախային խումբը ձևավորվել էր համայնքապետարանի՝ թվով 3 աշխատակիցներից: Թումանյան քաղաքը խմելու ջրով ապահովում են 2 ընկերություն՝ «ՎԵՈԼԻԱ ԶՈՒՐ» ՓԲԸ և մեկ այլ սեփականատեր, որը պատասխանատու է Քոբայրից եկող ջրի մատակարարման համար: Քոբայրից եկող ջուրը մաքուր չէ, կան կրային նստվածքներ: Առայժմ միջոցներ չեն ձեռնարկվել ջրի որակը բարելավելու ուղղությամբ:

Ստորև՝ խմելու ջրի և ջրային այլ ռեսուրսների վերաբերյալ քննարկումների արդյունքները.

- ջրի սակավության և հասանելիության խնդիր է առաջացել;
- աղբյուրներից ջրի հոսքի նկատելի նվազում է նկատվում;

- խմելու ջուրը որոշ թաղամասերում մաքուր չէ՝ նստվածք ունի;
- ներքին ցանցը, որոշ հատվածներում, բարվոք վիճակում չէ: Ջրի կորուստ կա;
- քաղաքային ջրբախշից ավազանից կա ջրի արտահոսք;
- ոռոգման ցանց չկա: այգիները/բանջարանոցները ոռոգվում են խմելու ջրով;
- քաղաքում կա մեկ սեղավատար, որը բավարար չէ ամբողջ քաղաքի սեղավի հոսքերը կառավարելու համար;
- Դեբեդի ջրային ռեսուրսի օգտագործումը ձկնաբուծության զարգացման նպատակով կնպաստի քաղաքի զարգացմանը:

Քարինջ, Լորուտ, Մարց, Շամուտ, Ահնիձոր, Աթան բնակավայրեր

Բոլոր բնակավայրերը ունեն խմելու ջրի հիմնախնդիր: Համարյա բոլոր բնակավայրերում իրականացվել են խմելու ջրի համակարգի բարելավման ուղղված ծրագրեր: Սակայն ծրագրերը կրել են մասնակի բնույթ և իրականացվել են առանց խնդրի համալիր ուսումնասիրության և պատճառների գնահատման: Խմելու ջրի համակարգում տեղ գտած թերություններին տրվել են ժամանակավոր լուծումներ:

Ստորև՝ խմելու ջրի և ջրային այլ ռեսուրսների վերաբերյալ ֆոկլուս խմբերում ընդհանուր քննարկումների արդյունքները:

- որոշ բնակավայրերում բնական աղբյուրների ջուրը նվազել է;
- խմելու ջրի ավազանները բավարար ջուր չեն ապահովում;
- կա ջրի սակավության և հասանելիության խնդիր;
- սաստիկ շոգի, երաշտի դեպքում ջրի սակավությունը սանիտարահիգիենիկ պայմանների վատթարացման, համաճարակների բռնկման պատճառ կարող է հանդիսանալ;
- Ջրանջատումներ հաճախ են լինում;
- Ջրհավաք ավազանների մաքրում չի իրականացվում;
- Խմելու ջրի ներքին և արտաքին ցանցերը հիմնանորոգման/վերակառուցման կարիք ունեն;
- Ջրի մատակարարման խնդիրը որոշ բաժանորդներ լուծել են մասնավոր մոտեցմամբ՝ անհատական օգտագործման ջրագծեր են անցկացրել;
- Ջրի քանակի օգտագործումը որոշ բնակավայրերում անկառավարելի է դարձել;
- Որոշ բնակավայրերում խմելու ջուրը կրում են աղբյուրներից;
- Ոռոգման համակարգ չկա: Խմելու ջրով ոռոգվում են տնամերձ այգիներն ու բանջարանոցները:

Առանձին բնակավայրերի ֆոկլուս խմբերի կողմից արձանագրված խնդիրները:

Լորուտ

Գյուղը ունի ջրի հարուստ աղբյուր, սակայն աղբյուրից մինչև բնակավայր հասնող ջրամատակարարման ցանցը մաշված և խցանված: Ջրի հոսքի հզորությունը չի ապահովվում: Ջրի հոսքը նորմայից քիչ է: Ներքին ջրագծերի ապօրինի բազմաթիվ միացումներ կան: Խմելու ջրի հասանելիության և բաժանորդների միջև հավասարաչափ բաշխման խնդիր է առաջանում: Խմելու ջրի ամբողջ համակարգը ուսումնասիրության կարիք ունի:

Մարց

Խմելու ջուրը միշտ չէ որ մաքուր է: Ջրի խողովակները տեղադրված են հողի մակերեսին շատ մոտ և վնասվում են կճղակավոր անասունների և այլ կենդանիների անցուդարձի հետևանքով: Վնասված խողովակները ջրի աղտոտման պատճառ են դառնում՝ /կենդանու արտաթորանք, միջատներ/բակտերիաներ և այլն/:

Շամուտ

Գյուղում ծրագրով իրականացվել են 3 ջրավազանների կառուցման և ջրագծերի տեղադրման աշխատանքներ: Ջրհավաք ավազաններում ջրի քանակը նորմայից ցածր է: Ջրի հոսքը նորմայից ցածր է: Ջրի քանակը գյուղի կարիքները չի բավարարում: Ջրանջատումները հաճախ են: Ջրի նոր համակարգի տեղադրումը/կառուցումը հնարավոր է կատարվել է ինժեներաշինարարական թերացումներով:

Բնակավայրեր/ենթակառուցվածքներ, էներգետիկա, Զբոսաշրջություն

Թումանյան քաղաք

Ֆոկուս խումբը ձևավորվել էր համայնքապետարանի՝ թվով 3 աշխատակիցներից:

Ստորև՝ քննարկումների արդյունքում առանձնացված խնդիրները.

- քաղաքի որոշ թաղամասերի ճանապարհները կիսաքանդ են, գրունտային են և խոցելի են **առատ տեղումների, հեղեղների** նկատմամբ: Հեղեղները խաթարում են քաղաքի ներքին ճանապարհների անվտանգությունը, հասանելիությունը և որակը;
- ճանապարհները չունեն ջրահեռացման փոսորակներ և խողովակաշարեր;
- առկա է գործող մեկ սելավատար, որը բավարար չէ սելավի հոսքերը կառավարելու համար: Սելավային կեղտաջրերը ողողում են բնակավայրի ներքին ճանապարհները և տնամերձները, լցվում են տների նկուղները;
- Ուժեղ քամիների ժամանակ մեծանում է շենքերի տանիքների խոցելիությունը: **Քամիների ուժգնությունը ավելացել է:** Վնասվում են տանիքները: Բազմաբնակարան շենքերի տանիքների հիմնանորոգման խնդիր է առաջացել;
- Ուժեղ քամիները վնասում են էլեկտրական, կապի և հաղորդակցության լարերը կրող հենասյուները, վնասում հոսանքալարերը: Էլեկտրական հենասյուները փոխում են դիրքը/թեքվում են, կարող են գետնին տապալվել;
- Զբոսաշրջությունը զարգացնելու միտում կա: Համայնքային զարգացման պլաններում զբոսարջությունը ներառված է, որպես գերակա ոլորտ: Սակայն այդ ուղղությամբ դեռևս ուսումնասիրություններ չեն իրականացվել: Դաշտը ուսումնասիրված չէ, դիսկերը

գնահատված չեն: Մարդիկ զբոսաշրջային բիզնեսը համարում են ռիսկային: Քաղաքում ընդհամենը մեկ հյուրատուն կա;

- Միևնույն ժամանակ, քաղաքը, զբոսաշրջության զարգացման տեսանկյունից, բավական գրավիչ է.
 - նախ, մոտակայքում է գտնվում Քոբայրի վանքը, նաև հեռու չեն տարածաշրջանի մյուս պատմամշակութային կառույցները
 - երկրորդ, քաղաքն ինքնին, մի ամբողջական ճարտարապետական համալիր է, խորհրդային շրջանի քաղաքային ճարտարապետությամբ, ինչը հնարավոր է վերածել ապրող խորհրդային քաղաքի ատիլիզացիայի՝ ժամանակակից տեխնոլոգիաներով հագեցված /արևային էներգիայի, էներգախնայողության, կաթիլային ոռոգումով կանաչապատման ներդրմամբ/ և ընտանեկան հյուրատների ցանցով;
 - երրորդ, քաղաքն ունի ունիկալ գավառագիտական թանգարան, որի շենքը սեփականաշնորհվել է, իսկ նմուշները պահվում են ժամանակավորապես Սմարթ կենտրոնի սենյակներից մեկում: Նաև վերաբնակեցված սփյուռքահայերի մի ընտանիք բացել տարածաշրջանում նմանը չունեցող լուցկու պիտակների թանգարան, որն արդեն մեծ թվով այցելուներ ունի՝ ինչպես Հայաստանից, այնպես էլ արտերկրից:

Քարինջ, Լորուտ, Մարց, Շամուտ, Ահնիձոր, Աթան բնակավայրեր

- համայնքային հիմնական ճանապարհը կիսաքանդ է, գրունտային և վտանգավոր քարաթափումների պատճառով: **Աթան** բնակավայր տանող ճանապարհի մի հատվածը ակտիվ սողանքի պատճառով փլուզվել է: Որոշում կա որ ճանապարհը պետք է հիմնանորոգվի: **Լորուտ** բնակավայրի արոտավայր տանող ճանապարհի կամուրջը վթարային է և առատ տեղումներից գնալով ավելի է քայքայվում;
- բնակավայրերին հատուկ ուժեղ քամիները խոցելի են դարձնում էլեկտրական հենասյուները, հոսանքալարերը: Բոլոր բնակավայրերում հոսանքալարերը և էլեկտրական հենասյուները հին են: Բնակավայրերը հաճախ են հոսանքազրկվում: Հոսանքալարերը հաճախ կտրվում են, էլեկտրական հենասյուները փոխում են դիրքը/թեքվում են, կարող են գետնին տապալվել, վնասել մարդկանց և հրդեհների պատճառ դառնալ;
- բնակավայրերում կանոնավոր գրաֆիկով իրականացվում է աղբահանություն;
- գետակներում/ձորում/անտառներում առկա են պլաստիկը, պոլիէթիլենը և այլ կենցաղային աղբ: Շրջակա միջավայրի՝ ձորակների, գետակի, անտառի մաքրման աշխատանքներ չեն կազմակերպվում և իրականացվում;
- հյուրանոցային, հանգստի կազմակերպման, ակտիվ տուրիզմի բիզնես ձեռնարկելու համար անհրաժեշտ են պայմաններ և գիտելիք: Մարդիկ հյուրանոցային բիզնեսը համարում են ռիսկային: Ավելի հակված են մասնավոր տներում զբոսաշրջիկներ ընդունելու տարբերակին:

IV.2.5. Հարցազրույց համայնքի/բնակավայրի ղեկավարի հետ

Հարցումը իրականացվում է հարցաթերթիկի միջոցով, որը նախատեսված է համայնքի կամ բնակավայրի ղեկավարի համար՝ բացահայտելու տեղական վտանգները, խոցելիությունը և կարողությունները: Հարցաթերթիկը համալրված է կլիմայի փոփոխության նկատմամբ համայնքի զգայունություն և հարմարվողականության կարողությունների բացահայտմանը նպաստող տարրերով /Հավելված 3/:

Հարցաթերթիկը բաղկացած է երեք մասից.

1. տվյալներ համայնքի վերաբերյալ /մասնավորապես՝ զբաղվածության, էներգիայի աղբյուրների, ջրով ապահովման, կապի և տեղեկատվության աղբյուրների առկա իրավիճակի մասին/
2. տեղեկություններ համայնքում ծառայությունների հասանելիության վերաբերյալ,
3. տեղեկություններ համայնքին սպառնացող վտանգների, համայնքի վրա այդ վտանգների ազդեցության /հնարավոր ազդեցության/ և այդ ազդեցությանը դիմակայելուն ուղղված կարողությունների/ձեռնարկումների վերաբերյալ:

IV.2.5.1. Ալավերդի քաղաք

Ստորև ներկայացված է համայնքապետին ուղղված հարցումների պատասխանների հանրագումարն՝ ըստ կարևորության:

Մաս առաջին

- Գործազրկությունը կտրուկ աճել է հանքարդյունաբերության փակումից հետո:
- Ալավերդի քաղաքում արդյունաբերական զարգացումներ չլինելու պատճառով մարդիկ զբաղվում են մանր առևտրով:
- Ալավերդի քաղաքի գյուղական թաղամասերում հիմնական զբաղմունքը անասնապահությունն է, մեղվապահությունը և փոքր տնամերձ այգիների մշակումը:
- Խմելու ջրի շուրջօրյա հասանելիության խնդիր կա: Ակներ թաղամասում խմելու ջուրը նույնպես լուրջ խնդիր է:
- Ալավերդի քաղաքում արդիական է ոռոգման համակարգի հարցը:

Մաս երկրորդ

- Բնապահպանական և ագրո-օդերևութաբանական ծառայությունները հասանելի չեն:
- Համայնքապետարանը աղբահանությունը իրականացնում է մշտապես՝ ըստ պլանավորված ժամանակացույցի:
- Համայնքապետարանի ռեսուրսներով իրականացվել են ներքին որոշ ճանապարհների բարեկարգման աշխատանքներ:
- Խմելու ջրի և ոռոգման համակարգերի ուղղությամբ հիմնական բարեփոխումներ չեն իրականացվել:
- Համայնքապետարանում քննարկվել է կաթիլային ոռոգման ներդրման հնարավորությունները, սակայն համապատասխան ուսումնասիրության և ֆինանսական ներդրումների բացակայության պատճառով հարցը մնացել է առկախված:
- Կոյուղին հին է և պետք է վերակառուցվի:

- Զրահեռացումը քաղաքի հիմնարար խնդիրներից է: Համակարգը հին է, իսկ նոր համակարգի համար համայնքի ֆինանսական միջոցները բավարար չեն: Հեղեղային առատ հոսքերի դեպքում համակարգը կարող է լիովին խաթարվել:

Մաս երրորդ

- Ալավերդիում ուժեղ հեղեղի (1970թ.) պատճառով եղել են զոհեր: Մարդկանց տարհանել չի հաջողվել, ստիպված պատսպարվել են բարձրահարկ շենքերի վերին հարկերում:
- Սպառնացող հիմնական վտանգներն են՝ **Դեբեդ գետի վարարումը, կարկտահարությունը, քարաթափումը, սելավը, ուժեղ քամիները, երաշտը, սաստիկ շոգը:**
- Հակակարկտային միջոցների արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ էական քայլեր չեն ձեռնարկվում:
- Համայնքապետարանը պլանային կարգով իրականացնում է սելավատարների մաքրման աշխատանքներ:
- **Ակներ** գյուղում հորդառատ տևական անձրևների և հեղեղների պարճառով քարաթափումը ակտիվանում է, փակվում է Ալավերդու հետ կապող միակ ճանապարհը: Աղետի դեպքում արագ արձագանքումը հնարավոր է ժամանակին չիրականացվի /լրացվել է հարցի՝ նշումներ տողում/:
- Ուժեղ քամիներն ու կարկտահարությունը սպառնալիք են շենք/շինությունների՝ հատկապես շենքերի տանիքների համար²⁰: Ալավերդու գյուղական թաղամասերում՝ վտանգվում է նաև բերքը:
- Ենթադրվում է որ սաստիկ տևական շոգն ու երաշտը քարաթափումների հաճախականությունը կարող են մեծացնել /այս ենթադրությունը լրացվել է տվյալ հարցի՝ նշումների համար նախատեսված տողում/:
- Համայնքը ունի մշակված ԱՌԿ պլան:
- Արագ արձագանքման համար առկա է հրշեջ-փրկարարական ջոկատ:
- Զգացվում է կլիմայի փոփոխության ազդեցության նշաններ և սաստիկ շոգ օրերի տևողության աճի միտում:
- Զերմաստիճանի բարձրացումը հնարավոր է բացասական ազդեցություն ունենա մարդու առողջության, ջրային ռեսուրսների, գյուղատնտեսության և էկոհամակարգերի վրա:
- Որպես քաղաքին սպառնացող յուրահատուկ վտանգ նշվել է հողերի դեգրադացիան, լքված, վթարային շինությունները, նաև չգործող արդյունաբերական օբյեկտները²¹:
- Ներկայում կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության ծրագրեր/միջոցառումներ չեն իրականացվում:

²⁰ Ալավերդու համայնքապետարանը պարբերաբար իրականացնում է բազմաբնակարան շենքերի տանիքների վերանորոգման և նորացման աշխատանքներ:

²¹ Քաղաքում ամենուր հանդիպում են կիսաքանդ, կիսավեր, վթարային շենք-շինություններ և կառույցներ: Կան այնպիսիք, որոնք համայնքապետարանի բալանսի վրա չեն: Այդ կառույցների կարգավիճակը ՏԻՄ գործառույթներով կարգավորել հնարավոր չէ: Հանքարդյունաբերական չգործող օբյեկտներից և կառույցներից շատերը աչքով տեսանելի մաշվածություն ունեն:

- Արտակարգ իրավիճակների նախարարությունը աղետներին արձագանքման հիմնական դերակատարն է:
- Համայնքը չունի արտակարգ իրավիճակներին արձագանքման համար մշտական գործող/պատրաստված արագ արձագանքման թիմ:

IV.2.5.2. Թումանյան խոշորացված համայնք

Ստորև ներկայացված են համայնքապետին և համայնքի համարյա բոլոր բնակավայրերի վարչական ղեկավարներին ուղղված հարցումների ընդհանրացված պատասխանները:

Մաս առաջին

- Խոշոռացումից հետո պետական ծառայությունների հաստիքների կրճատման հետևանքով աշխատանքից ազատված անձիք, հիմնականում ոչ երիտասարդներ, զբաղվածության խնդիր ունեն:
- Ներկայում, Թումանյան քաղաքում գործող արդյունաբերական օբյեկտներ չկան:
- Ալավերդու հանքարդյունաբերության գործունեության դադարեցման պատճառով համայնքի բնակչության մի զգալի մասը դարձել է գործազուրկ:
- Գյուղական բնակավայրերում փոքր ու միջին բիզնեսը զարգացած չէ:
- Անասնապահությունը, ձիաբուծությունն ու մեղվապահությունը նշվել են որպես ապրուստի հիմնական միջոցներ:
- Ողջ համայնքում խմելու ջրի սակավության, հասանելիության և անվտանգության խնդիր կա:
- Համայնքը չունի ոռոգման ջուր: Տնամերձ այգիները ոռոգվում են խմելու ջրով,
- բնակավայրերում էլեկտրաէներգիայի հիմնական աղբյուր հանդիսանում են էլեկտրաէներգիան, փայտը, աթարը: Բնակչության որոշ մասը նաև հեղուկ գազ է օգտագործում:
- **Թումանյան** քաղաքը գազաֆիկացված է:
- Աղբահանությունը իրականացնում է համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպության /ՀՈԱԿ/ կողմից:

Լրացումներ

Թումանյան քաղաքում և **Մարց** բնակավայրում որոշ թաղամասերում խմելու ջուրը մաքուր չէ: **Թումանյանում** ջրի մեջ նկատվում են կրային նստվածքներ: Մարցում ջրի վերգետնյա խողովակները վնասվում են արտաքին ազդեցության գործոններից՝ անասունների կղզակներից, ձիերի սմբակներից և այլն, ինչը բերում է ջրի աղտոտվածության:

Մաս երկրորդ

- Բնապահպանական և ագրո-օդերևութաբանական ծառայությունների տեղեկատվությունը անհասանելի է:

- Բնակավայրերը չունեն շտապ օգնության, հրշեջ-փրկարարական ծառայություններ և դեղատներ: Նշված ծառայությունները հաճախ հասանելի չեն ներհամայնքային ճանապարհի ոչ բարվոք վիճակի պատճառով:
- Թումանյան քաղաքում և բնակավայրերում իրականացվում է աղբահանություն,
- շրջակա միջավայրում՝ հատկապես անտառային միջավայրում աղբի կուտակումներ են նկատվում /պլաստիկ շշեր, պոլիէթիլենային տոպրակներ, այլ/:
- Ներհամայնքային և ներբնակավայրային ճանապարհների վերանորոգման աշխատանքներ չեն իրականացվել: Ներհամայնքային ճանապարհը կիսաքանդ վիճակում է:
- Միջդաշտային ճանապարհները վերանորոգման/կառուցման կարիք ունեն:
- Բնակավայրերն ունեն բուժկետերի վերակառուցման/ընդլայնման խնդիր:
- Խմելու ջրի սակավության և հասանելիության հարցը հիմնախնդիր է ամբողջ համայնքի համար: Խմելու ջրի համակարգի ուսումնասիրություն համայնքում չի իրականացվել:
- Գրեթե բոլոր գյուղական բնակավայրերում հոսանքագծերը/բարձր լարման լարերը և էլեկտրական հենասյուները հնացած են: Կան նաև թեքված էլեկտրական հենասյուներ:
- Համայնքում խմելու ջուրը օգտագործվում է կենցաղային խնդիրների, տնամերձերի ոռոգման և անասունների խմելու համար:
- Կոյուղի ունի միայն Թումանյան քաղաքը: Բնակավայրերը կոյուղացված չեն:
- Թումանյան քաղաքն ունի ջրահեռացման խնդիր:

Լրացումներ

Քարինջ գյուղն ունի տեխնիկական ջրի ջրավազան, որը ենթակա է կապիտալ նորոգման: Ջրի քանակը բավարար է ոռոգման խնդիրները որոշ չափով լուծելու համար,

Մարց գյուղում չկա մանկապարտեզ,

Ահնիձորի բուժկետն ունի հիմնականում խնդիր:

Մաս երրորդ

- Համայնքին սպառնացող հիմնական վտանգներն են՝ **կարկուտը, երաշտը, սաստիկ շոգը, վաղ ցրտահարությունը, առատ տեղումները/ հեղեղումները, սողանքը, ուժեղ քամիները:**
- Գյուղական բնակավայրերում կարկուտը մեծ վնաս է հասցնում բերքին: Վերջին տարիներին կարկուտի ուժգնությունն աճել է:
- Թումանյան քաղաքում կարկուտից հիմնականում տուժում է խաղողը:
- Նշվել է, որ հակակարկտային միջոցներն արդյունավետ չեն:
- Թումանյան քաղաքում ուժեղ քամիները վնասում/պոկում են շենքերի տանիքները: Հիմնականում խոցելի են բազմաբնակարան շենքերը:
- Ուժեղ քամիներից գյուղական բնակավայրերում վնասվում են էլեկտրական հենասյուները /որոշ հին հենասյուներ թեքված են/:
- Համայնքն ունի մշակված ԱՌԿ պլան, սակայն ԱՌԿ պլանի ուսումնասիրություն չի իրականացվել:

- Կլիմայի փոփոխությունը նկատելի է: Հիմնականում նշվում են եղանակային և սեզոնային փոփոխությունները, ջերմաստիճանի բարձրացումը:
- Կլիմայական վտանգների, մասնավորապես երաշտի հետ կապված, առաջանում է վարելահողերի, արոտավայրերի, խոտհարքերի կառավարման սկզբունքների վերանայման խնդիր:
- Կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության ուղղությամբ ծրագրեր չեն իրականացվում: Թերի է իրազեկվածության և լուսաբանման հարցը:
- Հրշեջ-փրկարարական ջոկատները նշվել են որպես արտակարգ իրավիճակներին արձագանքման էական դերակատարներ:
- Առաջին օգնության և արագ արձագանքման խմբեր ձևավորված չեն:

Լրացում

Շամուտ և Աթան բնակավայրերում կան սողանքային ակտիվ մարմիններ, որոնք սպառնում են մարդու կյանքին ու առողջությանը:

IV.2.6. Սեզոնային օրացույց

Կլիմայի բաղադրիչով համալրված գործիքակազմը փորձարկվել է Ալավերդի քաղաքի և Թումանյան համայնքի Կլիմայական ռիսկերի բացահայտման (ԿՌԲ) թիմերի անդամների կողմից: Թումանյան համայնքի թիմում ընդգրկվել են համայնքի բոլոր բնակավայրերի վարչական ղեկավարներ, համայնքապետարանի ներկայացուցիչներ, Թումանյանի միջնակարգ դպրոցի բարձր դասարանցիների և ուսանողներ: Ալավերդու թիմում ընդգրկվել են համայնքապետարանի ներկայացուցիչներ, ուսանողներ Ալավերդի քաղաքից և բարձր դասարանցիներ Հաղպատ բնակավայրից: Ծրագրային թիմի կողմից ԿՌԲ թիմերի անդամներին ներկայացվել են համալրված գործիքների բնութագրերը, նաև լրացման, կիրառման և տվյալների համադրման մոտեցումները:

«Սեզոնային օրացույց» գործիքը հնարավորություն է ընձեռում որոշակի սեզոնային իրադարձությունների /օրինակ՝ սերմնացան, բերքահավաք, անասունների մորթ, կարկուտ, ցրտահարություն, գրիպի համաճարակ և այլն/ համատեքստում բացահայտել սեզոնային տեղաշարժերը կամ եղանակային օրինաչափ երևույթների պարբերականության փոփոխությունը:

Գործիքը համալրվել է երկու աղյուսակներով, պարզելու համար թե, ըստ մասնակիցների, համայնքում վերջին երկուսից-տասնիինգ տարիների ընթացքում տարվա ո՞ր եղանակներին են նկատվել և ի՞նչ աստիճանի են եղել

- տեղումների տարեկան քանակի ավելացումը կամ նվազումը և
- ջերմաստիճանային շեղումները /բարձրացում/նվազում/:

Թիմերի աշխատանքի արդյունքների ամփոփ պատկերը ներկայացված է ստորև աղյուսակում:

ԱԼԱՎԵՐԴԻ ՔԱՂԱՔ	ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ԽՈՇՈՐԱՑՎԱԾ ՀԱՄԱՅՆՔ
- Երաշտը մեծ վնաս է հասցրել անասնապահությանը: Գյուղական թաղամասերում այն զգալի է, քանի որ անմիջականորեն նվազել է ընտանեկան եկամուտը խոտի, անասնակերի սակավության և շուկայական գնաճի հետևանքով: - Սաստիկ շոգի, չորային տևական եղանակի պատճառով կա սեզոնային ալերգիկ հիվանդությունների աճ: - Աճել է սաստիկ շոգ օրերի թիվը: - Արևահարությունները հաճախակի են դարձել: - Քաղաքի կանաչապատ տարածքների/այգիների ոռոգման սեզոնայնության աճի միտում է նկատվում: - Հանքարդյունաբերության փակման հետևանքով, տարվա կտրվածքով, նվազել է օդի աղտոտվածությունը:	- Թումանյան համայնքում, հատկապես գյուղական բնակավայրերում, երաշտի հասցված վնասի պատճառով բարձր եկամուտներ չեն գրանցվել /խոտի և անասնակերի սակավություն, շուկայական գնաճ/: - Անասնակերի պակասի պատճառով իրականացվել է նաև անասունների ոչ պլանային մորթ: - Կարկտային տեղումների շեղում և ուժգնության աճ է նկատվել: - Երաշտի և սաստիկ շոգի պատճառով սարերում ձնհալից առաջացած ջրի սեզոնային պաշարը նվազել է - Սաստիկ շոգ եղանակի տևողությունն աճել է: - Բույսերի/այգիների ծաղկման և բերքատվության սեզոնային տեղաշարժ է նկատվում: - Թումանյան համայնքում կա խմելու ջրի հիմնախնդիր:

Ալավերդի քաղաքում և Թումանյանում մասնակիցների կողմից իրականացված խմբային աշխատանքների արդյունքում նշվել է, որ աղյուսակում նշված իրադարձությունների համատեքստում տարվա եղանակների կտրվածքով կան որոշակի սեզոնային շեղումներ: Վերջին տարիներին սեզոնային շեղումները աճել են: Նկատվում է նաև եղանակային օրինաչափ երևույթների պարբերականության փոփոխություն:

IV.2.7. Պատմական օրացույց/պատմական ուրվագիծ

Մասնակիցների կողմից պատմական օրացույցում տեղ են գտել որոշ տվյալներ կլիմայի փոփոխության, կլիմայական վտանգավոր երևույթների ակտիվացման, աղետներ և այնպիսի իրադարձություններ, որոնք բարձրացրել են համայնքի/բնակավայրի խոցելիությունը: Ստորև ներկայացված են տեղի ունեցած դեպքերն ու երևույթները, որոնք Ալավերդի քաղաքի և Թումանյան համայնքի վրա ունեցել են էական ազդեցություն:

ԱՆԱՎԵՐԴԻ ՔԱՂԱՔ	ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ԽՈՇՈՐԱՑՎԱԾ ՀԱՄԱՅՆՔ
- Երկրաշարժ - Դեբեդ գետի վարարումը և ափամերձ բնակավայրերի հեղեղումը - Քարաթափումներ - Անտառահատումներ - Ալավերդու պղնձաձուլարանի և հանքարդյունաբերության գործարանի/արտադրական օբյեկտների գործունեության դադարեցում/փակում - Աշխատատեղերի կրճատմամբ պայմանավորված գործազրկության աճը - Արտագաղթ - Հանքարդյունաբերության գործունեության դադարեցմամբ պայմանավորված օդի աղտոտվածության նվազում	- Առողջապահության մեջ համակարգային փոփոխությունների պատճառով բնակչության առողջապահական սպասարկման որակի և մատուցվող ծառայությունների շրջանակի նվազում - Համայնքների խոշորացում - Խոշոր եղջերավոր անասունների գլխաքանակի աճ - Այգեգործության անկում - Վարելահողերի ոչ նպատակային օգտագործում, հողի էռոզացում - Օդի ջերմաստիճանի բարձրացում - Երաշտ - Կարկուտ - Ծաղկման և բերքատվության սեզոնների տեղաշարժ

IV.2.8. Հաստատութենական աղյուսակ/շրջանակ

Գործիքի նպատակն է տեղական մակարդակում աղետների և կլիմայական ռիսկերի կառավարման տեսանկյունից գնահատել ներքոհիշյալ կառույցներից յուրաքանչյուրի ներգրավվածության աստիճանը: Այդ նպատակով մասնակիցներից ձևավորված խմբերը լրացրել են առաջարկվող աղյուսակը ըստ ներկայացված կառույցների և գնահատել դրանք համայնքի համար կարևորության և համայնքի վրա ունեցած ազդեցության տեսանկյունից 1-5 բալային սանդղակով: Ստորև բերված են Ալավերդի քաղաքի և Թումանյան համայնքի մասնակիցների կողմից կառույցներին տրված գնահատումների միջինացված արժեքները և առաջին վեց հաստատությունների դասակարգումը ըստ գերակայության:

Կառույցներ, խմբեր, անհատներ	Ալավերդի քաղաք
-----------------------------	----------------

	Ազդեցություն	Կարևորություն
Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ	4	5
Հրշեջ-փրկարարական ջոկատ /ԱԻՆ/	4	5
Կրթության և գիտության նախարարություն	4	5
Առողջապահության նախարարություն	4	5
Միջազգային կազմակերպություններ	3	5
Շրջակա միջավայրի նախարարություն (Հիդրոօդերևութաբանության և մոնիտորինգի կենտրոն)	3	5

Կառույցներ, խմբեր, անհատներ		Թումանյան համայնք		Կառույցներ, խմբեր, անհատներ	
		Ազդեցություն	Կարևորություն		
1	Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ	4.03	4.76	1	Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ
2	Միջազգային կազմակերպություններ	3.42	4.53	2	Արտակարգ իրավիճակների նախարարություն
3	Արտակարգ իրավիճակների նախարարություն	2.9	3.42	3	Միջազգային կազմակերպություններ
4	Էկոնոմիկայի նախարարություն	2.58	3.33	4	Կրթության և գիտության նախարարություն
5	Կրթության և գիտության նախարարություն	2.56	3.27	5	Առողջապահության նախարարություն
6	Առողջապահության նախարարություն	2.11	3.08	6	Էկոնոմիկայի նախարարություն

IV.2.9. Զանգվածային հարցում բնակիչների շրջանում հարցաթերթիկների միջոցով

Զանգվածային հարցումները բնակիչների շրջանում իրականացվել են Ալավերդի և Թումանյան քաղաքներում, Քարինջ, Լորուտ, Մարց, Շամուտ, Ահնիձոր և Աթան բնակավայրերում: Ընդհանուր առմամբ հարցմանը մասնակցել են իգական և արական սեռի համարյա բոլոր տարիքային խմբերի /18-84/ ներկայացուցիչներ: Հարցվողների ընդհանուր թիվը կազմել է 110 մարդ, որից 40-ը՝ Ալավերդի քաղաքում, 70-ը՝ Թումանյան խոշորացված համայնքում: Հարցումներն անց են կացվել հատուկ այդ նպատակի համար նախատեսված հարցաթերթիկի միջոցով՝ տվյալների հավաքագրման հարցաշարի հետևյալ երեք բաղադրիչների օգնությամբ.

- I. Տվյալներ հարցվողի, վերջինիս ապրելու և ապրուստի պայմանների վերաբերյալ:
- II. Տեղեկություններ համայնքում հասանելի ծառայությունների վերաբերյալ:
- III. Տեղեկություններ համայնքին սպառնացող վտանգների, համայնքի վրա այդ վտանգների հնարավոր ազդեցության վերաբերյալ:

Ստորև բերված են հարցվողների պատասխանների ընդհանրությունները ըստ հարցաթերթիկի կառուցվածքի: Անհրաժեշտ է նշել, որ կլիմայի փոփոխության և վերջինիս ազդեցության համատեքստում որոշ հարցերի պատասխաններ ներկայացված են միավորված տարբերակով:

IV.2.9.1. Ալավերդի քաղաք

Հարցաշարի **առաջին** բաղադրիչի համաձայն

- Հարցվողների գերակշռող մեծամասնության համար եկամտի հիմնական աղբյուր են աշխատավարձը (պետական և ոչ պետական) և կենսաթոշակը: Որոշ հարցվողներ նշել են մանր առևտուրը, հողագործությունը, այգեգործությունն ու անասնապահությունը²²: Հարցվողները նշել են, որ հանքարդյունաբերության գործունեության դադարեցման պատճառով կա գործազրկության աճ և ընտանեկան եկամուտի նվազում:
- Հարցմանը մասնակցած գրեթե բոլոր բնակիչները՝ ելնելով իրենց տան տեղադիրքից և տեխնիկական վիճակից նշել են որ կա առնվազն մեկ բնական վտանգ, որը սպառնում է տան անվտանգությանը: **Երկրաշարժը** նշվել է որպես առաջնային վտանգ: Առաձնացվել են նաև **քարաթափումը, սելավը, գետի վարարումը և ուժեղ քամիները**:
- Խմելու ջրի մատակարարման առումով նշվել է, որ մատակարարման գրաֆիկը ըստ թաղամասերի տարբերվում է: Որոշ թաղամասերում խմելու ջրի մատակարարումը շուրջօրյա գրաֆիկով է, որոշ թաղամասերում՝ առավոտյան և երեկոյան ժամերին: **Ակներ** թաղամասում կա խմելու ջրի մատակարարման հիմնախնդիր: Տնտեսության կարիքները հոգալու համար նույնպես օգտագործվում է խմելու ջուրը:

²² Հարցվողներից շատերը զբաղվում են գյուղատնտեսությամբ Ալավերդի համայնքի այլ բնակավայրերում:

- Ալավերդի քաղաքում հասանելի են կապի և տեղեկատվական հետևյալ աղբյուրները՝ Ֆիքսված և բջջային հեռախոսակապ, մարզային և հանրային հեռուստատեսություն, համացանց, արբանյակային և կաբելային հեռարձակում, հանրային ռադիո, մամուլ և փոստային ծառայություն: Հարցվողները նշել են, որ հիմնականում օգտվում են բջջային հեռախոսակապից, համացանցից, հանրային հեռուստատեսությունից և կաբելային հեռարձակումից:

Հարցաշարի **երկրորդ** բաղադրիչի համաձայն

- Համարյա բոլոր հարցվողները նշել են որ հրշեջ-փրկարարական, առողջապահական, կրթական, սոցիալական, ապահովագրական, բանկային ծառայությունները և ոստիկանությունը հասանելի են:
- Հարցվողների ճնշող մեծամասնությունը նշել է, որ համայնքապետարանը լավ է կազմակերպում քաղաքի աղբահանությունը: Որոշ հարցվողներ նշել են, որ բնակիչները աղբը նետում են Դեբեդ գետը, թափում են ձորակներում, նաև տան աղբը թափում են քաղաքի շրջակայքից դուրս:
- Հարցվողները համայնքում տեղի ունեցած փոփոխությունների վերաբերյալ նշել են հիմնական մայրուղու հիմնանորոգումը, դպրոցների վերանորոգումը, բազմաբնակարան շենքերի տանիքների վերանորոգումը / նորացումը, որոշ թաղամասերում խմելու ջրի մատակարարման գրաֆիկի բարելավումը, քաղաքի ճանապարհների և մայրերի բարեկարգումը, Ակներ թաղամասում նոր եկեղեցու կառուցումը:

Հարցաշարի **երրորդ** բաղադրիչի համաձայն, ստորև բերված աղյուսակում ընդհանրացված ներկայացվում է հարցվողների պատասխանները քաղաքին բնորոշ վտանգավոր երևույթների մասին:

Բնորոշ վտանգ	Հնարավոր պատճառները /թե ինչու՞ այն կարող է վտանգ ներկայացնել համայնքի համար/	1.Տարվա որ եղանակին է դառնում առավել վտանգավոր 2.Վերջին 5-10 տարիների ընթացքում դիտվող հաճախականությունը
Երկրաշարժ	Ոչ սեյսմակայուն, հին վթարային շենքեր, բնակչության իրազեկվածության և գիտելիքի պակաս	
Քարաթափում	Առատ տեղումներ, ճանապարհաշինարարական աշխատանքներ, ոռոգում, երկրաշարժ	1. Գարնանը 2. Մի մասը նշել է, որ հաճախականությունն աճել է
Գետի վարարում	Առատ տեղումներ, գետի աղտոտվածություն	Որոշ հարցվողներ նշել են, որ հաճախականությունն աճել է:
Ուժեղ քամիներ	Բնակավայրի տեղադիրքը, անտառահատումները / անտառաշերտի բացակայությունը, բարձր, կիսաչորացած և ծեր ծառեր	1. Գարուն, ամառ, աշուն: 2. Ըստ մեծամասնության՝ հաճախականությունն աճել է:

Հորդառատ անձրևներ	Ջրահեռացման համակարգի խնդիրը	1. Գարուն, ամառ, աշուն 2. Մի մասը նշել է որ հաճախականությունն աճել է, իսկ մյուս մասը՝ որ նվազել է: Կարծիքները կիսվել են:
Սելավ	Առատ տեղումներ, սելավատարի աղտոտվածություն, ջրահեռացման համակարգի բացակայություն	1. Գարուն 2. Մի մասը նշել է որ հաճախականությունն աճել է:
Կարկուտ	Հակակարկտային համակարգի անբավարարություն	1. Գարուն: Որոշ հարցվողներ նշել են նաև ամառը և աշունը: 2. Հաճախականությունն աճել է:
Սողանք	Գերխոնավությունը, անտառահատումը, առատ տեղումները	1. Որոշ հարցվողներ նշել են գարունը: 2. Որոշ հարցվող նշել են որ հաճախականությունն աճել է:
Օդի ջերմաստիճանի կտրուկ աճ (սաստիկ շոգ)		1. Ամառ 2. Մեծամասնությունը նշել է որ հաճախականությունն աճել է:
Երաշտ		Նշվել է որ հաճախականությունն աճել է:

- Հարցվողներին առաջարկվել է գնահատել ըստ սպառնալիքի 1-ց 3 աստիճանի /ամենաբարձրը՝ 3/ բնակավայրի տարբեր տարրերի վտանգվածությունը բնակավայրին առավել բնորոշ վտանգների նկատմամբ: Հարցվողների հիմնական մասը նշել է, որ
 - **երկրաշարժից՝** առավել **բարձր** վտանգվածության են ենթակա /սպառնալիքի աստիճանը՝ 3/ մարդիկ, բնակելի տները, շենք/շինությունները, դպրոցները, մանկապարտեզները, կամուրջները,
 - **կարկուտից՝** առավել **բարձր** վտանգվածության են ենթակա ցանքատաժքները, այգիները / տնամերձերը և միջին վտանգվածության /սպառնալիքի աստիճանը՝ 2/ էլեկտրահաղորդական լարերը, շենքերի տանիքները,
 - **քարաթափումներից՝** առավել **բարձր** վտանգվածության են ենթակա մարդիկ, տրանսպորտային միջոցները, ճանապարհները,
 - **ուժեղ քամիներից՝ միջին** վտանգվածության են ենթակա բնակելի տները /հիմնականում տանիքները/, էլեկտրահաղորդակցումը, կապի և հաղորդակցության համակարգը:
- Հարցվողների հիմնական մասը նույնացնում էր «եղանակի փոփոխություն» և «**կլիմայի փոփոխություն**» հասկացությունները:
- Հարցվողների որոշ մասը նշել է որ կլիմայի փոփոխությունը բացասական ազդեցություն կարող է ունենալ մարդու առողջության վրա /սրտանոթային և հիպերտոնիկ հիվանդությունների սրացում/: Աննախադեպ շոգ եղանակը և երաշտը առանձնացվել են որպես մարդու առողջության և գյուղատնտեսության համար վտանգավոր երևույթներ:
- Հարցվողների մեջ կային այնպիսիք, որ **կլիմայի փոփոխության համատեքստում տեսնում էին որոշակի հնարավորություններ՝** մասնավորապես նոր մշակաբույսերի տեղայնացումը և բարձրադիր գոտիների հարմարեցումը գյուղատնտեսական նպատակների համար:

- Համարյա բոլոր հարցվողները նշել են օդի ջերմաստիճանի աճի միտումը՝ սաստիկ շոգը և տևողության աճը:
- Հիմնականում տարեց հարցվողները նշել են, որ 5-10 տարիների կտրվածքով օդի ջերմաստիճանի աճ է նկատվում՝ մասնավորապես մթնոլորտային երևույթների /քամի, անձրև, ձյուն, այլ/ դրսևորումների և սեզոնայնության փոփոխության առումով: Անձրևային օրերը պակասել են: Տեղումների ուժգնությունը ավելացել է:
- Հարցվողներից շատերը դժվարացան պատասխանել, թե վտանգների ռիսկի նվազեցման ուղղությամբ ինչ քայլեր է անհրաժեշտ ձեռնարկել:
- Հարցվողները հիմնականում դժվարացել են պատասխանել կլիմայի փոփոխությանը դիմակայելու ուղիների/հարմարվողականության վերաբերյալ հարցին:
- Նշել են, որ տեղական իշխանությունը աղետներին դիմակայելու և արձագանքելու համար բավարար ռեսուրսներ չունի:
- Հարցվողները շատ են կարևորել հրշեջ-փրկարարների դերը աղետներին արձագանքելու հարցում:
- Հարցվողների զգալի մասը ցանկություն չունի կամավոր սկզբունքով ընդգրկվել աղետներից առաջ և հետո իրականացվող աշխատանքներին:

IV.2.9.2. Թումանյան խոշորացված համայնք

Թումանյան քաղաք

Հարցաշարի **առաջին** բաղադրիչի համաձայն

- Հարցվողները որպես հիմնական եկամուտի աղբյուրներ նշել են աշխատավարձը (պետական և ոչ պետական), թոշակը, անասնապահությունը, հաշմանդամության համար կենսաթոշակը, մեղվապահությունը և հողագործությունը:
- Հարցվողների մեծ մասը՝ ելնելով իրենց տան տեղադիրքից և տեխնիկական վիճակից, նշել են **երկրաշարժը** որպես առավել վտանգավոր երևույթ: Ըստ վտանգավորության նշվել են նաև **հորդառատ անձրևները, կարկտահարությունը, սելավը**:
- Բոլոր հարցվողները նշել են, որ խմելու ջուրը մատակարարվում է կենտրոնացված համակարգով՝ շուրջօրյա ռեժիմով:
- Հարցվողների մեծ մասը նշել են որ ոռոգման համակարգ չկա, և տնտեսության կարիքները հոգալու համար օգտագործում են խմելու ջուրը, մասնավորապես, տնամերձը և գյուղատնտեսական հողերը ջրելու, անասուններին խմելու ջրով ապահովելու համար:
- Որպես կապի և տեղեկատվական հասանելի աղբյուրներ հիմնականում նշվել են բջջային հեռախոսակապը, հանրային և կաբելային հեռուստատեսությունը, հանրային ռադիոն, համացանցը և մամուլը:

Հարցաշարի **երկրորդ** բաղադրիչի համաձայն

- Հարցվողների մեծամասնությունը նշել են, որ հիմնականում հասանելի են **հրշեջ-փրկարարական, առողջապահական, կրթական, սոցիալական** ծառայությունները: Մատնանշվել է, որ շտապ օգնությունը և հրշեջ-փրկարարները հաճախ ուշանում են:

- Բոլոր մասնակիցները նշել են, որ աղբահանություն իրականացվում է տեղական իշխանության ուժերով և գրաֆիկով: Մեկ մասնակից նշել է, որ հաճախ բնակիչները աղբը թափում են աղբի համար ոչ հատկացված վայրերում:
- Համայնքում տեղի ունեցած փոփոխությունների վերաբերյալ նշվել է միջհամայնքային ճանապարհների նորոգումը /խոսքը վերաբերվում է Մ6 մայրուղուն/, հիմնական կամուրջի վերակառուցումը, դպրոցի, մանկապարտեզի խաղահրապարակի և էլեկտրաէներգետիկայի վերանորոգումը: Որոշ մասնակիցներ «Այլ փոփոխություններ» ենթակետի տակ նշել են «Լուցկու տուփերի պիտակների թանգարան»-ի և հյուրատան բացումը:

Հարցաշարի **երրորդ** բաղադրիչի համաձայն

- Հարցաշարի 3.1 կետին կից աղյուսակում՝ ընդգծման ենթակա «հնարավոր պատճառ» հարցը հարցվողների մեծ մասը չի ընդգծել /վտանգավոր երևույթ - պատճառ կապը²³: Այս համատեքստում, որպես արդյունք, ընդհանրացվել են փոքրամասնության կարծիքները:

Բնորոշ վտանգ	Հնարավոր <u>պատճառները</u> /թե ինչու՞ այն կարող է վտանգ ներկայացնել համայնքի համար/	1.Տարվա որ եղանակին է դառնում առավել վտանգավոր 2.Վերջին 5-10 տարիների ընթացքում դիտվող հաճախականությունը
Երկրաշարժ	Ոչ սեյսմակայուն, հին շենքեր, բնակչության իրազեկվածության պակաս	Հաճախակի է դարձել
Հորդառատ անձրևներ		1. Գարուն, աշուն: 2. Հարցվողների մի մասը դժվարացել է պատասխանել, մի մասը նշել է որ հաճախականությունն ավելացել է:

Գետի վարարում	Առատ տեղումներ	1. Գարուն, ամառ, աշուն 2. Հարցվողներից ոմանք նշել են որ հաճախակի են դարձել իսկ մյուս մաս, որ ոչ:
Ուժեղ քամիներ	Տեղադիրքը	1. Հիմնականում նշվել են գարունը և ամառը: 2. Հիմնականում պատասխանել են որ հաճախականությունը չի փոխվել: Կարծիքներ կան նաև որ քամու ուժգնությունը ավելացել է:
Սելավ/հեղեղումներ	Մեկ սելավատարը թողունակության անբավարարությունը	1. Հիմնականում գարուն, աշուն 2. Հարցվողների կարծիքները տարանջատվել են:
Կարկուտ	Հակակարկտային համակարգի անարդյունավետություն	1. Հիմնականում գարունը, ամառը: Որոշ հարցվողներ նշել են նաև աշունը:

²³ Հարց 3.1. Ի՞նչ բնական վտանգավոր երևույթներ են բնորոշ Ձեր համայնքին/բնակավայրին և ինչ վտանգ են ներկայացնում համայնքի համար /եթե հնարավոր է նշեք պատճառը թե ինչու՞ այն կարող է վտանգ ներկայացնել համայնքի համար .

		2. Մեծ մասը նշել է որ հաճախականությունը ավելացել է:
Օդի ջերմաստիճանի կտրուկ աճ/սաստիկ շոգ		1. Ամառ: 2. Հաճախականությունը աճել է:
Երաշտ		1. Ամառ: Հնչեցվել են նաև գարուն, աշուն տարբերակները: 2. Հարցվողներից ոմանք նշել են որ հաճախակի է իսկ մյուս մաս, որ ոչ:

- Հարցվողները մատնանշել են աղյուսակում ընդգրկված հետևյալ վտանգավոր երևույթները՝ **երկրաշարժը, հորդառատ անձրևները, գետի վարարումը, սելավը, կարկուտ, ուժեղ քամիները, ջրհեղեղը/հեղեղումները, երաշտը, սաստիկ շոգը:**
- Հարցվողների մի մասը, թյուրիմաձաբար կամ գիտելիքի պակասի պատճառով, երկրաշարժը դիտարկել է որպես տարվա եղանակներին բնորոշ վտանգավոր երևույթ: Այդ կարծիքը ստորև ներկայացված աղյուսակում տեղ չի գտել:
- Հնչեցվել են նաև եզակի կարծիքներ.
 - անձրևները նվազել են, տեղատարափ անձրևները ավելացել են
 - տեղումների ընդհանուր քանակը նվազել է
 - ձմեռը ծյունառատ չէ
 - տաս տարի առաջ ձնաբուքը հաճախակի էր, իսկ այժմ՝ չի նկատվում:
- Հարցվողներից շատերը նշել են, որ **կլիմայի փոփոխության** մասին լսել են, սակայն կարծում են որ դա եղանակի փոփոխությունն է:
- Բոլոր հարցվողները նշել են ջերմաստիճանային շեղումները՝ հատկապես բարձրացումը ամռանը:
- Համարյա բոլոր հարցվողները նշել են օդի ջերմաստիճանի աճի միտումը՝ սաստիկ շոգը և տևողության աճը:
- Հիմնականում նշել են, որ ջերմաստիճանի և տեղումների քանակի շեղումները վտանգում են անասնապահությունը, մեղվաբուծությունը, բերքը:
- Հարցվողները չեն պատասխանել այն հարցին թե ինչ քայլեր են անհրաժեշտ ձեռնարկել, որոնք ուղղված կլինեն կլիմայի փոփոխությամբ պայմանավորված բացասական ազդեցության նվազեցմանը:
- Հարցվողների մեծ մասը ցանկություն է հայտնել կամավոր սկզբունքով ընդգրկվել աղետներից առաջ և հետո իրականացվող աշխատանքներին:

Թումանյան համայնքի բնակավայրեր՝ Քարինջ, Լորուտ, Մարց, Շամուտ, Ահնիձոր և Աթան

Հարցաշարի **առաջին** բաղադրիչի համաձայն

Բնակավայրերում հիմնականում զբաղվում են անասնապահությամբ: Մարդկանց եկամուտը ապահովում է **անասնապահությունը:**

- Հարցվողները որպես եկամուտի աղբյուր նշել են նաև աշխատավարձը, թոշակը, մեղվապահությունը, այգեգործությունը (հիմնականում տնամերձ այգի/բանջարանոց): Մարդիկ օգտվում են նաև անտառի բարիքներից:
- Հարցվողների մի մասը՝ ելնելով իրենց տան տեղադիրքից և տեխնիկական վիճակից, նշել են **երկրաշարժը** որպես առավել վտանգավոր երևույթ: Նաև, **ուժեղ քամիները, հորդառատ անձրևները, կարկտահարությունը, սելավը, սողանքը:** Հարցվողների մի մասն էլ նշել է որ տան տեղադիրքը և տեխնիկական վիճակը այնպիսին են, որ ենթական չեն բնական վտանգավոր երևույթների ազդեցության:
- Բոլոր բնակավայրերում հարցվողների մեծ մասը նշել է, որ խմելու ջրի խնդիր կա: Հարցվողները նշել են, որ խմելու ջուրը մատակարարվում է կենտրոնացված համակարգով շուրջօրյա կամ ժամային գրաֆիկով: Ջրի հոսքը բարակ է: Հիմնականում բոլոր բնակավայրերում լինում են ջրանջատումներ: Ջրամատակարարումը Քարինջում – ժամանակացույցով է, ջուրը չի բավարարում, որոշ բնակիչներ խմելու ջուրը աղբյուրից են կրում, Շամուտում – ժամանակացույցով է, ջրի հոսքը նորմայից ցածր է, ջրանջատումները հաճախ են, Լորուտում – ժամանակացույցով է, ջուրը բավարար չէ կարիքները հոգալու համար, կան անհատական ինքնաշեն ջրագծեր, Մարցում – ժամանակացույցով է՝ օրը 2-3 ժամ: Ահնիձորում – շուրջօրյա է, ձմռանը ջուրը շատ քիչ է, շատերը անհատական ինքնաշեն ջրագծերից են օգտվում, Աթանում – ժամանակացույցով է, շատերը խմելու ջուրը կրում են աղբյուրից, ձմռանը ջուր համարյա չի լինում: Որոշ հարցվողներ նշել են, որ տեղադրել են ջրի բաքեր:
- Նշվել է որ բնակավայրերում ոռոգման համակարգ չկա: Տնտեսության կարիքները հոգալու համար օգտագործում են խմելու ջուրը, մասնավորապես, տնամերձը և գյուղատնտեսական հողերը ջրելու, անասուններին խմելու ջրով ապահովելու համար: **Քարինջ** բնակավայրում հարցումները ցույց տվեցին, որ գյուղում առկա է խմելու համար չնախատեսված ջրի ավազան և գյուղացիների մի մասը կենցաղում օգտագործում է այդ ջուրը:
- Որպես կապի և տեղեկատվական հասանելի աղբյուրներ, հարցվողները հիմնականում նշել են բջջային հեռախոսակապը, հանրային և տեղական հեռուստատեսությունը, համացանցը և մամուլը: Որոշ հարցվողներ նշել են նաև արբանյակային հեռարձակումը, ֆիքսված հեռախոսակապը:

Հարցաշարի **երկրորդ** բաղադրիչի համաձայն

- Համայնքում հասանելի ծառայությունների վերաբերյալ հարցվողների մեծ մասը նշել են առողջապահական, կրթական, սոցիալական, ոստիկանության, հրշեջ-փրկարար ծառայությունները: **Շտապ-օգնությունը, հրշեջ-փրկարարները** դժվար հասանելի են,

քանի որ գալիս են հեռվից և ներհամայնքային ճանապարհը բարվոք վիճակում չէ՝ կիսաքանդ է:

- Հիմնականում նշել են, որ տեղական իշխանությունը իրականացնում է բնակավայրերի աղբահանությունը: Որոշ հարցվողներ նշել են, որ աղբահանությունը իրականացվում է մասամբ: Որոշ հարցվողներ ասել են, որ կան բնակիչներ որ աղբը թափում են ձորակներում:
- Վերջին տարիներին բնակավայրերում տեղի ունեցած փոփոխությունների վերաբերյալ հարցվողները նշել են, որ որոշ միջբնակավայրային և միջդաշտային ճանապարհներ մասնակի վերանորոգվել են:

Քարինջում – հիմնովին վերանորոգվել է դպրոցը, վերանորոգվել են մանկապարտեզը խմելու ջրի խողովակաշարը, ներբնակավայրային և միջդաշտային ճանապարհները:

Լորուտում – գազաֆիկացվել է մանկապարտեզը: Խմելու ջրի խողովակաշարի մի մասը վերանորոգվել է:

Մարցում – կառուցվել է դպրոց և սպորտդահլիճ: Վերանորոգվել են էլեկտրահաղորդակցման ուղիները:

Շամուտում – վերանորոգվել են դպրոցը և նախակրթարանը, որին կից տեղադրվել է արևային կայան: Բուժկետում իրականացվել է ներքին պատերի հարդարում, վերակառուցվել է խմելու ջրի խողովակաշարի մի մասը: Գյուղապետարանի, բուժկետի էլեկտրասնուցումը, նաև փողոցների լուսավորությունը ապահովվում են արևային կայանի միջոցով:

Ահնիձորում – մանկապարտեզը հիմնովին վերանորոգված է: Վերանորոգվել են դպրոցի սանհանգույցը և կոյուղին:

Աթանում – Վերանորոգվել է դպրոցի տանիքը:

Հարցաշարի **երկրորդ** բաղադրիչի համաձայն, հարցաշարի 3.1 կետին կից աղյուսակում ընդգծման ենթակա «հնարավոր պատճառ» հարցը ուշադրության չի արժանացել համարյա բոլոր հարցվողների կողմից: Միայն երկրաշարժի վերաբերյալ է, որ հարցվողներից երեքը նշել են թե ինչու այն կարող է վտանգ ներկայացնել:

Բնորոշ Վտանգ	Հնարավոր <u>պատճառները</u> /թե ինչու՞ այն կարող է վտանգ ներկայացնել համայնքի համար/	1.Տարվա որ եղանակին է դառնում առավել վտանգավոր 2.Վերջին 5-10 տարիների ընթացքում դիտվող հաճախականությունը
Երկրաշարժ	Ոչ սեյսմակայուն, հին շենքեր, բնակչության իրազեկվածության պակաս	Հաճախականության վերաբերյալ կան տարբեր կարծիքներ: Գերակա կարծիք չի ձևավորվել:
Հորդառատ անձրևներ		Գարուն: Որոշ հարցվողներ նշել են, որ հաճախականության նվազման միտում կա: Որոշ հարցվողներ՝ որ հաճախականությունը չի փոփոխվել: Նշվել է, որ կարճատև են և ուժգին:

Ուժեղ քամիներ		Գարուն, ամառ, աշուն, Մասնակիցները տարակարծիք են:
Սելավ		Գարուն, ամառ Հաճախականության մասին կարծիքները տարբեր են եղել: Պատասխանները համարյա հավասարաչափ են բաշխվել:
Կարկուտ		Հիմնականում գարունը, ամառը: Հաճախականությունը չի ավելացել (ուժգնությունը և կարկտահատիկների չափը մեծացել է)
Սողանք		Վերջին հնգամյակում ակտիվացել է:
Օդի ջերմաստիճանի կտրուկ աճ/սաստիկ շոգ		Ամառ: Համարյա բոլոր նշել են որ օդի ջերմաստիճանի կտրուկ աճը հաճախակի է դարձել:
Երաշտ		Ամառ: Հիմնականում նշել են, որ երաշտի տևողության աճ կա:
Քարաթափում		Մասնակի նշումներ կան, որ գարնանը քարաթափումը ակտիվանում է: Հաճախականության վերաբերյալ կարծիք չի ձևավորվել:

- Հարցվողներից շատերը նշել են, որ լսել են **կլիմայի փոփոխության մասին**:
- Համարյա բոլոր հարցվողները նշել են ջերմաստիճանային նկատելի շեղումները վերջին հինգ տարիների ընթացքում հատկապես օդի ջերմաստիճանի բարձրացումը ամռանը: Փոքրաթիվ հարցվողներ նշել են նաև, որ ջերմաստիճանի աճ է եղել նաև ձմռանը և գարնանը:
- Հարցվողների մեծ մասը նշել է, որ վերջին **5 տարիների** ընթացքում սաստիկ շոգի և վերջինիս տևողության աճի միտում կա:
- Որոշ հարցվողներ ջերմաստիճանի բարձրացման աստիճանը գնահատել են **միջին**, իսկ որոշ հարցվողներ՝ **բարձր**:
- Որոշ հարցվողներ նշել են որ հատկապես նվազել է ձյան և անձրևների քանակը:
- Հարցվողների գերիշխող հատվածը նշել է որ ջերմաստիճանի և տեղումների քանակի շեղումները վտանգում են անասնապահությունը (հատկապես նշվել են խոտհարքերն ու արոտավայրերը), մեղվաբուծությունը, բերքը:
- Հարցվողների որոշ հատված նշել է, որ ջրի քանակը նվազել է:
- Հարցվողները հիմնականում տարակարծիք են եղել թե ինչ քայլեր են անհրաժեշտ ձեռնարկել, որոնք ուղղված կլինեն՝ կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցության նվազեցմանը: Որոշ հարցվողներ նշել են, որ առկա է ջրի ոչ արդյունավետ օգտագործման խնդիր և այդ ուղղությամբ աշխատանքներ պետք է իրականացնել: Ինչպես նաև, կա վարելահողերի և խոտհարքերի կառավարման խնդիր:

- Հարցվողներից ոմանք ցանկություն են հայտնել կամավոր սկզբունքով ընդգրկվել աղետներից առաջ և հետո իրականացվող աշխատանքներին:

IV.3. ՀԱՎԱՔԱԳՐՎԱԾ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ, ԿԼԻՄԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅԱՆ և ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԲԱՅԱՀԱՅՏՈՒՄ

Տեղական մակարդակում կլիմայի փոփոխության ազդեցության կամ կլիմայական ռիսկերի մասին շատ թե քիչ իրականությանը մոտիկ եզրահանգումների գալը բավականին նուրբ խնդիր է: Բանն այն է, որ բնակավայրում հիդրոոդերևութաբանական որևէ վտանգի ազդեցության գոտում գտնվող յուրաքանչյուր համակարգի կամ տարրի զգայունությունը կլիմայով պայմանավորված վտանգների սաստկացմանը կամ եղանակային վայրիվերումներին կախված է բազմաթիվ գործոններից: Այդ գործոնները տարաբնույթ են: Սակայն, ակնհայտ է, որ շատ դեպքերում բնության մեջ տեղի ունեցող վտանգավոր երևույթները ոչ այնքան ստեղծում են նոր ռիսկեր, որքան խորացնում են արդեն գոյություն ունեցողները: Կլիմայի պարագայում, ռիսկերի առաջացման արմատները, շատ հաճախ, կլիմայի փոփոխության հետևանք չեն, այլ արդյունք են մարդու վարքագծի՝

- գործունեության կամ անգործության,
- ոչ արդյունավետ կառավարման,
- անձնական-հանրային շահերի բախման,
- իմացության և գիտելիքի պակասի,
- մասնագիտական, այդ թվում իրավական և ֆինանսական հարցերի խորհրդատվության հասանելիության,
- իրականացված ձեռնարկումների նկատմամբ ցուցաբերված անհետևողականության,
- նաև պետության դերի և անելիքների վերաբերյալ բնակչության շրջանում հստակության բացակայության:

Այդ առումով, փորձագիտական խմբի կողմից հավաքագրված տեղեկատվությունը և այդ տեղեկատվության վերլուծության արդյունքները ընդհամենը հաստատում են վերը բերված «հայտարարությունը»: Որպես վկայություն, ստորև ներկայացված են մի քանի օրինակներ ուսումնասիրված բնակավայրերի տարբեր ոլորտներում առկա խնդիրներից:

Թումանյան խոշորացված համայնքի բնակավայրերում, բացառությամբ Թումանյան քաղաքի, բոլոր բուժկետերը զուրկ են հոսող ջրից, սանհանգույցից և կոյուղուց: Քարինջ, Մարց, Ահնիժոր և Աթան բնակավայրերի բուժկետերը, որպես կառույց, հիվանդների սպասարկման նորմերին չեն համապատասխանում: Մարց բնակավայրում բուժկետը տեղակայված է ժամանակավոր տնակ-կացարանում, որտեղ հիվանդներ ընդունելու պայմաններ չկան: Ահնիժոր բնակավայրում բուժկետը ինքնին վտանգ է ներկայացնում հիվանդների/այցելուների համար, քանի որ տանիքը կարող է փլուզվել /երևում է լուսանկարներում/: Համայնքային մակարդակում խնդիրը ներկայացվել է, սակայն դեռևս լուծում չի ստացել: Լորուտ և Շամուտ բնակավայրերում բուժկետերի վիճակը անհամեմատ բարվոք է, սակայն այդ երկուսը նույնպես չունեն ջուր և կոյուղի: Բնակավայրերին բժշկական օգնությունը տրամադրվում է Դսեղի բուժ կենտրոնի բժշկի կողմից, որն այցելում է ամիսը մեկ անգամ, երկու ժամով: Ճանապարհները քարուքանդ վիճակում են: Ծննդաբերելու համար բնակավայրերի կանանց այդ ճանապարհներով հասցնում են Ալավերդու ծննդատուն, դրանից բխող բոլոր հետևանքներով: Բուժքույրերից ոմանք

նաև բնակիչները նկատել են, որ ամառվա սաստիկ շոգ օրերը ավելացել են վերջին տարիներին, ինչի արդյունքում ավելացել սրտանոթային և աղիքային հիվանդություններով դիմողների թիվը, հաճախ են դարձել արևահարությունները, հատկապես երեխաների շրջանում: Տեղերում անհետաձգելի օգնության /սուր դեպքեր/, առաջին նախաբժշկական օգնության, ծննդօգնության որևէ հանրավորություն գոյություն չունի: Շտապօգնության ծառայությունը Ալավերդուց ժամանակին հասնելու մեծ խնդիր ունի, ճանապարհների ոչ բարվոք վիճակի պատճառով: Առողջապահության կազմակերպման այս վիճակը ինքնին արդեն լուրջ խնդիր է: Արդյո՞ք կլիմայի փոփոխությունը նոր վտանգներ է ստեղծում կամ սրում առկա խնդիրների առանց այն էլ անմխիթար վիճակը: Կարելի է միարժեքորեն պնդել՝ և մեկը,

և մյուսը: Հնարավոր է միայն առողջապահության տեղական համակարգի կարողությունները /այդ թվում կառավարման/ զարգացնելով զգալիորեն մեղմել կլիմայի ազդեցությունը մարդու առողջության վրա: Այո, հնարավոր է, եթե համակարգի կարողությունների զարգացումը ենթադրում է նաև մարդկային վարքագծի համապատասխան փոփոխություն /ներառյալ կառավարման արդյունավետությունը/:

Շամուտ և Աթան բնակավայրերում սողանքային մարմինների վրա տներ կան կառուցված: Շատերի տնամերձ հողամասերի մի մասը թեքության վրա են գտնվում և այդ թեքության վրա էլ հենց բանջարեղեն են աճեցնում, ոնց իրենք են ասում «որ հողը պարապ չմնա»: Անընդհատ ջրելու պարագայում, հողերը բառի բուն իմաստով հոսում են: Տեղեր կան, որտեղ արդեն տան տակից հողի մի զգալի մաս հոսել է դեպի մոտակա ձորակը: Տեղ-տեղ ծառերը թեքվել, հորիզոնական դիրք են ընդունել: Բնակիչներն ասում էին, որ սարսափում են ամեն անձրևից՝ վախենում են, որ

տունը փուլ կգա: Ասում են նաև, որ ոռոգման ջուր չունեն, որ անձրևներ չեն գալիս, եղանակը գնալով չորային է դառնում: Դրան հակառակ, հազվադեպ անձրևները լինում են կարճատև ու այնպիսի ուժգնության, որ և բերքն են վնասում, և ավիրում տեղից քանդված ճանապարհները, և փլուզմամբ սպառնում գյուղի տներին:

Ստորև դրվագում Աթան բնակավայրի դպրոցի բակն է՝ կողային պատի անմիջապես հարևանությամբ: Պատից դուրս է ցցված խոհանոցի նոր կառուցված ջրահեռացման խողովակը /կարմիր շրջանակում/: Մի քանի մետրի վրա ծորակ է դրված իսկ հարևանությամբ կարելի է տեսնել կոյուղու դիտահորը: Մինչդեռ թե՛ դպրոցի ջրահեռացման խողովակից, թե ծորակից ջուրը հոսում է անմիջապես դպրոցի բակը, գերխոնավեցնելով բավականին մեծ տարածք: Դպրոցը տեղակայված է սողանքի վրա, դպրոցի ետնամասում գտնվող թեք լանջը՝ իր կտրվածքներով, նույնպես սողանքային մարմին է հիշեցնում: Ի՞նչը կհանդիսանա սողանքի ակտիվացման պատճառ՝ հորդառատ անձրևները, թե անընդհատ

հոսող ջուրը, դժվար է ասել: Բայց որ նման իրավիճակում, դպրոցի շենքի զգայունությունը

կլիմայի փոփոխության նկատմամբ աճում է՝ դա միանշանակ է: Լուծումն էլ ակնառու է: Նախ պետք է վերացնել ջրի հոսքը դպրոցի տարածքից: Իսկ զուգահեռ պետք է, մի կողմից՝ ուսումնասիրել սողանքի կայունության վիճակը և, եթե կարիքը կա, կայունացման միջոցառումներ մշակել, մյուս կողմից՝ աշխատել դպրոցի տնօրինության, բնակավայրի ղեկավարի ու բնակչության, հատկապես երեխաների հետ, որպեսզի նման իրավիճակները հետագայում չկրկնվեն:

Ուսումնասիրված բնակավայրերում նման օրինակները, որտեղ վտանգի ենթակա համակարգերի առկա խնդիրներում մեծ դերակատարում ունի մարդկային գործոնը, իրականում, բազմաթիվ են և բազմաբնույթ՝ սկսած խմելու կամ ոռոգման ջրի հասանելիությունից, վերջացրած վարելահողերի, խոտհարքների և արոտավայրերի վիճակի

վատթարացումով: Այսինքն, կլիմայի փոփոխության նկատմամբ առավել զգայուն են այն համակարգերը, որոնց, մարդկային գործունեության պատճառով, զգալի վնաս է հասցվում: Համապատասխանաբար, մեծ է նաև այդ համակարգերի խոցելիության խորացման հավանականությունը, եթե հրատապ քայլեր չձեռնարկվեն մարդու չինացությամբ /անկարողությամբ կամ անպատասխանատվությամբ պայմանավորված նման վարքագիծը շտկելու ուղղությամբ: Միայն այս դեպքում է, որ զուգահեռ ձեռնարկված տեխնիկական և տեխնոլոգիական բարեփոխումներն ու ներդրումները կարող են դրականորեն փոխել իրավիճակը և անգամ զարգացման իմպուլսներ հաղորդեն համակարգին:

Փորձագիտական թիմն իր վերլուծություններում աշխատել է հաշվի առնել վերը նշված բոլոր գործոնները, որպեսզի

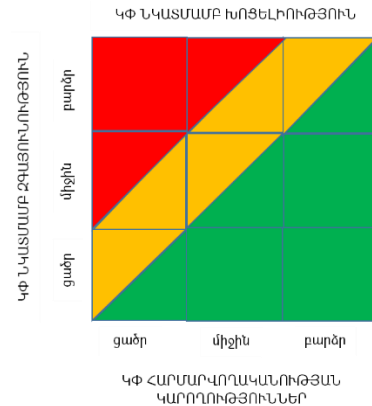
- նախ՝ իր եզրակացություններում լինի հնարավորինս հստակ կլիմայի նկատմամբ բնակավայրերի խոցելիությունը և ռիսկերը բացահայտելու հարցում,
- երկրորդ՝ հարմարվողականության հնարավոր ուղղությունների վերաբերյալ տրամադրի այնպիսի առաջարկություններ, որոնք կլինեն արդիական, թիրախային և հնարավորինս իրատեսական:

Վերլուծության արդյունքներն ամփոփված են Ալավերդի քաղաքի և Թումանյան խոշորացման համայնքի կլիմայի փոփոխության նկատմամբ խոցելիության և կլիմայական ռիսկերի բացահայտման համապատասխան աղյուսակներում

IV.3.1. Կլիմայի փոփոխության նկատմամբ Ալավերդի քաղաքի խոցելիության և կլիմայական ռիսկերի բացահայտում
ԿԼԻԿԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄ

Զ – ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ
Հ – ՀԱՐՄԱՐՎՈՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
 ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
Խ – ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

ՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԱՐԿԱՆԻՇԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՍԱՆԴՂԱԿ
Բ – ԲԱՐՁՐ
Մ – ՄԻՋԻՆ
Ց – ՑԱԾՐ

ԽՈՑԵԼԻ ՈԼՈՐՏ՝ ՄԱՐԴՈՒ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅՈՒՆ

ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

■ – բարձր, ■ – միջին, ■ – ցածր
 ■ → ■ – միջին-բարձր, ■ → ■ – միջին-ցածր

ԱՌԱՎԵԼ ԽՈՑԵԼԻ ԽԱՎԵՐ՝

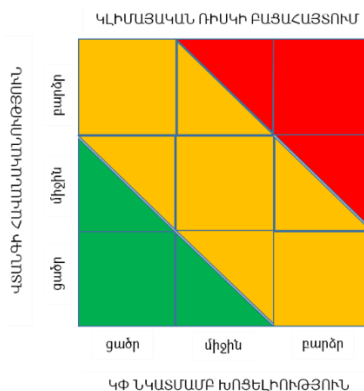
Մանկահասակներ, երեխաներ, պատանիներ, կանայք և աղջիկներ, հղի կանայք, կերակրող մայրեր, տարեցներ, հաշմանդամներ, փախստականներ և տեղահանվածներ, բոլորը

ՎՏԱՆԳԻ ԵՆԹԱՐԿՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	ԽՈՑԵԼԻ ՏԱՐԲԵՐԻ/ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԻՉ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՑՈՒՑԻՉ	ԱՆԱՎԵՐԴԻ		
			Զ	Հ	Խ
ՍԱՍՏԻԿ ՇՈԳ	Բնակչություն, հատկապես բնակչության խոցելի խավեր /առողջական վիճակի վատթարացում՝ թունավորումների, արևահարությունների, աղիքային/վարակիչ և սրտանոթային հիվանդությունների և սեզոնային ալերգիաների աճ/:	Երկարատև շոգ օրերի վերաբերյալ կանխատեսումների հասանելիություն Վաղ ազդարարման համակարգ Առողջապահական համակարգի ադեկվատ գործելու պատրաստվածություն, ներառյալ առողջության իրավիճակի վերահսկումը Բնակչության իմացություն և իրազեկվածություն Համաճարակաբանական ծառայության հասանելիություն Սննդի անվտանգության ապահովում	Բ	Մ	■ ↑ ■
	Քրոնիկ հիվանդներ /քրոնիկ հիվանդությունների սրացման միտում և կյանքին սպառնացող ռեպրերի աճ/:	Շտապօգնության ծառայության հասանելիություն, համապատասխան տեխնիկական և մասնագիտական կարողությունների առկայություն	Մ	Մ	■
ԵՐԱՇՏ	Հղի կանայք, կերակրող մայրեր, մանկահասակներ, երեխաներ /սնուցման իրավիճակի վատթարացում/	Երաշտի վերաբերյալ կանխատեսումների հասանելիություն Վաղ ազդարարման համակարգ Ապրուստի միջոցներ Գյուղատնտեսության ապահովագրություն Սննդի և պարենային անվտանգություն Փոխհատուցման և վարկային աղբյուրների հասանելիություն Տեղական, մարզային և ազգային ֆինանսա-բյուջետային մեխանիզմներ Ֆինանսավորման դոնորական/արտաքին աղբյուրներ	Բ	Ց	■

ԿԱՐԿՈՒՏ	Ֆերմերներ, բնակչություն, որի հիմնական ապրուստի միջոցը տնամերձից կամ փոքր գյուղատնտեսական գործունեությունից ստացված բարիքն է /անբավարար սնուցում նշված բնակչության շրջանում՝ հատկապես խոցելի խավերի/	Հիդրոտեղերության բնական կանխատեսումների հասանելիություն Վաղ ազդարարման համակարգ Հակակարկտային համակարգի առկայություն/միջոցառումների արդյունավետություն Տնամերձերից բացի եկամուտի այլ աղբյուրներ Գյուղատնտեսության ապահովագրություն /վերաբերում է ֆերմերային տնտեսություններին/ Փոխհատուցման և վարկային աղբյուրների հասանելիություն	Բ	Մ	
---------	---	---	---	---	--

ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԻ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄ

Հ – ՎՏԱՆԳԻ ՍԱՍՏԿՑՄԱՆ ՀԱՎԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
Խ – ԽՈՑԵԼՈՒՈՒԹՅՈՒՆ
Ռ – ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿ

ԽՈՑԵԼԻ ՈԼՈՐՏ՝ ՄԱՐԴՈՒ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿ

■ – բարձր, ■ – միջին, ■ – ցածր
■ → ■ – միջին-բարձր, ■ → ■ – միջին-ցածր

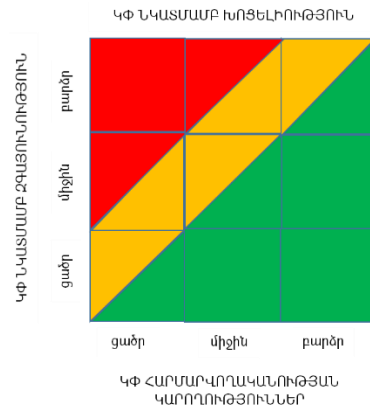
ՎՏԱՆԳ	Հ	ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ			ԱՆՎԵՐԴԻ	
					Խ	Ռ
ՍԱՍՏԻԿ ՇՈԳ		Բնակչություն, հատկապես բնակչության խոցելի խավեր	Առողջական վիճակի վատթարացում	Թունավորումների, արևահարությունների, ինֆեկցիոն և սրտանոթային հիվանդությունների և սեզոնային ալերգիաների աճ	■ ↑ ■	■ ↑ ■
		Քրոնիկ հիվանդներ		Քրոնիկ հիվանդությունների սրացման միտում և կյանքին սպառնացող դեպքերի աճ	■	■
ԵՐԱՇՏ		Հղի կանայք, կերակրող մայրեր, մանկահասակներ, երեխաներ		Սնուցման իրավիճակի վատթարացում	■	■

ԿԱՐԿՈՒՏ	Ֆերմերներ, բնակչություն, որի հիմնական ապրուստի միջոցը տնամերձից կամ փոքր գյուղատնտեսական գործունեությունից ստացված բարիքն է		Սնուցման իրավիճակի վատթարացում նշված բնակչության շրջանում՝ խոցելի խավերը ներառյալ		
---------	---	--	---	--	--------------------------------------

ԿԼԻԿԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ ԲԱՅԱՀԱՅՏՈՒՄ

Զ – ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ
Հ – ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
 ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
Խ – ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

**ՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԱՐԿԱՆԻՇԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ
 ՍԱՆԴՂԱԿ**
Բ – ԲԱՐՁՐ
Մ – ՄԻՋԻՆ
Ց – ՑԱԾՐ

ԽՈՑԵԼԻ ՈԼՈՐՏ՝ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

■ – բարձր, ■ – միջին, ■ – ցածր
 ■ → ■ – միջին-բարձր, ■ → ■ – միջին-ցածր

ԱՌԱՎԵԼ ԽՈՑԵԼԻ ԽԱՎԵՐ՝

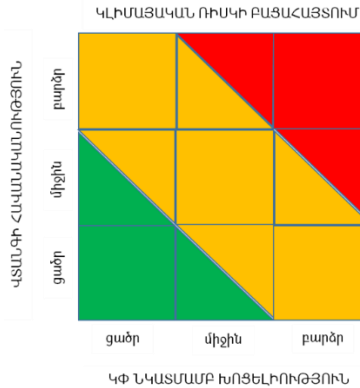
Մանկահասակներ, երեխաներ, պատանիներ, կանայք և աղջիկներ, հղի կանայք, կերակրող մայրեր, տարեցներ, հաշմանդամներ, փախստականներ և տեղահանվածներ, բոլորը

ՎՏԱՆԳԻ ԵՆԹԱՐԿՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	ԽՈՑԵԼԻ ՏԱՐԵՐԻ/ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԻՉ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՑՈՒՑԻՉ	ԱՌԱՎԵՐԴԻ		
			Զ	Հ	Խ
ՍԱՍՏԻԿ ՇՈԳ	Անասնապահություն /անասունների եղանակային հիվանդությունների աճ, մասնավորապես՝ տզերի հետ կապված/	Անասնաբուժական ծառայությունների և անհրաժեշտ դեղորայքի հասանելիություն	Բ	Մ	
	Բնակչություն /ապրուստի միջոցների՝ անասնազվխաքանակի կորուստ/	Եկամուտ Փոխհատուցման և վարկային աղբյուրների հասանելիություն			
ԵՐԱՇՏ	Տնամերձ այգիներ, բանջարանոցներ, քաղաքի կանաչ տարածքներ /երկարատև չորային եղանակների և ոռոգման ջրի սակավության պատճառով վտանգված են պտղատու ծառերը, մշակաբույսերը, բուսականությունը/	Երաշտի վերաբերյալ կանխատեսումների ազդեցությունները հասանելիություն	Բ	Ց	
	Անասնապահություն /խոտի պակասը և անասնակերի թանկացումը բերում է անասնապահության ծախսերի թանկացման, ինչն իր հերթին չպլանավորված մորթի առաջ է կանգնեցնում անասուն պահողներին/	Գյուղատնտեսությամբ զբաղվողների կլիմայի փոփոխությանը պայմանավորված վտանգների և գյուղատնտեսության վրա դրանց բացասական ազդեցության վերաբերյալ իրազեկվածություն /երաշտը ներառյալ/ Վաղ ազդարարման համակարգ Ջրախնայող և ոռոգման արդյունավետ տեխնոլոգիաներ			

	Մեղվաբուծություն /արձանագրվում է մեղրի բերքատվության պակաս՝ մեղուների հիվանդությունների աճի և մեղվրնտանիքների կորուստի պատճառով/	Հողերի կառավարում Երաշտադիմացկուն մշակաբույսերի կիրառում Փոխհատուցման և վարկային աղբյուրների հասանելիություն Տեղական և ազգային ֆինանսա-բյուջետային մեխանիզմներ Ֆինանսավորման դոնորական/արտաքին աղբյուրներ Կլիմայով պայմանավորված գյուղատնտեսության կանխատեսումների վրա հիմնված ոլորտի կառավարում Անասնա/բուժասանիտարական ծառայություններ, դեղորայքի հասանելիություն			
	Գյուղնշանակության հողեր, մասնավորապես Ակներ թաղամասի խոտհարքների վերածված վարելահողեր /հողերի վիճակի վատթարացում, վարելահողերի և խոտհարքների դեգրադացիա, գերարածեցված արոտավայրերի էոզացում/				
	Բնակչություն /ապրուստի միջոցների կորուստ/				
ԿԱՐԿՈՒՏ	Տնամերձ այգիներ, բանջարանոցներ, քաղաքի կանաչ տարածքներ /վնասվում են տնամերձ հողամասեր, այգիներ, բանջարանոցներ/	Հիդրոտեղեկության կանխատեսումների հասանելիություն Վաղ ազդարարման համակարգ Հակակարկտային համակարգի առկայություն/միջոցառումների արդյունավետություն Բերք, եկամուտ, ապրուստի միջոցներ Տնամերձերից բացի եկամուտի այլ աղբյուրներ Գյուղատնտեսության ապահովագրություն/վերաբերում է ֆերմերային տնտեսություններին/ Փոխհատուցման և վարկային աղբյուրների հասանելիություն	Բ	Ց	
	Ֆերմերներ, բնակչություն, որի հիմնական ապրուստի միջոցը տնամերձից կամ փոքր գյուղատնտեսական գործունեությունից ստացված բարիքն է /ապրուստի միջոցների կորուստ/				
ԱՌԱՏ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ	Ակներ թաղամասի միջդաշտային և արոտավայրեր տանող ճանապարհներ /այնքան են խարխլվում, որ դառնում են անանցանելի, խաթարվում է անասնապահությունը բարձրադիր արոտավայրերի անհասանելիության պատճառով/	Հիդրոտեղեկության կանխատեսումների հասանելիություն Վաղ ազդարարման համակարգ Շինտեխնիկա Գյուղական ենթակառուցվածքների կառավարում Ֆինանսավորման մեխանիզմների հասանելիություն	Բ	Մ	 ↑
	Բնակչություն /եկամուտի նվազում/	Եկամուտ Անասնակերի հասանելիություն Փոխհատուցման և վարկային աղբյուրների հասանելիություն	Մ	Ց	
ԳԵՏԻ ՎԱՐԱՐՈՒՄ / ՀԵՂԵՂՈՒՄ	Սանահին կայարանի տնամերձ հողամասեր /վնասվում են տնամերձ հողամասեր, այգիներ, բանջարանոցներ/	Կանխարգելիչ միջոցառումներ ափամերձ տարածքներում	Բ	Մ	 ↑
	Դեբեդի ափամերձ տարածքներում ապրող բնակչություն /ապրուստի միջոցների և ունեցվածքի կորուստ/	Ապրուստի միջոցներ Ֆինանսական մեխանիզմների հասանելիություն		Ց	

ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԻ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄ

Հ – ՎՏԱՆԳԻ ՍԱՍՏԿՑՄԱՆ ՀԱՎԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
 Խ – ԽՈՑԵԼՈՒՈՒԹՅՈՒՆ
 Ռ – ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿ

ԽՈՑԵԼԻ ՈԼՈՐՏ՝ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿ

■ – բարձր, ■ – միջին, ■ – ցածր
 ■ → ■ – միջին-բարձր, ■ → ■ – միջին-ցածր

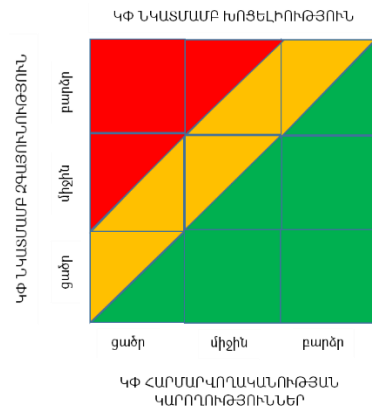
ՎՏԱՆԳ	Հ	ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ			ԱՆԱՎԵՐԴԻ	
					Խ	Ռ
ՍԱՍՏԻԿ ՇՈԳ		Բնակչություն, հատկապես բնակչության խոցելի խավեր	Սոցիալական պայմաններ	Ապրուստի միջոցների կորուստ, եկամուտների անկում	■ ↑ ■	
		Անասնապահություն	Կենդանիների առողջական վիճակ	Հիվանդությունների աճ, անասնազվխաքանակի անկում		
ԵՐԱՇՏ		Տնամերձ այգիներ, բանջարանոցներ, քաղաքի կանաչ տարածքներ	Տնամերձերի արդյունավետություն, կանաչ տարածքների ծավալներ	Ծառերի, մշակաբույսերի և այլ բուսականության, չորացում, բերքի և բուսականության կորուստ		
		Անասնապահություն	Անասնապահության ծավալներ	Անասնակների պակաս/թանկացում Չպլանավորված մորթ, անասնազվխաքանակի անկում, անասնապահության ծավալների նվազում		
		Մեղվաբուծություն	Մեղվընտանիքներ	Մեղրի բերքատվության անկում Մեղուների հիվանդությունների աճ, մեղվընտանիքների կորուստ		
		Գյուղնշանականության հողեր, մասնավորապես Ակներ թաղամասի խոտհարքների վերածված վարելահողեր	Գյուղնշանականության հողերի որակ	Չմշակվող հողատարածքների ծավալների ընդլայնում Հողաձածկույտի բերքի շերտի կրճատում Հողի էրոզացման/տապաստանացման երևույթների խորացում		
		Բնակչություն, հատկապես բնակչության խոցելի խավեր	Սոցիալական պայմաններ	Ապրուստի միջոցների կորուստ, եկամուտների անկում		
ԿԱՐԿՈՒՏ		Ֆերմերներ, բնակչություն, որի հիմնական ապրուստի միջոցը տնամերձից կամ փոքր գյուղատնտեսական գործունեությունից ստացված բարիքն է	Տնամերձերի արտադրողականություն	Ծառերի, մշակաբույսերի և այլ բուսականության վնասում, բերքի և բուսականության կորուստ, տնամերձերի և փոքր գյուղատնտեսության արտադրողականության անկում		

ԱՌԱՏ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ		Դաշտամիջյան ճանապարհներ	Անցանելիություն	Ճանապարհների վերացում Անասնապահության ծավալների շարունակական նվազում	■ ↑ ■	
		Բնակչություն, հատկապես բնակչության խոցելի խավեր	Սոցիալական պայմաններ	Ապրուստի միջոցների կորուստ, եկամուտների անկում		
ԳԵՏԻ ՎԱՐԱՐՈՒՄ / ՀԵՂԵՂՈՒՄ		Սանահին կայարանի տնամերձ հողամասեր	Տնամերձերի արտադրողականություն	Վնասված տնամերձ հողամասեր, այգիներ, բանջարանոցներ	■ ↑ ■	■ ↑ ■
		Բնակչություն /ապրուստի միջոցների և ունեցվածքի կորուստ/	Սոցիալական պայմաններ	Ապրուստի միջոցների կորուստ, եկամուտների անկում		■ ↑ ■

ԿԼԻԿԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄ

Զ – ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ
Հ – ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
 ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
Խ – ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

**ՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԱՐԿԱՆԻՇԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ
 ՍԱՆԴՂԱԿ**
Բ – ԲԱՐՁՐ
Մ – ՄԻՋԻՆ
Ց – ՑԱԾՐ

ԽՈՑԵԼԻ ՈԼՈՐՏ՝ ԶՐԱՅԻՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ

ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

■ – բարձր, ■ – միջին, ■ – ցածր
 ■ → ■ – միջին-բարձր, ■ → ■ – միջին-ցածր

ԱՌՎԵԼ ԽՈՑԵԼԻ ԽԱՎԵՐ՝

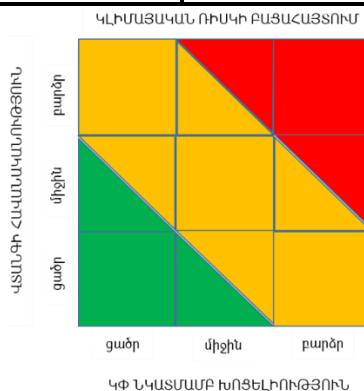
Մանկահասակներ, երեխաներ, պատանիներ, կանայք և աղջիկներ, հղի կանայք, կերակրող մայրեր, տարեցներ, հաշմանդամներ, փախստականներ և տեղահանվածներ, բոլորը

ՎՏԱՆԳԻ ԵՆԹԱՐԿՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	ԽՈՑԵԼԻ ՏԱՐԵՐԻ/ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԻԶ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՑՈՒՑԻԶ	ԱՆԱՎԵՐԴԻ		
			Զ	Հ	Խ

ԵՐԱՇՏ	Վերգետնյա և ստորգետնյա ջրային ռեսուրսներ /ջրային ռեսուրսների ծավալների նվազում/սակավաջրություն, ներառյալ Դեբեդի և գետը սնող վտակների հոսքի, արդյունքում՝ քաղաքի կանաչ տարածքների ոռոգման կարողությունների նվազում, տնամերձ հողամասերում, գյուղատնտեսական հանդակներում պտղատու ծառերի և բաջարանոցների ոռոգման ջրի պակաս/	Հիդրոոգերնութաբանական կանխատեսումների հասանելիություն Վաղ ազդարարման համակարգ Ոռոգման ցանց Ջրային ռեսուրսների և ջրօգտագործման կառավարում Ջրախնայող և ոռոգման նոր տեխնոլոգիաների կիրառման հնարավորություն	Բ	Մ	▲ ▲
	Խմոցներ /արոտավայրերում արձանագրվում է խմոցների, լճակների և գետակների ցամաքում, առաջացնելով անասունների խմելու ջրի խնդիր/	Արոտավայրերում ջրային ռեսուրսների առկայություն Առկա ջրային ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործում, ջրի կուտակման հնարավորություն	Բ	Մ	▲ ▲
	Խմելու ջրի ռեսուրսներ /սնող աղբյուրների ջրի սակավություն է նկատվում, արդյունքում՝ խմելու ջրի ջրհավաք ավազանները լիարժեք չեն լցվում, առաջացնելով ջրամատակարարման խնդիր, որը սրվում է հատկապես ամռան ամիսներին Ակներում, Ալավերդու որոշ թաղամասերում, Սանահին-Սարահարթում/	Երաշտի վերաբերյալ կանխատեսումների հասանելիություն Վաղ ազդարարման համակարգ Խմելու ջրի ներքին և արտաքին ցանց Սանահին գյուղում պատմական աղբյուրի առկայություն /Սանահինի Միլը/ Խմելու ջրի օգտագործման և կառավարման համակարգ	Բ	Ց	
ԱՌԱՏ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ	Դեբեդ գետ /գետի հոսքի ծավալի ավելացում, մակարդակի բարձրացում, արդյունքում՝ գետափնյա տնամերձերի ջրածածկում/	Դեբեդի հիդրոլոգիական դիտարկումներ Դեբեդի գետավազանային կառավարում Կանխարգելիչ միջոցառումներ	Բ	Մ	▲ ▲

ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԻ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄ

Հ – ՎՏԱՆԳԻ ՍԱՍԿՅՄԱՆ ՀԱՎԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
Խ – ԽՈՑԵԼՈՒՈՒԹՅՈՒՆ
Ռ – ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿ

ԽՈՑԵԼԻ ՈԼՈՐՏ՝ ԶՐԱՅԻՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ

ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿ

■ – բարձր, ■ – միջին, ■ – ցածր
■ → ■ – միջին-բարձր, ■ → ■ – միջին-ցածր

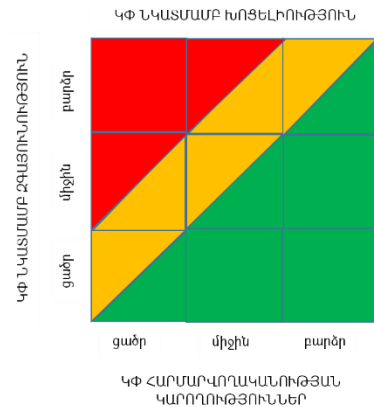
ՎՏԱՆԳ	Հ	ԽՈՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆ	ԱԼԱՎԵՐԴԻ
			Խ
			Ռ

ԵՐԱՇՏ	Վերգետնյա և ստորգետնյա ջրային ռեսուրսներ	Ոռոգման ջրի ծավալներ	Քաղաքի կանաչ տարածքների ոռոգման կարողությունների նվազում, տնամերձ հողամասերում, գյուղատնտեսական հանդակներում պտղատու ծառերի և բաջարանոցների ոռոգման ջրի պակաս	■ ↑ ■	■ ↑ ■
	Խմոցներ	Կենդանիների խմելու ջրի ծավալներ	Արոտավայրերում անասունների խմելու ջրի սակավություն	■ ↑ ■	■ ↑ ■
	Խմելու ջրի ռեսուրսներ/աղբյուրներ	Խմելու ջրի ծավալներ	Խմելու ջրի անբավարար մատակարարում հատկապես ամառվա ամիսներին	Բ	
ԱՌԱՏ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ	Դեբեդ գետ	Գետի հոսքի ծավալ	Ջրի ծավալի ավելացում, ջրի մակարդակի բարձրացում, ափամերձ տարածքների ջրածածկում	■ ↑ ■	■ ↑ ■

ԿԼԻԿԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏԱՄԱՐ ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄ

Զ – ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ
Հ – ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
 ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
Խ – ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

ՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԱՐԿԱՆԻՇԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՍԱՆԴՂԱԿ
Բ – ԲԱՐՁՐ
Մ – ՄԻՋԻՆ
Ց – ՑԱԾՐ

ԽՈՑԵԼԻ ՈԼՈՐՏ՝ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐ ԵՎ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐ

ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

■ – բարձր, ■ – միջին, ■ – ցածր
 ■ → ■ – միջին-բարձր, ■ → ■ – միջին-ցածր

ԱՌԱՎԵԼ ԽՈՑԵԼԻ ԽԱՎԵՐ՝

Մանկահասակներ, երեխաներ, պատանիներ, կանայք և աղջիկներ, հղի կանայք, կերակրող մայրեր, տարեցներ, հաշմանդամներ, փախստականներ և տեղահանվածներ, բոլորը

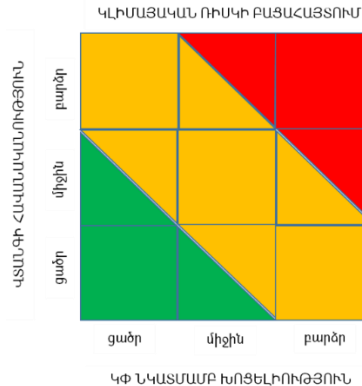
ՎՏԱՆԳԻ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒԹՅՈՒՆ	ԽՈՑԵԼԻ ՏԱՐԵՐԻ/ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԻԶ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՑՈՒՑԻԶ	ԱՆԱՎԵՐԴԻ		
			Զ	Հ	Խ

ԱՌԱՏ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ	Ջրահեռացման համակարգ, կոյուղի /համակարգերը հին են և մաշված, թողունակությունը ցածր, մեծ ջրային հոսքերից ավելի են վնասվում/	Հիդրոտեխնոլոգիաների տեղեկատվության հասանելիություն Քաղաքի կոմունալ ծառայություններ Համայնքի/մարզային զարգացման և տարեկան պլաններ Ֆինանսավորման աղբյուրներ Համակարգի վիճակի գնահատման մասնագետներ տեղում/մարզում Դեբեդի հիդրոլոգիական դիտարկումներ Դեբեդի գետավազանային կառավարման պլաններ Կանխարգելիչ միջոցառումներ Տեխնիկական հնարավորություններ, մեքենաներ սարքավորումներ	Բ	Մ	 ↑
	Շենք-շինություններ /ջուրը հեղեղում է փողոցներ, թափանցում շենքերի և շինությունների նկուղներ, բարձրանում է Դեբեդի ջրի մակարդակը, սպառնալով Սանահին կայարանի ափամերձ տարածքներին և շինություններին/		Բ	Մ	 ↑
	Բնակչություն՝ կյանքի սպառնալիք /քաղաքում առկա կիսաքանդ, կիսավեր, բազմահարկ սեփականաշնորհված շենքերի, հանքարդյունաբերության չգործող/լքված արտադրական օբյեկտների ինքնափլուզում/:	Սեփականաշնորհված և չօգտագործվող շենք շինությունների խնդիրն հանգուցալուծելու համար անհրաժեշտ իրավական հիմքեր և վարչական լուծումների շրջանակ Ալավերդի քաղաքի տարածական զարգացման պլան Բնակչության իրազեկվածություն	Մ	Ց	 ↑
	Շրջակա միջավայր /Մաղան գետակի ափամերձ տարածքներում գտնվող պղնձի հանքի պոչամբարի պոչանքները անձրևաջրերի հետ հոսում են գետակ, այնտեղից էլ Դեբեդ գետը, աղտոտելով գետի ջուրը և լուրջ սպառնալիք հանդիսանալով Դեբեդից ոռոգվող այգիների և տնամերձերի համար: Նույնպիսի վտանգ է ներկայացնում նաև գետակի ավազանում գտնվող նախկին լեռնամետալուրգիական կոմբինատի մկնդեղի գերեզմանոց/:	Բնապահպանական ծառայություններ Շրջակա միջավայրի աղտոտվածության վերահսկողության ծառայություններ Բնակչության իրազեկվածություն և տեղեկատվություն	Բ	Ց	
ՍԵԼԱՎ	Ունեցվածք/ապրուստի միջոցներ /Ալավերդու Էնգելս, Կենտրոն, Կարի Ֆաբրիկայի, Դեբեդ թաղամասերում և Սանահին գյուղում առկա գույք, շենք-շինություններ և մշակվող տարածքներ, որոնք սելավի ուղիղ սպառնալիքի տակ են գտնվում/:	Հիդրոտեխնոլոգիաների կանխատեսումների հասանելիություն Սելավային երևույթների վաղ ազդարարման համակարգ ԱՌԿ, ներառյալ տարհանման պլաններ Իրավիճակի պարբերական գնահատման կարողություններ /սելավի ռիսկի բացահայտում/ Սելավատարների և ջրահեռացման համակարգերի վիճակ Բնակչության իրազեկվածություն Համայնքի տեխնիկական և ֆինանսական միջոցներ կանխարգելիչ աշխատանքներ իրականացնելու համար Փոխհատուցման և վարկային աղբյուրների հասանելիություն Տեղական, մարզային և ազգային ֆինանսա-բյուջետային մեխանիզմներ Ֆինանսավորման դոնորական/արտաքին աղբյուրներ	Բ	Մ	 ↑
ՈՒԺԵՂ ՔԱՄԻՆԵՐ	Շենք-շինություններ /վնասվում/պոկում են շենքերի տանիքները, կոտրվում/տապալվում են շենքերի անմիջական հարևանությամբ գտնվող ծառերը, վնաս հասցնելով շենքերին, շրջակա տարածքներին, կայանած մեքենաներին, կապի և էլեկտրահաղորդակցության լարերին/:	Իրավիճակի մասնագիտական գնահատման կարողություններ Քաղաքային համապատասխան ծառայություններ և գործունեության տարեկան պլաններ Տեխնիկական և ֆինանսական միջոցներ ԱՌԿ պլաններ Հրշեջ-փրկարարական ուժեր և հատուկ միջոցներ	Բ	Մ	 ↑

	Շրջակա միջավայր /վնասված/պոկված տանիքների ագրոշիֆերից, հանքի պոչամբարից, սեփականաշնորհված, բայց չօգտագործվող կիսաքանդ շենքերի ինքնափլուզումից առաջացող փոշին պատում է կանաչ տարածքներն ու այգիները, աղտոտում օդը/	Շրջակա միջավայրի պահպանության ուղղությամբ պետության կողմից ընդունված քաղաքականություններ Շրջակա միջավայրի՝ մասնավորապես օդի աղտոտվածության վերահսկողության կարողություններ Էքսպերտային ուսումնասիրություն	Բ	Ց	
ՔԱՐԱԹԱՓՈՒՄ	Բնակչություն /էնգելս թաղամասի բնակելի առանձնատների, լանջի վրա կառուցված բազմաբնակարան շենքերի բնակիչներն են վտանգված, Կենտրոն թաղամասին սպառնում է Աքորի տանող ճանապարհի անմիջապես հարևանությամբ լանջի վրա գտնվող ահռելի ժայռաբեկորը, որը պոկվելու դեպքում մեծ ավերածությունների և զոհերի պատճառ կարող է դառնալ/: Սարահարթ թաղամաս տանող ճանապարհի /ամենաբանուկ ճանապարհներից մեկը քարաթափումներ առաջացնող պրոցեսների արագացման արդյունքում դառնում է էլ ավելի վտանգավոր, առաջացնելով կյանքի և գույքային կորուստների սպառնալիք/:	Իրավիճակի ուսումնասիրման և մասնագիտական գնահատման կարողություններ Մասնագիտացված ծառայություններ Կանխարգելիչ միջոցառումների պլանավորում Տեխնիկական և ֆինանսական միջոցներ Բնակչության իրազեկվածություն	Բ	Մ	↑

ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԻ ԲԱՅԱՀԱՅՏՈՒՄ

Հ – ՎՏԱՆԳԻ ՍԱՍԿՅՄԱՆ ՀԱՎԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
 Խ – ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ
 Ռ – ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿ

ԽՈՑԵԼԻ ՈԼՈՐՏ՝ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐ ԵՎ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐ

ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿ

- – բարձր, ■ – միջին, ■ – ցածր
- → ■ – միջին-բարձր, ■ → ■ – միջին-ցածր

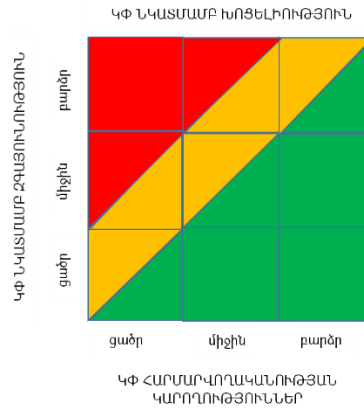
ՎՏԱՆԳ	Հ	ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ			ԱԼԱՎԵՐԴԻ	
					Խ	Ռ
ԱՌԱՏ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ		Ջրահեռացման համակարգ և կոյուղի	Քաղաքային ցանց	Ֆիզիկական վնաս, ցանցի խարխուլում	↑	

		Շենք-շինություններ	Նկուղներ, շինությունների հիմքեր և ցածր հարկեր	Ֆիզիկական վնաս, փլուզում	■ ↑ ■	
		Բնակչություն՝ հատկապես, երեխաներ	Առողջություն	Կյանքի սպառնալիք	■ ↑ ■	
		Շրջակա միջավայր	Դեբեդի ափամերձ տարածքներ	Հողի աղտոտվածություն		■ ↑ ■
ՍԵԼԱՎ		Ունեցվածք/ապրուստի միջոցներ	Ֆիզիկական վիճակ	Գույքի/ապրուստի միջոցների և շինությունների վնասում/կորուստ	■ ↑ ■	■ ↑ ■
ՈՒԺԵՂ ՔԱՄԻՆԵՐ		Շենք-շինություններ	Տանիքներ, անմիջապես հարևանությամբ գտնվող ծառեր	Տանիքները վնասվում/պոկվում են, ծառերի կոտորվելուց/տապալումից վնասվում են հարակից շենք-շինությունները, հաղորդալարերը, հնարավոր է հրդեհի բռնկում	■ ↑ ■	■ ↑ ■
		Շրջակա միջավայր	Մթնոլորտային օդ	Օդի աղտոտվածություն		■ ↑ ■
ՔԱՐԱԹԱՓՈՒՄ		Բնակչություն	Առողջություն	Վնաս է հասցվում առողջությանը, հնարավոր են զոհեր	■ ↑ ■	■ ↑ ■
		Ունեցվածք/տրանսպորտային միջոցներ	Ֆիզիկական վիճակ	Վնասվում են տրանսպորտային միջոցներ, հնարավոր է նաև անասուններ	■ ↑ ■	■ ↑ ■

ԿԼԻԿԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԽՈՅԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԲԱՅԱՀԱՅՏՈՒՄ

Ձ – ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ
Հ – ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
 ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
Խ – ԽՈՅԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ

**ՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԱՐԿԱՆԻՇԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ
 ՍԱՆԴՂԱԿ**
Բ – ԲԱՐՁՐ
Մ – ՄԻՋԻՆ
Ց – ՑԱԾՐ

ԽՈՅԵԼԻ ՈԼՈՐՏ՝ ԶԲՈՍԱԾՐՋՈՒԹՅՈՒՆ

ԽՈՅԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ
Բ – բարձր, **Մ** – միջին, **Ց** – ցածր
Մ → Բ – միջին-բարձր, **Ց → Մ** – միջին-ցածր

ԱՌԱՎԵԼ ԽՈՅԵԼԻ ԽԱՎԵՐ՝
 Մանկահասակներ, երեխաներ, պատանիներ, կանայք և աղջիկներ, հղի կանայք, կերակրող մայրեր, տարեցներ, հաշմանդամներ, փախստականներ և տեղահանվածներ, բոլորը

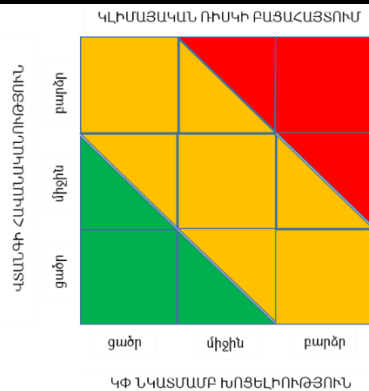
ՎՏԱՆԳԻ ԵՆԹԱՐԿԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	ԽՈՅԵԼԻ ՏԱՐԵՐԻ/ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ԶԳԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՑՈՒՑԻՉ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՑՈՒՑԻՉ	ԱՆՎԵՐԴԻ		
			Ձ	Հ	Խ
ԱՌԱՏ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ	Զբոսաշրջիկների անվտանգություն /ճանապարհներն ու զբոսաշրջային երթուղիները, այդ տեսանկյունից, լիարժեք ուսումնասիրված և ընտրված չեն, ուսումնասիրված և մշակված չեն անվտանգության հետ կապված խնդիրները/:	Համայնքապետարանի համապատասխան ծառայություններ Զբոսաշրջությամբ զբաղվող մասնավոր և հասարակական կազմակերպություններ ԱԻՆ փրկարար ծառայության մարզային վարչություն Համապատասխան տեխնիկական և տրանսպորտային կարողություններ Անհետաձգելի բուժօգնության ծառայություններ Կապի, հաղորդակցության և տեղեկատվության ծառայություններ Զբոսաշրջիկների կյանքի և առողջության ապահովագրություն Լեռնային պայմաններում զբոսաշրջության համար հատուկ պատրաստված հրահանգիչների/ուղեկցողների ծառայություն	Բ	Ց	Բ
	Զբոսաշրջիկների անվտանգություն /քաղաքում առկա կիսաքանդ, կիսավեր, սեփականաշնորհված բայց չօգտագործվող շենքերի, հանքարդյունաբերության չգործող/քված արտադրական օբյեկտների ինքնափլուզումը կարող է վտանգել զբոսաշրջիկների կյանքը: Ամեն ինչից զատ, նման շենքերի առկայությունը ողջ քաղաքի երկայնքով ճնշող տպավորություն է թողնում հյուրերի վրա, նվազեցնելով քաղաքի գրավչության աստիճանը/:	Քաղաքի վարչական ղեկավարություն/համայնքապետարանի համապատասխան ծառայություններ Ոլորտի պատասխանատու կառույցներ Իրազեկման և տեղեկատվության ծառայություններ/մեխանիզմներ Անվտանգության համակարգ Անհետաձգելի բուժօգնության ծառայություններ Փրկարարական ծառայություն	Ց	Մ	Ց

ՍԱՍՏԻԿ ՇՈԳ	Բիզնեսի անվտանգություն /երկարատև շոգ եղանակները սննդի արտադրման, պահեստավորման և առաքման ոչ պատշաճ պայմանների առկայությամբ կարող են հանգեցնել հասարակական սննդի կետերում, սննդամթերքի խանութներում, շուկաներում, հյուրանոցներում/հյուրատներում սննդի որակի հետ կապված խնդիրներ, ընդհուպ մինչև թունավորումներ: Այս երևույթը, միաժամանակ, կարող է պատճառ դառնալ 'որակով' սննդամթերքի թանկացման, ինչը բացասականորեն կանդրադառնա հյուրանոցային ծառայությունների սակագների, հետևապես՝ զբոսաշրջության ծառայությունների գների վրա/: Բիզնեսի անվտանգություն /ջրամատակարարման հնարավոր խափանումները կամ անբավարարությունը խնդիրներ կարող է առաջացնել հյուրանոցներում/հյուրատներում սանիտարահիգիենիկ պայմանների ապահովման գործում, ազդելով մատուցվող ծառայությունների որակի վրա/: Բիզնեսի անվտանգություն /օդափոխության/հովացման հավելյալ միջոցների օգտագործումը ենթադրում է հավելյալ էներգետիկ ծախսեր, ինչն իր հերթին բերելու է հյուրանոցային ծառայությունների մատուցման սակագնային աճի: Նման թանկացումը բացասական ազդեցություն կունենա զբոսաշրջային բիզնեսի վրա: Միջոցներ չկիրառելու դեպքում այդ հյուրատների գրավչության խնդիր կառաջանա, ինչը նույնպես բացասականորեն կազդի բիզնեսի վրա/:	Կլիմայի փոփոխության, հիդրոօդերևութաբանական տեղեկատվության և եղանակային կանխատեսումների վրա հիմնված զբոսաշրջային բիզնեսի տնտեսական կանխատեսումների կարողություն/մարկետինգային վերլուծություն Սննդի անվտանգության ծառայություն Անհետաձգելի բուժօգնության ծառայություններ Զբոսաշրջությանը գյուղմթերք/սննդամթերք արտադրողների/մատակարարողների պատասխանատվություն Սանիտարահիգիենիկ ծառայություններ Զբոսաշրջիկներին հասցված վնասի դիմաց փոխհատուցման մեխանիզմների առկայություն Զբոսաշրջիկների կյանքի/առողջության ապահովագրություն Զբոսաշրջային բիզնեսի ապահովագրություն Պետական օժանդակության, վարկային և այլ օժանդակող ֆինանսական մեխանիզմների առկայություն	Մ	Մ	
ԵՐԱՇՏ	Բիզնեսի անվտանգություն /երկարատև երաշտի պայմաններում գյուղական վայրերում բերքի կորուստը և եկամուտների անկումը կարող է բերել հյուրանոցային և հանրային սննդի ծառայությունների թանկացման, ինչը կանդրադառնա զբոսաշրջային բիզնեսի վրա, նույնպես առաջացնելով գների աճ, ստեղծելով շատերի համար մրցունակության խնդիր/:		Բ	Ց	

ԲՈՒՄԱԾԱԾԿ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ԵՎ ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՀՐԴԵՀՆԵՐ	Բիզնեսի անվտանգություն /մեծանում է մարդու անմիջական ներգրավվածությամբ անտառային հրդեհների առաջացման վտանգը /հատկապես չորային եղանակներին/, ինչը կարող է մեծ վնաս հասցնել շրջակա միջավայրին և, անգամ, մարդու առողջությանը: Զբոսաշրջությամբ զբաղվող կազմակերպությունների և զբոսաշրջիկների պատասխանատվությունը սահմանող կանոնակարգ գոյություն չունի, որը խթան կհանդիսանար բուսածածկ տարածքներում և անտառներում հակահրդեհային անվտանգության կարգի պահպանման համար՝ մարդու բացասական ազդեցությունը նվազեցնելու, մասնավորապես, զբոսաշրջիկների կողմից աղբի հետ վարվելու և անտառի հակահրդեհային կանոնները պահպանելու առումով: Այս պայմաններում կազմակերպությունը կարող է կանգնել հրդեհի վնասը փոխհատուցելու փաստի առաջ/:	Կազմակերպության կողմից անտառում և բուսածածկ տարածքներում հակահրդեհային կանոնների իմացություն և կիրառում Զբոսաշրջիկների իրազեկվածություն և կիրառում Անտառտնտեսությունների, ԱԻՆ փրկարար ծառայության և քաղաքային համապատասխան ծառայությունների/բնակչության համագործակցություն Հրդեհային իրավիճակի մոնիթորինգ և հրդեհի ռիսկի վերաբերյալ տեղեկատվություն Անտառային հրդեհների նկատմամբ զբոսաշրջային կազմակերպությունների պատասխանատվություն	Բ	Մ	■ ↑ ■
---	---	--	---	---	----------------------

ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԻ ԲԱՅԱՀԱՅՏՈՒՄ

Հ – ՎՏԱՆԳԻ ՍԱՍՏԿՑՄԱՆ ՀԱՎԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
Խ – ԽՈՑԵԼԻ ՌԻՏԻՅՈՒՆ
Ռ – ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿ

ԽՈՑԵԼԻ ՈԼՈՐՏ՝ ԶԲՈՍԱՇՐՋՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿ

■ – բարձր, ■ – միջին, ■ – ցածր
■ → ■ – միջին-բարձր, ■ → ■ – միջին-ցածր

ՎՏԱՆԳ	Հ	ԽՈՑԵԼԻ ՌԻՏԻՅՈՒՆ			ԱՆԱՎԵՐԴԻ	
ԱՌԱՏ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ		Զբոսաշրջիկների անվտանգություն	Առողջություն	Առողջության/կյանքի սպառնալիք /զբոսաշրջային ճանապարհների և երթուղիների անվտանգության անբավարար ապահովում/	Խ	Ռ
					■	■ ↑ ■

				Առողջության/կյանքի սպառնալիք /վթարային, չօգտագործվող շենքեր և շինությունների ինքնափլուզման վտանգ/		↓
ՍԱՍՏԻԿ ՇՈԳ		Բիզնեսի անվտանգություն	Եկամուտ	Եկամտի անկում /պայմանավորված անորակ սննդի պատճառով և վնասների հատուցմամբ և սննդամթերքի թանկացմամբ/		↑
				Եկամտի անկում /հյուրանոցներում ջրի անբավարարությանը պայմանավորված սանիտարահիգիենիկ պայմանների ապահովման ծախսերի թանկացմամբ/		↑
				Եկամտի անկում /պայմանավորված հյուրանոցներում պատշաճ օդափոխություն և հովացում ապահովելու նպատակով կատարված էներգետիկ ծախսերի աճով/		↑
ԵՐԱՇՏ			Մրցունակություն	Մրցունակության նվազում/կորուստ /պայմանավորված տեղական բերքի, գյուղմթերքի արտադրության և եկամուտների անկման/կորստի պատճառով հյուրանոցային և հասարակական սննդի օբյեկտների ծառայությունների թանկացմամբ/		
ԲՈՒՍԱԾԱԾԿ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ԵՎ ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՀՐԴԵՀՆԵՐ			Եկամուտ	Եկամտի անկում /պայմանավորված հրդեհների հետևանքով շրջակա միջավայրին և մարդկանց առողջությանը պատճառված վնասի փոխհատուցման ծախսերով/	↑	↑

IV.3.2 Ալավերդի քաղաքի կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության հնարավոր ռազմավարություններ ըստ կլիմայի փոփոխության նկատմամբ խոցելի ոլորտների

ՎՏԱՆԳ	ԽՈՑՅԵԼԻ ՈԼՈՐՏ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԵՐԱՇՏ ՍԱՍՏԻԿ ՇՈԳ ԿԱՐԿՈՒՏ	ՄԱՐԴՈՒ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅՈՒՆ	ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ
		16. Հետևողականորեն աշխատանքներ իրականացնել բնակչության շրջանում կլիմայի փոփոխության և առողջության վրա վերջինիս բացասական ազդեցության, համապատասխան վարքագծի և սանիտարա-հիգիենիկ նորմերի պահպանման վերաբերյալ իմացության և իրազեկվածության բարձրացման նպատակով 17. Այս նպատակով օգտագործել համայնքում հասանելի հաղորդակցության բոլոր միջոցները, ներառյալ կրթական հաստատությունների և քաղհասարակության ինստիտուտների ընձեռած հնարավորությունները 18. Աշխատանքներին լայնորեն ներգրավել հասարակական կազմակերպությունների և մասնավոր հատվածի ներուժը, նպաստելով համապատասխան հանրային ձեռնարկումներին
		ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆԱԿԱՆ / ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
		19. Մշակել և ներդնել մեխանիզմներ բնակչության շրջանում հիդրոոգերնութաբանական կանխատեսումների ծառայությունների հասանելիությունը ապահովելու նպատակով 20. Մշակել և ներդնել առողջապահական վաղ ազդարարման համակարգ, ներառյալ վերջինիս կառավարման և հաղորդակցության ընթացակարգերը 21. Մշակել առողջապահության առաջնային օղակների կլիմայի փոփոխությամբ պայմանավորված առողջական կանխարգելիչ և արձագանքման միջոցառումների տարեկան պլաններ 22. Միջոցներ ձեռնարկել սանիտարա-համաճարակային ծառայության կարողությունների և հասանելիության բարձրացման ուղղությամբ 23. Բնակչության իրազեկել համայնքի և դպրոցների ԱՌԿ պլանների վերաբերյալ և խթանել յուրաքանչյուրի մասնակցությունը այդ պլանների իրագործման հարցում՝ մասնավորապես կամավորների և երիտասարդների ներգրավմամբ 24. Մշակել հանրային առողջության պլանային մոնիթորինգի մեխանիզմ, հատկապես սեզոնային հիվանդությունների և համաճարակների բռնկումները կանխարգելելու նպատակով 25. Մշակել սցենարներ և նախատեսել այդ սցենարներն իրագործելու մեխանիզմներ երեխաների, հղի կանանց, կերակրող մայրերի, մանկահասակների թերսնումը կանխելու և սնուցում ապահովող սննդակարգին համապատասխան սննդամթերք ապահովելու նպատակով, եթե դրա կարիքն առաջանա 26. Նախաձեռնել քայլեր շտապօգնության ծառայության կարողությունների հզորացման համար, հաշվի առնելով ծառայության ծածկույթի մեծությունը /31 բնակավայր/ և ծառայության ներկայիս խնդիրների ծավալը
ԿԱՐԿՈՒՏ		ՖԻՆԱՆՍԱՆՏԵՍԱԿԱՆ
		27. Պայմաններ ապահովել գյուղատնտեսության արտադրանքի կլիմայական ռիսկերից ապահովագրումը խթանելու ուղղությամբ, ներառյալ պոտենցիալ շահառուների իրազեկվածության բարձրացման և խորհրդատվական ծառայությունների հասանելիության ուղղությամբ 28. Մշակել Ալավերդում բնորոշ /հաշվի առնելով պղնձաձուլարանի փակումից հետո առաջացած գործազրկության բարձր մակարդակը/ փոքր և միջին բիզնես մոդելներ, տնային տնտեսություններին, բացի տնամերձերից ստացվող համեստ եկամուտից, զբաղվածության այլ հնարավորություններ ստեղծելու նպատակով /տուրիզմի բնագավառում, օրինակ/ 29. Ապահովել կլիմայական ռիսկերին դիմակայելու նախաձեռնությունների ֆինանսավորման մեխանիզմների հասանելիություն/ներդնում, ներառյալ ռիսկերի նվազեցմանն ու հարմարվողականությանն ուղղված ձեռնարկումների ֆինանսական ապահովումը, ինչպես նաև փոխհատուցման և վարկային աղբյուրների հասանելիությունը
		ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ/ՆՈՐԱՐԱՐԱԿԱՆ
		30. Խթանել հակակարկտային ցանցերի կիրառումը տեխնոլոգիապես կիրառելի տարածքներում

ԵՐԱՇՏ ²⁴ ՍԱՍՏԻԿ ՇՈԳ ԿԱՐԿՈՒՏ ԱՌԱՏ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ ԳԵՏԻ ՎԱՐԱՐՈՒՄ / ՀԵՂԵՂՈՒՄ	ԳՅՈՒՂԱՏՆԱՅԻՆ ՊԹՅՈՒՆ	ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ	
		31.	Աշխատանքներ իրականացնել գյուղատնտեսությանը զբաղվող բնակչության շրջանում կլիմայի փոփոխությանը պայմանավորված վտանգների և գյուղատնտեսության վրա դրանց բացասական ազդեցությանը դիմակայելու միջոցների վերաբերյալ իմացության և իրազեկվածության բարձրացման նպատակով
		32.	2,3
		ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ/ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ	
		33.	Մշակել և ներդնել մեխանիզմներ բնակչության շրջանում հիդրոօդերևութաբանական կանխատեսումների և ագրո-օդերևութաբանական ծառայությունների հասանելիությունը ապահովելու նպատակով
		34.	Մշակել և ներդնել գյուղատնտեսությանը կլիմայական վտանգների ռիսկայնության մասին տեղեկացնող վաղ ազդարարման համակարգ, ներառյալ վերջինիս կառավարման և հաղորդակցության ընթացակարգերը
		35.	Միջոցներ ձեռնարկել անասնաբուժական և բուսասանիտարական ծառայությունների կարողությունները հզորացնելու և անհրաժեշտ դեղորայքով ապահովելու նպատակով
		36.	Վերանայել հողերի կառավարման պլանները, առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնելով վարելահողերի, խոտհարքների և արոտավայրերի պահպանմանը/վերականգնմանն ուղղված աշխատանքների վրա, մշակել արոտավայրերի օգտագործման և պահպանման միջոցառումների պլան՝ գերարածեցումը և եռոզացման պրոցեսները կանխելու նպատակով: Հնարավոր է, որ անհրաժեշտություն առաջանա այդ ուղղությամբ տեղական քաղաքականության մշակման, հողերի կատեգորիայի փոփոխման, զուգահեռ անդրադառնալով Ալավերդի քաղաքի ջրային ռեսուրսների կառավարման և գյուղատնտեսության հեռանկարների/զարգացման պլաններին
		37.	Պլանավորել և իրականացնել Ակներ թաղամասի դաշտամիջան ճանապարհների վերանորոգման ուղղությամբ, ներառյալ ճանապարհների երկայնքով կառուցվելիք ջրահեռացման համակարգը
		38.	Խթանել մեղվաբուծության զարգացումը, ապահովելով կլիմայի փոփոխությանը դիմակայելու մասնագիտական խորհրդատվության, հիվանդությունների կանխարգելման և բուժման անհրաժեշտ միջոցներով
		39.	Մշակել սցենարներ և նախատեսել այդ սցենարներն իրագործելու միջոցներ և մեխանիզմներ կլիմայական վտանգներից առաջացող աղետներին պատրաստվածության և արձագանքման կարողությունների հզորացման համար
		ՖԻՆԱՆՍԱՆՏԵՍԱԿԱՆ	
		40.	12-14
		41.	Ապահովել պետության կողմից գյուղատնտեսության զարգացմանն ուղղված դրամաշնորհների և թիրախային վարկերի, դրանց հետ կապված իրավական, իրավաբանական և ֆինանսական գործառնությունների վերաբերյալ խորհրդատվության և մասնագիտական օժանդակության հասանելիությունը
		42.	Գյուղատնտեսության զարգացման պլաններում նախատեսել աղետների ռիսկի նվազեցմանը և կլիմայի փոփոխության հարմարվողականությանն ուղղված լուծումները, գյուղատնտեսության ոլորտի զարգացման ֆինանսական ներդրումների արդյունավետությունը և «անվտանգությունը» ապահովելու նպատակով
		ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ/ՆՈՐԱՐԱՐԱԿԱՆ	
		43.	Ուսումնասիրել և առաջարկություններ մշակել ջրախնայող, ջրակուտակման և ջրօգտագործման, ինչպես նաև որոգման նորարարական տեխնոլոգիաների ներդրման նպատակով
		44.	Ուսումնասիրել երաշտադիմացկուն /չորադիմացկուն/ մշակաբույսերի և սորտերի ներդրման հնարավորությունները և աջակցել բնակչությանը սերմերի և տնկիների ձեռքբերման գործում, ապահովելով, միաժամանակ, այդ բուսատեսակներ մշակման հետ կապված մասնագիտական խորհրդատվություն
		45.	Աշխատանքներ նախատեսել նորամուծությունների նկատմամբ բնակչության հնարավոր «վախերն» ու հակազդումը հաղթահարելու համար

²⁴ Հարմարվողականության ռազմավարությունները կրկնվելու պարագայում, չկրկնվելու համար օգտագործված են արդեն սահմանված նույնական ռազմավարությունների համապատասխան համարները:

ԳԵՏԻ ՎԱՐԱՐՈՒՄ / ՀԵՂԵՂՈՒՄ		46. Սանահին կայարանում հակահեղեղային աշխատանքներ իրականացնել՝ ամրապնդել և բարձրացնել Դեբեդ գետի ափերը և պարբերաբար մաքրել գետի հունը, գետի վարարումից հնարավորինս նվազեցնելով ափամերձ տարածքների/տնամերձերի ջրածածկման ռիսկը 47. Հնարավորին չափով իրականացնել օգտագործվող ափամերձ հողատարածքների վերանախագծում, արգելապատնեշների կառուցում, հաշվի առնելով գետի վարարման հետ կապված ռիսկերը
ԵՐԱՇՏ ԱՌԱՏ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ	ՋՐԱՅԻՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ	ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ 48. Աշխատանքներ իրականացնել բնակչության շրջանում կլիմայի փոփոխությանը պայմանավորված վտանգների և ջրային ռեսուրսների վրա դրանց բացասական ազդեցությանը դիմակայելու միջոցների վերաբերյալ իմացության և իրազեկվածության բարձրացման և ջրի խնայողաբար օգտագործման մշակույթի ձևավորման նպատակով 49. 2,3 ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ/ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ 50. Ապահովել բնակչության շրջանում, մասնագիտացված կառույցներին և ոլորտի պատասխանատուներին հիդրոօդերևութաբանական կանխատեսումների և հիդրոլոգիական դիտարկումների տվյալների հասանելիությունը 51. Ապահովել վերգետնյա և ստորգետնյա ջրերի ծավալների փոփոխության վտանգավոր շեմին մոտենալու վաղ ազդարարման համակարգի արդյունավետ գործունեությունը 52. Եղանակային կանխատեսումներին և կլիմայի փոփոխության միտումներին համապատասխան վերանայել ջրային ռեսուրսների կառավարման քաղաքային պլանները, ներառյալ ոռոգման ցանցը և խմելու ջրի սնող խողովակաշարերի և ներքին ցանցի ողջ համակարգը 53. Դեբեդի հոսքի նվազեցման կամ աճի խնդիրները դիտարկել կլիմայի փոփոխության կանխատեսումների և Դեբեդի գետավազանային կառավարման պլանների համատեքստում, կատարելով, անհրաժեշտության դեպքում, համապատասխան ճշգրտումներ 54. Մշակել ռեզերվային պլաններ և, դրանց հնարավոր իրականացման պարագայում, ապահովել անհրաժեշտ կարողությունների առկայությունը 55. Ուսումնասիրել խմելու ջրի համակարգի ֆիզիկական վիճակը և կառավարման արդյունավետությունը, գնահատելով, միաժամանակ, կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցության իրական չափը խմելու ջրի սակավության գործում ՖԻՆԱՆՍԱՆՏԵՍԱԿԱՆ 56. 14 57. Ուսումնասիրել և քաղաքի տարեկան բյուջեում միջոցներ նախատեսել դաշտամիջյան ճանապարհների ջրահեռացումն ապահովելու և արոտավայրերը խմոցներով ապահովելու համար ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ/ՆՈՐԱՐԱՐԱԿԱՆ 58. 28, ներառյալ դաշտամիջյան ճանապարհների ջրահեռացման և արոտավայրերում խմոցների ապահովման հարցերը
ԱՌԱՏ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ ՍԵԼԱՎ ՈՒԺԵՂ ՔԱՄԻՆԵՐ ՔԱՐԱԹԱՓՈՒՄ	ԲՆԱԿԱՅՈՒՆԵՐ ԵՎ ԵՆԹԱԿԱՌԱՅԻՄՔՆԵՐ	ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ 59. Աշխատանքներ իրականացնել բնակչության շրջանում կլիմայի փոփոխությանը պայմանավորված վտանգների, տնային տնտեսությունների, քաղաքային ենթակառուցվածքների և շրջակա միջավայրի վրա դրանց հնարավոր ազդեցության, նաև համապատասխան անվտանգության վարքականոնների վերաբերյալ: Ապահովել սեյսմիկ վտանգի տակ գտնվող բնակչության իրազեկվածությունը տարիանման պլանների, այդ պլանների իրագործման պատասխանատուների և, այդ պարագայում, բնակիչների անելիքների վերաբերյալ: 60. 2,3 61. Խթանել արագ արձագանքման և առաջին օգնության կամավորական խմբերի ստեղծումը երիտասարդների ներգրավմամբ, համագործակցելով ԱԻՆ փրկարար ծառայության մարզային վարչության և Հայկական Կարմիր խաչի համապատասխան ծառայությունների հետ:

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՆԱԿԱՆ/ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ	
	62. Ապահովել հիդրոոդերևութաբանական և հիդրոլոգիական տեղեկատվության հասանելիությունը բնակչության և պատկան մարմինների շրջանում: 63. Մասնագիտական մանրամասն ուսումնասիրություն իրականացնել քաղաքի ջրահեռացման համակարգի և կոյուղու վիճակի վերաբերյալ և ձևավորել համակարգի/կոյուղու թարմացման/վերակառուցման պլան, այն ներառելով քաղաքի զարգացման և համապատասխան ծառայությունների տարեկան պլաններում: Միաժամանակ, ուսումնասիրել և առաջարկություններ ներկայացնել Ալավերդու կոյուղու մաքրման կայանը վերագործարկելու համար /օրական 20 հազար մետր խորանարդ հզորությամբ կայանը չի գործում 90-ների կեսերից և գտնվում է խարխուլ վիճակում/: 64. Ձեռնարկել սելավատարների վիճակի ամենամյա մոնիթորինգի և մաքրման աշխատանքներ Ալավերդու սելավալտանգ թաղամասերում, ներառյալ Սանահին գյուղը: 65. Հաշվառել և ուսումնասիրել բնակելի շենքերի հարևանությամբ գտնվող, շենքերին և բնակչությանը վտանգ ներկայացնող ծառերի վիճակը: Մշակել դրանցից անվտանգ ազատվելու տեխնիկական պայմանները և աշխատանքների պլանները, նաև աշխատանքների իրականացման առաջնահերթությունը ըստ ռիսկայնության աստիճանի: Նախատեսել հրշեջ ծորակների /հիդրանտների/ տեղադրում՝ էլեկտրական լարերի վնասումից հնարավոր հրդեհների տարածումը կանխելու նպատակով: 66. Շարունակել բազմաբնակարան շենքերի և հաստատությունների տանիքների նորոգման/նորացման աշխատանքները /կրում է պլանային բնույթ և ներկայումս իրականացվում է միջոցների հասանելիության չափով/, առաջնահերթությունը տալով ազդեցիկներով պատված տանիքներին: 67. Հաշվառել սեփականաշնորհված բայց չօգտագործվող կիսաքանդ/ոչ բարվոք վիճակում գտնվող շենքերն ու արտադրական շինությունները, ուսումնասիրել դրանց ֆիզիկական վիճակը և վթարայնության աստիճանը, մասնավորապես, բնական վտանգավոր երևույթների ազդեցության տեսանկյունից, ուսումնասիրել դրանց շահագործման/լիկվիդացիայի հեռանկարներն ու համապատասխան իրավական և վարչական հնարավոր մեխանիզմները՝ հաշվի առնելով թե՛ սեփականատերերի իրավունքները և թե՛ քաղաքին և բնակչությանը հասցվող վնասը: 68. Մշակել և համապատասխան առյուծաներին ներկայացնել նման շենք-շինությունների ուտիլիզացիայի հայեցակարգ, ելնելով քաղաքի հեռանկարային զարգացման և բարեկարգման պլաններից: Այս համատեքստում, կարող է լուծվել նաև քաղաքի օդի աղտոտվածության խնդիրը /ըստ ՇՄՆ հիդրոոդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոնի /ՀՄԿ/ 2021 թվականի տվյալների, Ալավերդի քաղաքում փոշու կոնցենտրացիան տարվա գրեթե բոլոր ամիսներին բավականին բարձր է թույլատրելի սահմանաչափից, http://www.armmonitoring.am/page/5/ :/: 69. Մասնագետների ներգրավմամբ աշխատանքներ ձեռնարկել Մադան գետակի հանքարդյունաբերության մնացորդներով Դեբեդի ջրի աղտոտման խնդիրը վերհանելու և Դեբեդի առափնյա տարածքները ոռոգելու վնասը գնահատելու նպատակով: Համաձայն ՀՀ տարածքում մակերևութային ջրերի որակի ՇՄՆ ՀՄԿ 2020 թվականի ամփոփագրի, Դեբեդի ջրի որակը Մարց գետի թափման կետից մինչև սահման գնահատվել է անբավարար /4-րդ դաս/, http://www.armmonitoring.am/public/admin/ckfinder/userfiles/files/ampopag/Water%20report%202020.pdf : Սակայն, քաղաքի համար էական նշանակություն կունենա ավելի հստակ հասկանալու Մադանի ներդրումը այս հարցում՝ հետագա անելիքներն ու ձեռնարկվող միջոցներն ավելի արդյունավետ կազմակերպելու առումով: 70. Ուսումնասիրել և մասնագիտական եզրակացություն ներկայացնել քարաթափման ռիսկերի նվազեցման աշխատանքներն իրականացնելու առաջնահերթությունների և տեխնիկական լուծումների վերաբերյալ: Իրականացնել կլիմայական կանխատեսումներով ուղղորդված քարաթափման ռիսկի գնահատում և առաջնահերթ գործողությունների պլանավորում: Առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնել Ալավերդի-Աբրի ճանապարհին սպառնացող մեծ ժայռաբեկորի վնասագերծման խնդրին /վերջինիս քաշը, ըստ որոշ գնահատականների, կազմում է մոտ 50 տոննա/:
	ՖԻՆԱՆՍԱ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
	71. Միջոցներ ձեռնարկել քաղաքի համապատասխան ծառայություններին անհրաժեշտ մասնագիտական խորհրդատվությանը, նյութական և տեխնիկական միջոցներով ապահովելու նպատակով: 72. 14
	ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ/ՆՈՐՄԱՐԱԿԱՆ

		73. Դիտարկել քաղաքի կոյուղաջրերի մաքրման համար կենսաբանական մաքրման տեխնոլոգիաներ օգտագործելու հնարավորությունը, նախկին կայանը վերագործարկելու փոխարեն: Նման տեխնոլոգիաների կիրառմամբ կարելի որոշ չափով լուծել նաև տնամերձերի և այգիների ոռոգման հարցը: 74. Ոռոգման ցանցի բացակայության պայմաններում /խոսքը գյուղնշանակության հողերի մասին է/ առաջարկվում է խթանել ոռոգման ժամանակակից ջրախնայող տեխնոլոգիաների կիրառումը: Այդ նպատակի համար, մասնագետների մասնակցությամբ, հարկավոր է գույքագրել այն տարածքները, որտեղ նման տեխնոլոգիաները կիրառելի են և արդյունավետ, և առաջարկել մի քանի մոդելային լուծումներ բնակչությանը ներկայացնելու և մասնագիտական խորհրդատվություն ապահովելու նպատակով: Անհրաժեշտ կլինի նաև տրամադրել յուրաքանչյուր մոդելի կիրառման արդյունավետության հիմնավորում՝ ֆինանսական ներդրումների և սպասելիքների առումով: 75. Ուսումնասիրել և մշակել արոտավայրերում, ըստ կոնկրետ տարածքների, խմոցների և ջրակուտակման այլ միավորների ստեղծմանը, կամ ջրի խնայողաբար օգտագործմանը և կորուստների նվազեցմանն ուղղված աշխատանքային պլաններ, հիմնավորելով այս կամ այն լուծման անհրաժեշտությունն ու արդյունավետությունը:
ԱՌԱՏ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ ՍԱՍՏԻԿ ՇՈԳ ԵՐԱՇՏ ԲՈՒՍԱԾԱԾԱԿ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ԵՎ ԱՆԱՏԱՌԱՅԻՆ ՀՐԴԵՀՆԵՐ	ՀԲՈՍԱԶՐԶՈՒԹՅՈՒՆ	ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ 76. Կազմակերպել կլիմայական վտանգների և կլիմայի փոփոխության մասին զբոսաշրջության ոլորտի ներկայացուցիչների ուսուցում, ներկայացնելով Ալավերդի քաղաքին բնորոշ կլիմայական ռիսկերը, դրանց հնարավոր ազդեցությունը զբոսաշրջության վրա և զբոսաշրջության բիզնեսի այդ ազդեցությանը դիմակայելու սկզբունքները: Առանձին ուշադրություն դարձնել ընտանեկան հյուրատների և հասարակական սննդի օբյեկտների ներկայացուցիչների ներգրավմանը: 77. 2,3 ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆԱԿԱՆ/ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ 78. Կազմակերպել կլիմայական վտանգների և կլիմայի փոփոխության մասին զբոսաշրջության ոլորտի ներկայացուցիչների ուսուցում, ներկայացնելով Ալավերդի քաղաքին բնորոշ կլիմայական ռիսկերը, դրանց հնարավոր ազդեցությունը զբոսաշրջության վրա և զբոսաշրջության բիզնեսի այդ ազդեցությանը դիմակայելու սկզբունքները: Առանձին ուշադրություն դարձնել ընտանեկան հյուրատների և հասարակական սննդի օբյեկտների ներկայացուցիչների ներգրավմանը: 79. Մշակել և կազմակերպություններին տրամադրել /տեղադրել համայնքապետարանի կայքում/ նախապես ուսումնասիրված անվտանգ երթուղիների և այլընտրանքային ուղիների վերաբերյալ տեղեկատվություն/ուղեցույց 80. Ուսումնասիրել զբոսաշրջային անվտանգ երթուղիների/արահետների և օժանդակ ենթակառուցվածքների կառուցման հնարավորությունները և մշակել համապատասխան նախագծեր և աշխատանքային պլաններ 81. Ստեղծել տուրիզմին աջակցող քաղաքային խորհրդատվական պորտալ, օգտագործել մասնավոր սեկտորի և երիտասարդ կամավորական խմբերի ուժերը 82. Տարվա շոգ եղանակներին զբոսաշրջությանը սպասարկող կազմակերպություններում իրականացնել սննդի որակի և սանիտարահիգիենիկ պայմանների պարբերական մոնիթորինգ, արդյունքների մասին տեղեկությունները հասանելի դարձնելով բոլոր շահագրգիռ կողմերին 83. Մասնագետների օգնությամբ, մշակել և ներդնել զբոսաշրջիկների և ոլորտի ներկայացուցիչների համար անվտանգության և անվտանգ վարքականոսների, առաջին օգնության հիմունքների և փրկարարական տարրական հմտությունների ուղեցույցներ: 84. Մշակել և ներդնել մեխանիզմներ համայնքային լեռնափրկարարական կամավորական խմբեր ձևավորելու համար: Մշակել այդ կամավորների ԱԻՆ-ի կողմից արտոնագրման կարգը: Հրոսաշրջիկների անվտանգությունը ապահովելու նպատակով, զբոսաշրջային կազմակերպություններին առաջարկել պայմանագրային հիմունքներով համագործակցել կամավոր փրկարարների հետ: Գերադասելի կլինի, որ այս համագործակցությունը ֆորմալ ամրագրում ստանա կառավարության կողմից: ՖԻՆԱՆՍԱՆՏՆՏԵՍԱԿԱՆ 85. Խթանել զբոսաշրջային բիզնեսի ապահովագրության ներդրման աշխատանքները, ոլորտի տեղական ներկայացուցիչներին տրամադրելով անհրաժեշտ խորհրդատվություն և աջակցություն 86. Տեղական զբոսաշրջությունը խթանելու նպատակով, ապահովել առկա ֆինանսական մեխանիզմների վերաբերյալ բնակչության իրազեկվածությունը 87. Նախատեսել զբոսաշրջային ճանապարհների և ենթակառուցվածքների կառուցումն ապահովող ֆինանսավորման հնարավոր մեխանիզմները

ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ/ՆՈՐԱՐԱՐԱԿԱՆ		
		88. Մասնագետների ներգրավմամբ մշակել, որպես փոքր և միջին բիզնես նախագծեր, այլընտրանքային զբոսաշրջության /մշակութային, էքստրեմալ, հոգևոր, կուլինարական և այլն/ կլիմայագայուն մոդելային փաթեթներ՝ զբոսաշրջությամբ զբաղվելը բնակչության համար գրավիչ դարձնելու նպատակով 89. Առաջարկվող զբոսաշրջության քաղաքային խորհրդատվական պորտալի հնարավորություններն օգտագործել զբոսաշրջության բիզնես մարկետինգի և նախաձեռնությունների օժանդակման համար, ներառյալ ֆինանսական աջակցության ֆոնդերի ստեղծումը

Կատարված աշխատանքի արդյունքները 2021թ. **նոյեմբերի 16-17-ին** ներկայացվեցին քաղաքային ակտիվին և ղեկավարությանը, ոլորտ առ ոլորտ քննարկելով բացահայտված ռիսկերը և ներկայացնելով հարմարվողականության համապատասխան առաջարկները: Ստորև թվարկված են կլիմայի փոփոխության տեսանկյունից այն ռիսկերը, որոնք երկար քննարկումներից հետո մասնակիցները համաձայնեցին ընդունել որպես Ալավերդի քաղաքի համար առաջնային լուծում պահանջող:

Ջրային ռեսուրսներ – խմելու և ոռոգման ջրի սակավություն.

37. Եղանակային կանխատեսումներին և կլիմայի փոփոխության միտումներին համապատասխան վերանայել ջրային ռեսուրսների կառավարման քաղաքային պլանները, ներառյալ ոռոգման ցանցը և խմելու ջրի սնող խողովակաշարերի և ներքին ցանցի ողջ համակարգը:
40. Ուսումնասիրել խմելու ջրի համակարգի ֆիզիկական վիճակը և կառավարման արդյունավետությունը, գնահատելով, միաժամանակ, կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցության իրական չափը խմելու ջրի սակավության գործում:
59. Ոռոգման ցանցի բացակայության պայմաններում /խոսքը գյուղնշանակության հողերի մասին է/ առաջարկվում է խթանել ոռոգման ժամանակակից ջրախնայող տեխնոլոգիաների կիրառումը: Այդ նպատակի համար, մասնագետների մասնակցությամբ, հարկավոր է գույքագրել այն տարածքները, որտեղ նման տեխնոլոգիաները կիրառելի են և արդյունավետ, և առաջարկել մի քանի մոդելային լուծումներ բնակչությանը ներկայացնելու և մասնագիտական խորհրդատվություն ապահովելու նպատակով: Անհրաժեշտ կլինի նաև տրամադրել յուրաքանչյուր մոդելի կիրառման արդյունավետության հիմնավորում՝ ֆինանսական ներդրումների և սպասելիքների առումով:

Գյուղատնտեսություն – գյուղնշանակության հողերի դեգրադացում.

21. Վերանայել հողերի կառավարման պլանները, առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնելով վարելահողերի, խոտհարքների և արոտավայրերի պահպանմանը/վերականգնմանն ուղղված աշխատանքների վրա, մշակել արոտավայրերի օգտագործման և պահպանման միջոցառումների պլան՝ գերարաձեցումը և էռոզացման պրոցեսները կանխելու նպատակով: Հնարավոր է, որ

անհրաժեշտություն առաջանա այդ ուղղությամբ տեղական քաղաքականության մշակման, հողերի կատեգորիայի փոփոխման, զուգահեռ անդրադառնալով **Ալավերդի քաղաքի** ջրային ռեսուրսների կառավարման և գյուղատնտեսության հեռանկարների/զարգացման պլաններին:

Բնակավայրեր և ենթակառուցվածքներ – կոյուղու անբավարար վիճակ, քարաթափում,

48. Մասնագիտական մանրամասն ուսումնասիրություն իրականացնել քաղաքի ջրահեռացման համակարգի և կոյուղու վիճակի վերաբերյալ և ձևավորել համակարգի/կոյուղու թարմացման/վերակառուցման պլան, այն ներառելով քաղաքի զարգացման և համապատասխան ծառայությունների տարեկան պլաններում: Միաժամանակ, ուսումնասիրել և առաջարկություններ ներկայացնել Ալավերդու կոյուղու մաքրման կայանը վերագործարկելու համար /օրական 20 հազար մետր խորանարդ հզորությամբ կայանը չի գործում 90-ների կեսերից և գտնվում է խարխուլ վիճակում/:
50. Հաշվառել և ուսումնասիրել բնակելի շենքերի հարևանությամբ գտնվող, շենքերին և բնակչությանը վտանգ ներկայացնող ծառերի վիճակը: Մշակել դրանցից անվտանգ ազատվելու տեխնիկական պայմանները և աշխատանքների պլանները, նաև աշխատանքների իրականացման առաջնահերթությունը ըստ ռիսկայնության աստիճանի: Նախատեսել հրշեջ ծորակների /հիդրանտների/ տեղադրում՝ էլեկտրական լարերի վնասումից հնարավոր հրդեհների տարածումը կանխելու նպատակով:
55. Ուսումնասիրել և մասնագիտական եզրակացություն ներկայացնել քարաթափման ռիսկերի նվազեցման աշխատանքներն իրականացնելու առաջնահերթությունների և տեխնիկական լուծումների վերաբերյալ: Իրականացնել կլիմայական կանխատեսումներով ուղղորդված քարաթափման ռիսկի գնահատում և առաջնահերթ գործողությունների պլանավորում: Առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնել Ալավերդի-Աքորի ճանապարհին սպառնացող մեծ ժայռաբեկորի վնասազերծման խնդրին /վերջինիս քաշը, ըստ որոշ գնահատականների, կազմում է մոտ 50 տոննա/:
58. Դիտարկել քաղաքի կոյուղաջրերի մաքրման համար կենսաբանական մաքրման տեխնոլոգիաներ օգտագործելու հնարավորությունը, նախկին կայանը վերագործարկելու փոխարեն: Նման տեխնոլոգիաների կիրառմամբ կարելի որոշ չափով լուծել նաև տնամերձերի և այգիների ոռոգման հարցը:
90. Հաշվառել սեփականաշնորհված բայց չօգտագործվող կիսաքանդ/ոչ բարվոք վիճակում գտնվող շենքերն ու արտադրական շինությունները, ուսումնասիրել դրանց ֆիզիկական վիճակը և վթարայնության աստիճանը, մասնավորապես, բնական վտանգավոր երևույթների ազդեցության տեսանկյունից, ուսումնասիրել դրանց շահագործման/լիկվիդացիայի հեռանկարներն ու համապատասխան իրավական և վարչական հնարավոր մեխանիզմները՝ հաշվի առնելով թե՛ սեփականատերերի իրավունքները և թե՛ քաղաքին և բնակչությանը հասցվող վնասը:

91. Մշակել և համապատասխան ատյաններին ներկայացնել նման շենք-շինությունների ուտիլիզացիայի հայեցակարգ, ելնելով քաղաքի հեռանկարային զարգացման և բարեկարգման պլաններից: Այս համատեքստում, կարող է լուծվել նաև քաղաքի օդի աղտոտվածության խնդիրը /ըստ ՇՄՆ հիդրոօդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոնի /ՀՄԿ/ 2021 թվականի տվյալների, Ալավերդի քաղաքում փոշու կոնցենտրացիան տարվա գրեթե բոլոր ամիսներին բավականին բարձր է թույլատրելի սահմանաչափից, <http://www.armmonitoring.am/page/5> /:

IV.3.3. Թումանյան խոշորացված համայնքի կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության հնարավոր ռազմավարություններ ըստ կլիմայի փոփոխության նկատմամբ խոցելի ոլորտների

Ստորև բերված են Թումանյան խոշորացված համայնքում կլիմայական ռիսկերի գնահատման արդյունքների վրա հիմնված հարմարվողականության առաջարկություններ: Ալավերդու օրինակով, ռիսկերի գնահատման բուն գործընթացը չի ներկայացված, քանի որ կիրառվել նույն վերլուծական գործիքակազմը՝ թե տրամաբանության և թե օգտագործված տեխնիկական միջոցների առումով (բնականաբար, հիմնվելով Թումանյան համայնքի տվյալների վրա): Նաև, առաջարկությունները ներկայացված է այլ ձևաչափով (ի տարբերություն Ալավերդու դեպքին), որպես այլընտրանք, ինչը հետագայում թույլ կտա ուսումնասիրվող համայնքների ղեկավարությանը կիրառել իրենց համար ավելի ընկալելի և նախընտրելի տարբերակը:

ՄԱՐԴՈՒ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅԱՆԸ ՍՊԱՌՆԱՑՈՂ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐ ԵՎ ԱՅԴ ՌԻՍԿԵՐԻՆ ԴԻՄԱԿԱՅԵԼՈՒ ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

#	ՎՏԱՆԳ	ՌԻՍԿ	ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԲՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌԸ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
	A	B	C	D
1.	ԵՐԱՇՏ	Թերսնում	Բերքի/եկամուտի կորուստ	Ռիսկի փոխանցում/բերքի ապահովագրություն
2.				Բնակչության իրազեկվածության մակարդակի բարձրացում, հատկապես երեխաների, հղի կանանց, կերակրող մայրերի սննդակարգի վերաբերյալ
3.				Հիդրոօդերևութաբանական ագրոժառայությունների հասանելիության ապահովում /Բնապահպանության

				նախարարության հիդրոտեխնիկականության և մոնիթորինգի կենտրոն/
4.				Ջրի խնայողության նոր տեխնոլոգիաների և երաշտադիմացկուն մշակաբույսերի ներդնում
5.		Թունավորում	Կաթնամթերքի պահպանման և պահեստավորման խնդիր	Արոտավայրեր տանող և դաշտամիջյան ճանապարհների վերանորոգում
6.				Կաթի մթերման արդյունավետ մեխանիզմների ստեղծում
7.		Սանիտարա-հիգիենիկ վիճակի վատթարացում	Խմելու ջրի անբավարար կառավարում	Խմելու ջրի մատակարարման ցանցի նորոգում, մաքրման համակարգի տեղադրում /կենսաբանական կամ քիմիական/
8.			Բուժկետերի ²⁵ և բուժօժանոթայությունների անբարվոք վիճակ ²⁶	Թումանյանի բժշկական կենտրոնում և համայնքի 6 բնակավայրերի բուժկետերում լուծել մաքուր ջրի մատակարարման, մշտական հոսանքի և սանհանգույցի հարցը
9.				Քարինջ, Մարց, Ահնիձոր և Աթան բնակավայրերում բուժկետերը վերանորոգել
10.				Ամառվա տաք եղանակներին համայնքի բնակչության առավել խոցելի խավերի համար կազմակերպել առողջության շարժական մոնիթորինգի ծառայություն /բնակավայրերի պլանավորված այցեր/
11.				Մարցում նախադպրոցական հասակի երեխաների կազմակերպված ուսուցման, ֆիզիկական զարգացման և խնամքի պատշաճ պայմանների ստեղծում /մանկապարտեզ կամ նման մի կառույց գոյություն չունի, որտեղ ուշադրության կենտրոնում կլինեն նաև ծայրահեղ եղանակային պայմաններում երեխաների առողջական վիճակը/

²⁵ Բուժկետերի անբարվոք վիճակ, ջրագծի և սանհանգույցի, հոսանքի բացակայություն, դեղատան բացակայություն

²⁶ Բուժօժանոթայությունների ոչ բավարար մատուցում/հասանելիություն, շտապօգնության ծառայության հասանելիության խնդիր

12.				Համայնքում կազմակերպել արագ արձագանքման և առաջին օգնության կամավորական թիմ /առաջարկվում է տեղակայել Լորուտի բուժկետի տարածքում, բուժկետին կից, կարողությունը առկա է/
13.				Կլիմայի փոփոխությամբ պայմանավորված համայնքային /մարզային/ բուժճառայությունների պլանավորում
14.	ԿԱՐԿՈՒՏ	Թերսնում	Բերքի/եկամուտի կորուստ	Նույնը, ինչ D1-D3 կետերում
15.	ՍԱՍՏԻԿ ՇՈԳ	Արևահարություն, հատկապես երեխաների մոտ, աղիքային ինֆեկցիաների և սրտանոթային / հիպերտոնիկ հիվանդությունների աճ	Խմելու ջրի անբավարար կառավարում	Նույնը, ինչ D7 կետում
			Բուժկետերի և բուժճառայությունների անբարվոք վիճակ	Նույնը, ինչ D1-D3 կետերում
16.	ՈՒԺԵՂ ՔԱՄԻՆԵՐ	Կյանքի սպառնալիք	Վնասված տանիքների մասեր	Քարինջ, Շամուտ, Ահնիձոր, Աթան – տանիքների վերանորոգում/ամրացում
17.			Էլեկտրասյուների ընկնելու/էլեկտրալարերի վնասվելու վտանգ	Կրող էլեկտրասյուների փոխարինում, Շամուտում վտանգ հանդիսացող բարձրավոլտ էլեկտրասյուների տեղափոխում /լարերը կախված են բնակելի տների տանիքների վրա/
18.			Բուժկետերի և բուժճառայությունների անբարվոք վիճակ	Նույնը, ինչ D1-D3 կետերում
19.	ՔԱՐԱԹԱՓՈՒՄ	Կյանքի սպառնալիք	Բնակավայրերն իրար կապող ճանապարհների անբարվոք վիճակ:	Արհեստական քարաթափում ճանապարհների առավել վտանգավոր հատվածներում
20.	ՍՈՂԱՆՔ	Կյանքի սպառնալիք	Ակտիվ սողանքային մարմին	Աթան – բնակավայր տանող շրջանցող ճանապարհի նորոգում /գյուղի հին ճանապարհը/

21.			Բուժկետերի և բուժօժանոթությունների անբարվոք վիճակ	Նույնը, ինչ D1-D3 կետերում
22.	ՍԵԼԱՎ	Սանիտարահիգիենիկ վիճակի վատթարացում	Ոչ լիարժեք ջրահեռացման համակարգ, կոյուղու անբարվոք վիճակ	Թումանյանում բարելավել սելավատարը/ջրահեռացման համակարգը
23.				Կոյուղու վերակառուցում/վերագործարկում

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆԸ ՍՊԱՌՆԱՑՈՂ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐ ԵՎ ԱՅԴ ՌԻՍԿԵՐԻՆ ԴԻՄԱԿԱՅԵԼՈՒ ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

#	ՎՏԱՆԳ	ՌԻՍԿ	ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԲՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
	A	B	C	D
24.	ԵՐԱՇՏ	Հողերի դեգրադացիա, վարելահողերը չեն օգտագործվում, վերածվել են խոտհարքների	Չորային եղանակների պարագայում ոռոգման խնդիր է առաջանում: Ոռոգման համակարգ չկա /նախկինում ոռոգելի հողեր չեն եղել/:	Հողերի կայուն կառավարում
25.				Բնակչության իրազեկվածության մակարդակի բարձրացում, հողագործության, ագրոտեխնիկայի և մելիորացիայի մասնագիտական խորհրդատվություն կազմակերպում
26.				Ջրի խնայողության և ոռոգման նոր տեխնոլոգիաների և երաշտադիմացկուն մշակաբույսերի ներդնում
27.		Խոտհարքների տապաստանացում	Խափանվում է խոտի բնական աճը, բերքատվությունը անկում է ապրում:	Նույնը, ինչ D2 կետում
28.			Չորային եղանակի պատճառով խոտը արագ չորանում է, չեն հասցնում հավաքել, գյուղատեխնիկայի քանակը չի բավարարում:	Հիդրոտեքնոլոգաբանական ագրոժառայությունների հասանելիության ապահովում /Բնապահպանության նախարարության հիդրոտեքնոլոգաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն/

			Ստեղծել համայնքային գյուղտեխնիկայի պարկ /Մարցում գործում է համայնքային տրանսպորտի և տեխնիկայի պարկ, կարելի է ընդլայնել պակասող գյուղտեխնիկայով/
29.		Մեծ քանակով ձիերի անկառավարելի երամակները արմատահան են անում խոտը, խորացնում են խոտհարքների տապաստանացումը:	Համայնքում փաստորեն տարածված է ոչ ֆորմալ ծիաբուծությունը: Հնարավոր է արդյունաբերական ծիաբուծության կառավարելի համակարգ ստեղծել:
30.		Դաշտամիջյան ճանապարհների մեծ մասը անանցանելի է:	Արոտավայրեր տանող և դաշտամիջյան ճանապարհների վերանորոգում
31.	Բուսաբուծության, մշակաբույսերի, առկա այգիների /հիմնականում տնամերձերում/ պահպանության, պաշտպանության, վերարտադրության սպառնալիք:	Այգեգործությամբ զբաղվելու մոտիվացված չեն, ռիսկային է և աշխատատար:	Նույնը, ինչ D2 կետում, նաև այգիների ապահովագրություն
32.		Ոռոգման խնդիր է առաջանում: Նախկինում ունեցած այգիները ոռոգելի չեն եղել:	Նույնը, ինչ D3 կետում
		Նախկին այգիների տարածքները մաս-մաս սեփականաշնորհվել են և բաժանված են մեծ քանակությամբ սեփականատերերի: Որևէ կոոպերացիան քիչ հավանական է համարվում:	Մասնագիտական խորհրդատվություն արդյունավետ կոոպերացիայի ժամանակակից մոտեցումների վերաբերյալ
33.	Խմելու ջրի սակավություն սնող աղբյուրների	Շատ բնակավայրերում տնամերձերի և անասունների խմելու համար օգտագործվում է խմելու ջուրը, ինչը նույնպես	Խմելու ջրի ցանցի վերանորոգում, մաքրման համակարգի և կայուն կառավարման մեխանիզմների ներդնում:

		ցամաքման պատճառով:	խմելու ջրի նվազեցման պատճառ է դառնում:	
34.		Անասնազխաքանակի նվազում:	Անասնակերի թանկացում	«Սմարթ անասնագույների» կիրառում
			Անասունների մորթը խնդրահարույց է, սպանդանոցը հասանելի և արդյունավետ չէ, բակային մորթ է իրականացվում, ինչն արգելված է: Մոտակա սպանդանոցը Օձունում է:	Առաջարկվում է համալիր լուծում համայնքային մսամթերման գրասենյակի ստեղծումով, որպես ՀՈԱԿ: Այն ունենալու է ժամանակակից սպանդանոցային լիարժեք ծառայություններ մատուցելու հնարավորություն, ինչպես նաև իր վրա է վերցնելու առաքման ողջ հոգսը: Մարցում առկա է համայնքային տարածք և կիսաքանդ գոմ, որը կարելի է վերականգնել և օգտագործել այս նպատակի համար: Հնարավոր է գործարկել նաև մասնավոր-հանրային համագործակցության մոտեցումները:
			Առաքման խնդիրը նույնպես լուրջ է:	
35.		Սննդի անվտանգության հարցեր:	Գյուղմթերքների արտադրության անկում բերքի կորստի պատճառով	Համայնքային պահեստավորման, առաքման և առևտրի բազայի ստեղծում
			Պահեստավորման և առաքման խնդիրներ	
			Գյուղմթերքների ժամանակակից տեխնոլոգիական կարողությունների բացակայություն	Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման նախաձեռնում, գյուղմթերքների և պահածոների փոքր ձեռնարկությունների ստեղծում
36.		Մեղվաբուծություն . մեղրի բերքի անկում	Բույսերի ծաղկման շրջանի տեղաշարժի պատճառով առաջանում է մեղունների հիվանդությունների աճ, մեղվաընտանիքների կորուստ և բերքի նվազում	Մեղվաբուծության մեջ մեղունների հիվանդությունների բուժման ժամանակակից մեթոդների և նոր կենսաբանական դեղամիջոցների կիրառման վերաբերյալ խորհրդատվության և փորձի փոխանակման կազմակերպում

37.		Ջրային ռեսուրսի նվազման և հասանելիության սպառնալիք, արոտավայրերում խմոցների խնդիր է առաջանում	Չորային եղանակ, սակավաջրություն	Արոտավայրերում խմոցների ստեղծում, մասնավորապես Ահնիձորում :
			Եղած ջրերի անարդյունավետ օգտագործում	Քարինջում ուսումնասիրել եղած ջրային պաշարների արդյունավետ օգտագործման հնարավորությունները ոռոգման համակարգ կառուցելու համար: Նախադրյալներ և պաշարներ կան, հնարավոր է ջրի առկա կորուստը կանխել:
38.	ԿԱՐԿՈՒՏ	Բերքի/եկամուտի կորուստ	Հակակարկտային արդյունավետ համակարգի բացակայություն	Հիդրոտեքնոլոգաբանական ագրոծառայությունների հասանելիության ապահովում /Բնապահպանության նախարարության հիդրոտեքնոլոգաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն/
				Հակակարկտային արդյունավետ համակարգի ներդնում /օրինակ, հակակարկտային ցանցեր/
				Ռիսկի փոխանցում/ապահովագրություն
39.	ԳԵՏԻ ՎԱՐԱՐՈՒՄ, ՀԵՂԵՂՈՒՄ	Շենքերի, շինությունների և տարածքների ջրածածկում, վնասում	Թումանյանում վտանգի տակ են Դեբեդի առափնյա տնամերձերը, հողատարածքները, արտադրական և առևտրային ձեռնարկությունները:	Գետի հունի մաքրման և ափապաշտպան միջոցառումների իրագործում, ներդնել գետավազանային կայուն կառավարման սկզբունքները /Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն/: Թումանյանում բնակիչները Դեբեդի առափնյա տարածքներում ձկնաբուծության զարգացման հեռանկար են տեսնում: Միևնույն ժամանակ ուսումնասիրված չէ ձկնաբուծության հետ կապված շրջակա միջավայրին հասցվող հնարավոր վտանգների և գետի էկոհամակարգի պահպանման հարցերը: Ուսումնասիրված չէ նաև սելավային վտանգի և հեղեղումների, գետի ջրի վերաօգտագործման ու վերաշրջանառության,

				էկոհամակարգերի պահպանության համագործընթացություններից բխող ռիսկերը:
40.			Լորուտում վտանգված է ամառանոցային արոտավայր տանող կամուրջը, մարդկանց և անասուններին վնաս կարող է հասցվել:	Կամրջի ամրացման աշխատանքների իրականացում

ՋՐԱՅԻՆ ՌԵՍՈՒՐՍԵՐԻՆ ՍՊԱՌՆԱՑՈՂ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐ ԵՎ ԱՅԴ ՌԻՍԿԵՐԻՆ ԴԻՄԱԿԱՅԵԼՈՒ ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

#	ՎՏԱՆԳ	ՌԻՍԿ	ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԲՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌԸ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
	A	B	C	D
41.	ԵՐԱՇՏ	Սակավաջրություն, ոռոգման ջրի պակաս	Ջրային պաշարների ոչ արդյունավետ օգտագործում	Ջրախնայող և ոռոգման ժամանակակից տեխնոլոգիաների ներդրում, ջրակուտակման պահուստների ստեղծում
42.				Համայնքի ջրային ռեսուրսների ճգնաժամային կառավարման հայեցակարգի և, վատագույն սցենարների վրա հիմնված, ռեզերվային պլանների կազմում
43.				Քարինջում ոռոգման համակարգի կառուցում, օգտագործելով առկա տեխնիկական ջրի պաշարները
44.		Խմելու ջրի պակասություն		Խմելու ջրի համայնքային ցանցի արդյունավետ կառավարման համակարգի մշակում և ներդրում, ներքին բաշխման ցանցի վերանայում և կարգավորում/վերահսկում, ջրակուտակման ավազանների և խողովակաշարի թարմացում/նորոգում

45.	ՍԵԼԱՎ	Անորակ խմելու ջրի սպառնալիք	Խմելու ջրի համակարգի խաթարում, աղտոտվածություն	Ողջ համայնքում ջրամաքրման համակարգի ներդնում /քիմիական կամ կենսաբանական/
46.				Թումանյանում սելավատարի/ջրահեռացման համակարգի բարելավում, կոյուղու վերակառուցում
47.				Մարցում կենտրոնում գտնվող աղբյուրի վնասագերծում կեղտաջրերից
48.				Շամուտում ապահովել խմելու ջրի ավազանի անվտանգությունը սելավից /տեղադրված է սելավատարի ներսում/ և աղտոտվածությունից

ԶԲՈՍԱՇՐՋՈՒԹՅԱՆԸ ՍՊԱՌՆԱՑՈՂ ԱՌԱՋԱՀԵՐԹ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐ ԵՎ ԱՅԴ ՌԻՍԿԵՐԻՆ ԴԻՄԱԿԱՅԵԼՈՒ ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

#	ՎՏԱՆԳ	ՌԻՍԿ	ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԲՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌԸ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
	A	B	C	D
49.	ՍԱՍՏԻԿ ՇՈԳ	Սննդի անվտանգության և սննդի անխափան մատակարարման հիմնախնդիրներ	Բերքի/եկամուտի կորուստ	Ռիսկի փոխանցում/բիզնեսի ապահովագրություն
50.				Հիդրոդերևութաբանական երկարաժամկետ և կարճաժամկետ կանխատեսումների հասանելիության /Բնապահպանության նախարարության հիդրոդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն/
51.		Ջրամատակարարում, խմելու ջրի անվտանգություն և հասանելիություն	Խմելու ջրի ցանցի անբարվոք վիճակ	Խմելու ջրի մատակարարման ցանցի նորոգում, մաքրման համակարգի տեղադրում /կենսաբանական կամ քիմիական/
52.		Հյուրանոցների/տների հովաքման խնդիր, դրանից բխող ծառայության	Անմրցունակությանակություն, ոլորտի իմացության և բիզնեսի կառավարման խնդիր	Ստեղծել տուրիզմին աջակցող համայնքային խորհրդատվական պորտալ, օգտագործել մասնավոր սեկտորի և երիտասարդ կամավորական խմբերի ուժերը

53.		ծախսերի աճ, գրոսաշրջային բիզնեսի օպերացիոն ծախսերի թանգացում		Ռիսկի փոխանցում/բիզնեսի ապահովագրություն
54.		Բժշկական ծառայությունների սահմանափակ մատուցում	Բուժսպասարկման թերի համակարգ	Նույնը ինչ D8 կետում
				Քարինջ, Մարց, Ահնիձոր և Աթան բնակավայրերում բուժկետերի վերանորոգում
55.		Շտապօգնության հասանելիության խնդիր	Ճանապարհների անբարվոք վիճակ	Նույնը ինչ D11 կետում
56.	ԵՐԱՇՏ	Սննդամթերքի թանկացման պատճառով, գրոսաշրջության ծառայությունների թանկացում, եկամոտների անկում	Անմրցունակությանակություն, ոլորտի իմացության և բիզնեսի կառավարման խնդիր	Ստեղծել տուրիզմին աջակցող համայնքային խորհրդատվական պորտալ, օգտագործելով մասնավոր սեկտորի և երիտասարդ կամավորական խմբերի ուժերը
57.		Սննդի անվտանգության և սննդի անխափան մատակարարման հիմնախնդիրներ		Ռիսկի փոխանցում/բիզնեսի ապահովագրություն
58.		Սակավաջրություն և խմելու ջրի անվտանգության և հասանելիության խնդիր	Խմելու ջրի ցանցի անբարվոք վիճակ	Նույնն է ինչ D3

59.		Որակյալ և ժամանակին բուժսպասարկման բացակայություն	Բուժսպասարկման թույլ համակարգ	Նույնն է ինչ D6
60.	ՍԵԼԱՎ	Ճանապարհների վատ վիճակի պատճառով առաջանում է հասանելիության խնդիր, ճանապարհների անվտանգության խնդիրները ուսումնասիրված և մշակված չեն	Ոչ լիարժեք ջրահեռացման համակարգ	Ճանապարհների վիճակը բարելավելու համար, վերնորոգելուն զուգընթաց ջրահեռացման համակարգի կառուցում
61.				Դաշտային ճանապարհների, արահետների բարեկարգում/նորոգում
62.				Համայնքի զբոսաշրջության ուղեցույցի մշակում՝ նախապես ուսումնասիրված անվտանգ երթուղիներով և այլընտրանքային ուղիներով
63.				Նույնը ինչ D51 կետում
64.	ԴԱՇՏԱՅԻՆ ԵՎ ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՀՐԴԵՆԵՐ	Անվտանգության պահպանման կարգ մշակված չէ մարդու բացասական ազդեցությունը նվազեցնելու, մասնավորապես, զբոսաշրջիկների կողմից աղբի հետ վարվելու և անտառի հակահրդեհային կանոնները պահպանելու առումով:	Մարդկային գործոն, իրազեկվածության և վերահսկողության պակաս	Անվտանգության պահպանման նորմերի տարածում, բնակչության իրազեկում և ուսուցում մարդու բացասական ազդեցությունը նվազեցնելու, մասնավորապես, զբոսաշրջիկների կողմից աղբի հետ վարվելու և անտառի հակահրդեհային կանոնները պահպանելու առումով:
65.				Անտառում հակահրդեհային կանոնների ցուցանակների տեղադրում
66.				Զբոսաշրջությունից գոյացող աղբի կառավարում

		կանոնները պահպանելու առումով:		
--	--	-------------------------------------	--	--

ԷՆԵԳԵՏԻԿԱՅԻՆ ՍՊԱՌՆԱՑՈՂ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐ ԵՎ ԱՅԴ ՌԻՍԿԵՐԻՆ ԴԻՄԱԿԱՅԵԼՈՒ ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

#	ՎՏԱՆԳ	ՌԻՍԿ	ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԲՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌԸ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
	A	B	C	D
67.	ՑՐՏԱՇՈՒՆՉ ՁՄԵՌ	Անտառափայտի ռեսուրսի նվազում, անտառահատումների աճ	Տների ջեռուցման սուր խնդիր	Անտառկառավարման, անտառի մոնիթորինգի արդյունավետության բարձրացում
68.				Էկոհամակարգային ծառայությունների ներդրում
69.		Էներգետիկ համակարգի վնասում		Թումանյանում, քաղաքին բնորոշ ուրույն ճարտարապետությամբ, լավ պահպանված բազմաբնակարան շենքեր կան, որոնք հարմար են էներգախնայողական և ժամանակակից էներգետիկ լուծումների համար:
70.				Տաքացման այլընտրանքային էներգետիկ լուծումների կիրառում, էներգախնայողության մշակույթի ձևավորում
71.				Այլընտրանքային էներգետիկայի մասին բնակչության իրազեկվածության բարձրացում և խորհրդատվություն
72.				Բնակչությանը օժանդակելու համայնքային ԱՌԿ շրջանառու ֆոնդի ստեղծում
73.				Բարձր ջերմատվության վառարանների կիրառում

74.	ՈՒԺԵՂ ՔԱՄԻՆԵՐ	Էլեկտրամատակարարման խաթարում	Համակարգի գերծանրաբեռնվածություն	Համակարգի պլանային մոնիթորինգի անցկացում, ձմեռային ռեժիմում աշխատելուն նպաստելու կանխարգելիչ քայլերի մշակում և իրականացում, էլեկտրաէներգիայի օգտագործման վերահսկման ուժեղացում
75.		Էներգետիկ, կապի և հաղորդակցության համակարգի խաթարում	Հին ու վնասված էլեկտրասյուներ	Կրող էլեկտրասյուների փոխարինում Էներգահամակարգի սպասարկման և մոնիթորինգի աշխատանքների արդյունավետության բարելավում

ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԻՆ ԵՎ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐԻՆ ՍՊԱՌՆԱՑՈՂ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐ ԵՎ ԱՅԴ ՌԻՍԿԵՐԻՆ ԴԻՄԱԿԱՅԵԼՈՒ ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

#	ՎՏԱՆԳ	ՌԻՍԿ	ԽՈՑԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԲՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌԸ	ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
	A	B	C	D
76.	ՍԵԼԱՎ	Ճանապարհների վնասում	Ջրահեռացման համակարգի անկատարության կամ բացակայության պատճառով ներքին ճանապարհների անվտանգության, հասանելիության և որակի խաթարման սպառնալիք	Ջրահեռացման համակարգերի կառուցում/նորոգում
77.		Ջրամատակարարման խաթարում	Ջրային ցանցի վնասում, ջրի կորուստ, սանիտարահիգիենիկ պայմանների վատթարացում:	Նույնը ինչ 40-43 կետերում
78.				
79.				
80.				
81.	ԱՌԱՏ ՏԵՂՈՒՄՆԵՐ	Բնակավայրի ներքին ճանապարհների փլուզում	Նույնը ինչ C1 կետում	Նույնը ինչ D1 կետում

82.		Քարինջի դպրոցի շենքի հիմքի վնասում, դպրոցի կոյուղաջրերի արտահոսք	Ջրհորդաններից արտահոսող ջրի համար ջրահեռացում չի նախատեսվել Նախկինում գործող կոյուղագիծը վնասված է	Դպրոցի շուրջը դրենաժային համակարգի կառուցում: Կոյուղաջրերի հեռացման համակարգի վերականգնում:
83.		Սողանքի ակտիվացում Աթանում և Շամուտում	Աթան մտնող ճանապարհը ակտիվ սողանքի վրա է: Պայթեցում է կատարվել, որից հետո վիճակն ավելի է վատթարացել: Գյուղի տների մեծ մասը նույնպես սողանաքավտանգ գոտում են: Դպրոցի խոհանոցի օգտագործված ջրերը կոյուղաջրերը թափվում են շենքի պատերի անմիջապես հարևանությամբ, վնասելով հիմքերը: Շենքի ետնամասում սողանքային մարմին է: Շամուտ – գյուղապետարանի դիմացն ընկած ձորակի երկու կողմում գտնվող տների մեծ մասը ակտիվ սողանքի գոտում է գտնվում: Սողանքների վերաբերյալ բնակչության իրազեկվածության մակարդակը շատ ցածր է: Շատերը արդեն ակտիվ սողանքի վրա բանջարեղեն են աճեցնում և անընդհատ ջրում:	Աթան տանող շրջանցիկ ճանապարհի նորոգում /գյուղի հին ճանապարհը/:
84.				Աթանի սողանաքավտանգ գոտիներում տեղակայված տների և սողանքի ուսումնասիրում և համապատասխան աշխատանքների իրականացում, ընդհուպ մինչև մարդկանց վերաբնակեցում:
85.				Աթանի դպրոցի տարածքի սողանքային ռիսկի գնահատում և, ըստ անհրաժեշտության, համապատասխան աշխատանքների իրականացում: Դպրոցի հարևանությամբ գտնվող կոյուղու միջոցով հեռացնել դպրոցից արտահոսող ջրերը:
86.				Շամուտի որոշ վտանգված տներից մարդկանց վերաբնակեցում:
87.				Բնակչության իրազեկվածության բարձրացում:

88.		Թումանյանում վտանգի տակ են Դեբեդի առափնյա տնամերձերը, հողատարածքները, արտադրական և առևտրային ձեռնարկությունները:	Գետի վարարում, հեղեղում	Գետի հունի մաքրման և ափապաշտպան միջոցառումների իրագործում, ներդնելով գետավազանային կայուն կառավարման սկզբունքները /Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն/:
89.				Թումանյանում բնակիչները Դեբեդի առափնյա տարածքներում ձկնաբուծության զարգացման հեռանկար են տեսնում: Միևնույն ժամանակ ուսումնասիրված չէ ձկնաբուծության հետ կապված շրջակա միջավայրին հասցվող հնարավոր վտանգների և գետի էկոհամակարգի պահպանման հարցերը: Ուսումնասիրված չի նաև սելավային վտանգի և հեղեղումների, գետի ջրի վերաօգտագործման ու վերաշրջանառության, էկոհամակարգերի պահպանության համազդեցություններից բխող ռիսկերը:
90.		Լորուտում վտանգված է ամառանոցային արոտավայր տանող կամուրջը, մարդկանց և անասուններին վնաս կարող է հասցվել		Լորուտում կամրջի ամրացման աշխատանքների իրականացում
91.	ՈՒԺԵՂ ՔԱՄԻՆԵՐ	Կյանքի սպառնալիք	Վնասված տանիքների մասեր	Քարինջ, Շամուտ, Ահնիձոր, Աթան – տանիքների վերանորոգում/ամրացում
92.		Էներգահամակարգի ենթակառուցվածքների վնասում	Էլեկտրասյուների ընկնելու/էլեկտրալարերի վնասվելու վտանգ	Կրող էլեկտրասյուների փոխարինում
93.				Շամուտում վտանգ հանդիսացող բարձրավոլտ էլեկտրասյուների տեղափոխում /լարերը կախված են բնակելի տների տանիքների վրա/
94.	ՔԱՐԱԹԱՓՈՒՄ	Կյանքի և տրանսպորտային	Վտանգավոր են բնակավայրերն իրար կապող	Քարինջ, Մարց, Լորուտ տանող ճանապարհներին իրավիճակի մոնիթորինգի կազմակերպում,

		միջոցի/գույքի կորստի սպառնալիք	ճանապարհները՝ քարաթափման աշխատանքներ չի կատարվում	արհեստական քարաթափում ճանապարհների առավել վտանգավոր հատվածներում
95.	ՍՈՂԱՆՔ	Կյանքի սպառնալիք	Նույնը ինչ C4 կետում	Նույնը ինչ D4 կետում

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ ԽՈՇՈՐԱՑՎԱԾ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ՀԱՄԱՏԵՂ ՈՐՈՇՄԱՄԲ ՍԱՀՄԱՆՎԱԾ ԿԼԻՄԱՅԻ ՀԱՐՄԱՐՎՈՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋԱՀԵՐԹ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

18-19 ՆՈՒՄԲԵՐ, 2021

Համայնքային մակարդակ

55, 60, 76 – Ներքնակավայրային ճանապարհների վերանորոգում/կառուցում:

7, 15, 33, 44, 45, 51, 58 – Խմելու ջրի հասանելիության և անվտանգության ապահովում:

9, 12, 55 – Փրկարարական, հրշեջ և շտապօգնության ծառայությունների տեղայնացում (Լորուտի բուժկետը հարմար է փրկարարական և առաջին օգնության համայնքային թիմեր ստեղծելու համար, իսկ Մարցում գտնվող տեխնիկատրանսպորտային ՀՈԱԿ-ը՝ հրշեջ ծառայություն կազմակերպելու համար):

8, 9, 15, 18, 21, 54 – Բուժկետերի ընդլայնում/վերանորոգում/կառուցում և համապատասխանեցում բուժհաստատություններին և բուժսպասարկմանը վերապահվող պահանջներին (մասնավորապես՝ մշտական հոսանք, հոսող ջուր, կոյուղի, սանիտար-հիգիենիկ պայմաններ, առաջին անհրաժեշտության դեղամիջոցներ):

17, 66, 69-71, 74, 75, 92, 93 – Էլեկտրաէներգիայի անխափան մատակարարում և էներգետիկ համակարգի անվտանգության ապահովում (հին ենթակայաններ՝ լարման պարբերական անկում, հին հոսանքագծեր, հին և դիրքը փոխած հենասյուներ):

25-27, 29 – Խոտհարքի վերաձված վարելահողերի կատեգորիայի վերանայում:

8, 36 – Դեղատնային ծառայության և դեղորայքի հասանելիության ապահովում (համայնքում ընդհանրապես դեղատուն չկա):

Թումանյան քաղաք

22, 46 – Ճանապարհների ջրահեռացման համակարգի կառուցում:

69-73 – Բազմաբնակարան շենքերում ջեռուցման արդյունավետ տեխնոլոգիաների և էներգախնայողության մոտեցումների կիրառում:

23, 46 – Կոյուղու վերակառուցում/վերագործարկում:

Շամուտ

16, 91 – Տանիքների վերանորոգում/ամրացում

17, 93 – Բարձր լարման հոսանքագծերի անվտանգության ապահովում:

86, 87 – Մարդու կյանքին և առողջությանը սպառնացող սողանքային գոտիների ուսումնասիրում, հակասողանքային աշխատանքների իրականացում, և, անհրաժեշտության դեպքում, հնարավոր է որոշ ընտանիքների վերաբնակեցման կարիք առաջանա:

Լորուտ

5, 30 – Արտավայրերի և դաշտամիջյան ճանապարհների վերանորոգում/ջրահեռացում:

94 – Բնակավայր տանող քարաթափման վտանգի ենթարկված տեղանքի ուսումնասիրում, գույքագրում, աշխատանքների պլանավորում և իրագործում:

Քարինջ

16, 91 – Տանիքների վերանորոգում/ամրացում

82 – Դպրոցի շուրջը դրենաժային համակարգի կառուցում: Կոյուղաջրերի հեռացման համակարգի վերականգնում:

94 – Բնակավայր տանող քարաթափման վտանգի ենթարկված տեղանքի ուսումնասիրում, գույքագրում, աշխատանքների պլանավորում և իրագործում:

Մարց

94 – Բնակավայր տանող քարաթափման վտանգի ենթարկված տեղանքի ուսումնասիրում, գույքագրում, աշխատանքների պլանավորում և իրագործում:

11 – Նախադպրոցական հասակի երեխաների կազմակերպված ուսուցման, ֆիզիկական զարգացման և խնամքի պատշաճ պայմանների ստեղծում /մանկապարտեզ կամ նման մի կառույց գոյություն չունի, որտեղ ուշադրության կենտրոնում կլինեն նաև ծայրահեղ եղանակային պայմաններում երեխաների առողջական վիճակը/

Ահնիձոր

16, 91 – Տանիքների վերանորոգում/ամրացում

37 – Արտավայրերում խմոցների ստեղծում

5, 30 – Արտավայրերի և դաշտամիջյան ճանապարհների վերանորոգում/ջրահեռացում:

Աթան

16, 91 – Տանիքների վերանորոգում/ամրացում

20, 83 – Բնակավայր տանող ճանապարհին սպառնացող ակտիվ սողանքի պատճառով, շրջանցիկ ճանապարհի նորոգում և գործարկման ապահովում /խոսքը գյուղի հին ճանապարհի մասին է/:

84 – Բնակավայրի սողանաքավտանգ գոտիներում տեղակայված տների և սողանքի ուսումնասիրում և համապատասխան աշխատանքների իրականացում, ընդհուպ մինչև մարդկանց վերաբնակեցում:

85 – Դպրոցի տարածքի սողանքային ռիսկի գնահատում և, ըստ անհրաժեշտության, համապատասխան աշխատանքների իրականացում: Դպրոցի հարևանությամբ գտնվող կոյուղու միջոցով հեռացնել դպրոցից արտահոսող ջրերը:

IV.3.4. Առանձին նկատառումներ

Ստորև ներկայացված են որոշ հարցերին վերաբերվող նկատառումներ, որոնք կամ տեղ չեն գտել Ալավերդի քաղաքի և Թումանյան համայնքի վերը բերված կլիմայական ռիսկերի բացահայտման և հարմարվողականության ռազմավարությունների առաջարկների աղյուսակներում, կամ էլ պահանջում են հավելյալ պարզաբանումներ:

1. Ալավերդի քաղաքի համար չի ներկայացված էներգետիկայի ոլորտը: Բանը նրանումն է, որ Ալավերդի համայնքի զարգացման պլանում էներգետիկայի ոլորտը կլիմայի տեսանկյունից արդեն նախատեսված է: Մասնավորապես, պլանային աշխատանքներ են տարվում քաղաքի լուսավորությունը էներգախնայող լեդ լամպերով փոխարինելու ուղղությամբ, նաև նախատեսվում է արևային ֆոտովոլտային կայանի կառուցում: Այս աշխատանքները իրականացվում են Ալավերդի համայնքում ջերմոցային գազերի արտանետումը նվազեցնելու նպատակով /նվազեցման տարեկան ծավալները հաշվարկված են և ընդունված են որպես թիրախ/: Այս առումով, նպատակահարմար է նաև ուսումնասիրել բազմաբնակարան շենքերում էներգախնայողության տեխնիկական լուծումների հնարավորությունը: Ձմռան սեզոնին այդ շենքերում ջեռուցման համար օգտագործվում է գազ, էլեկտրական հոսանք կամ փայտ: Գործազրկության բարձր տոկոսի պայմաններում, շատերն անցել են միայն փայտի, ակամա ավելացնելով բեռը անտառի վրա: Շենքերի էներգախնայողության աստիճանը բարձրացնելը էականորեն կնվազեցնի ջեռուցման համար կատարվող ծախսը:

2. Ալավերդի քաղաքի և Թումանյան համայնքի համար չի ներկայացված նաև 'էկոհամակարգեր և կենսաբազմազանություն' ոլորտը: Այս ոլորտը լոկալիզացնել գործնականում հնարավոր չէ, քանի որ այն մեծ տարածքներ է ներառում /Դեբեդի գետավազան, Մոտկորի անտառ, և այլն/ և մեկ քաղաքի կամ անգամ խոշորացված համայնքի սահմաններով չի բնորոշվում: Դրան գումարած, Ալավերդին չունի նման մասնագետներ, կամ նյութի մասին բավարար իմացություն ունեցող մարդիկ: Չկա նաև Ալավերդում բնորոշ առանձին տեղեկատվություն քաղաքի սահմաններում առկա էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության մանրամասների վերաբերյալ: Բնակչությունը հիմնականում կամ անտեղյակ է այդ ոլորտի վիճակից, կամ ուղղակի բառակապակցությունը լսել է, բայց չգիտի դա ինչ է: Նման իրավիճակում, փորձագիտական խումբը ենթադրում է, որ էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության ոլորտի կլիմայի հարմարվողականության մոտեցումները պետք է մշակվեն նախ ազգային մակարդակում, տեղական մակարդակը ներգրավելով իրականացման փուլում, ինչը բնակչությունից և համայնքի ղեկավարությունից պահանջելու է նաև գիտելիքի և ընկալելիության որոշակի մակարդակ:
3. Կարիք կա առանձին նշելու, որ թե Ալավերդի քաղաքում, և թե Թումանյան համայնքում մեծ աշխատանք է իրականացվել աղետների ռիսկի բացահայտման և կառավարման ուղղությամբ /ՏՄՌԿ ուսումնասիրություն, համայնքի ԱՌԿ պլաններ, դպրոցների ԱՌԿ պլաններ և այլն/: Հարցումները ցույց տվեցին, որ բնակչությունը նման պլանների գոյության մասին ընդհանրապես պատկերացում չունի: Ցավոք, այդ բոլոր ուսումնասիրությունների արդյունքները, կամ պլանները տեղ չեն գտել համայնքի զարգացման պլաններում: Սա կարևոր բաց է, որ պետք է, նախ, արձանագրվի: Իսկ հետագայում, այդ նյութերը պետք է հաշվի առնվեն ոլորտային զարգացման յուրաքանչյուր ծրագիր մշակելիս, ապահովելով վերջիններիս համապատասխանելիությունը համակարգի ռիսկայնության պատկերին:
4. Կլիմայի փոփոխության, կլիմայական վտանգների և դրանց դիմակայելու վերաբերյալ բնակչության իրազեկվածության և գիտելիքի մակարդակը շատ ցածր է: Ցածր է նաև համայնքում միասնական որոշումներ ընդունելու, կոոպերացիաներ ստեղծելու կամ որևէ կոլեկտիվ նախաձեռնություններ ձեռնարկելու հավանականությունը: Հարմարվողականության ծրագրերում նման բացը շատ էական է, քանի որ, անգամ նորագույն տեխնոլոգիական լուծումների առկայության պարագայում, նման ծրագրերի հաջողությամբ պսակվելու հավանականությունը մեծապես պայմանավորված է համայնքի կողմից ակնկալվող փոփոխությունների նկատմամբ սեփական դերի գիտակցությամբ և պատասխանատվություն վերցնելու վճռականությամբ: